

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148

David Nicolle

İllüstrasyonlar: Christa Hook

Çeviren: L. Ece Sakar

2
basım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

DAVID NICOLLE

İllüstratör Pat Nicolle'un oğlu olan David Nicolle 1944'te doğdu. BBC Arapça Servisi'nde bir süre çalıştıktan sonra Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları bölümünde yüksek lisansını, Edinburgh Üniversitesi'nde ise doktorasını tamamladı, Ürdün'deki Yermük Üniversitesi'nde de bir süre İslam sanatı ve mimarlık tarihi dersleri veren Nicolle halen İngiltere'de yaşamaktadır. Ortaçağ ve İslam dünyasındaki savaşları konu alan çok sayıda kitap ve makale yazmış; Osprey askerî tarih dizileri içinde de birçok çalışması yayınlanmıştır.

CHRISTA HOOK

En tanınmış Osprey illüstratörleri arasındaki Christa Hook, bir tarihçinin ayrıntılara yönelik dikkati ile bir sanatçının sahne ve atmosfer duygusunu birleştiren eserleri sayesinde haklı bir ün kazandı. Eserlerinin bir kısmı 2000 yılında Laing Land and Seascape Fuarı'nda ve Llewellyn Alexander Gallery'deki Not the Royal Academy Sergisi'nde yer aldı.

David Nicolle
İllüstrasyonlar: Christa Hook

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148

ŞAM KAPILARINDA HAÇLI BOZGUNU

Çeviren: L. Ece Sakar

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

OSPREY ASKERİ TARİH DİZİSİ

DAVID NICOLLE
CHIRISTA HOOK
İKİNCİ HAÇLI SEFERİ
1148

ÖZGÜN ADI
THE SECOND CRUSADE 1148
CAMPAIGN-204
OSPREY PUBLISHING, 2009

COPYRIGHT © OSPREY PUBLISHING LTD 2009

ÇEVİREN
L. ECE SAKAR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
EMİR YENER

SON OKUMA
EMİR YENER

DİZİN
ÜLKE EVRİM UYSAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: MAYIS, 2011
II. BASIM: AĞUSTOS, 2014

ISBN 978-605-360-253-8
Genel Yayın No: 2230

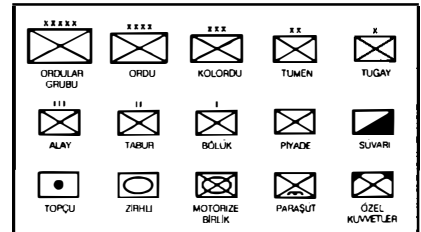
BASKI
UMUR BASIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
ESENKENT MAH. DUDULLU ORG. SAN. BÖL. 2.CAD. NO:5
ÜMRANİYE İSTANBUL
(0216) 645 63 63
Sertifika No: 18424

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. *i*
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz. *ı*

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
KRONOLOJİ	14
HASIM KOMUTANLAR	17
Hıristiyan Komutanlar • İslam Komutanları	
HASIM ORDULAR	23
Hıristiyan Kuvvetleri • İslam Kuvvetleri	
HASIMLARIN PLANLARI	34
Hıristiyanların Planları • Müslümanların Planları	
SEFER	39
Şam'a Varış • Kuşatmanın Kaldırılması	
SEFERİN NETİCELERİ	78
GÜNÜMÜZDE HARP MEYDANLARI	88
KAYNAKÇA	91
DİZİN	94

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NİN CEPHELERİ: 1147-49 (SINIRLAR: YAKL. 1147)

GİRİŞ

İkinci Haçlı Seferi'nin başta gelen nedeni, Edessa (Urfa) şehrinin Müslümanlar tarafından geri alınmasıydı; bu olay, ilk kurulan Haçlı devletinin yıkılışını simgeliyordu. Öte yandan, 1099'daki Birinci Haçlı Seferi sonucunda Ortadoğu'da kurulan Haçlı devletleri de halihazırda gerilemeye başlamıştı. Haçlı yerleşimcilerin, ya da Ortadoğu'da anıldıkları adla "Frenkler"ın karşılaştığı ilk büyük yenilgi, 1119 yılının hemen başında yaşanan ve büyük bir yıkımla sonuçlanan "Kanlı Meydan" çarpışması oldu. Elbette önemli zaferler de elde edildi ve Kanlı Meydan savaşıdan sadece beş yıl sonra, Kudüs Krallığı liman şehri Sûr'u ele geçirdi. Her ne kadar Mısır'daki Fâtîmî Halifeliği'nin sözde yönetimi altında olsa da, Sûr'un düşmesi bir İslam şehri olan Şam açısından aynı derecede önemliydi; zira bu olay sonrasında Şam, Akdeniz'deki ticaretini sadece Haçlıların elindeki limanlar üzerinden yapabilir hale düştü.

Konrad adlı genç bir Alman asilzadenin, 1125 yılı civarında Kudüs Krallığı'nda "konuk şövalye" olarak hizmet verdiği anlaşıyor. Burada ne kadar zaman kaldığı belli değildir; ancak Kudüs kralı II. Baudouin'in aynı senenin sonbaharında Şam topraklarının içlerine kadar ilerleyen akınında rol almış olması pek muhtemeldir. Hatta bir sonraki yılın Ocak ayında, Şam şehirini doğrudan kuşatmaya yönelik girişimde de rol almış olabilir. 20 yıldan biraz daha uzun bir süre geçtikten sonra, Konrad bu kez (taç giymemiş olsa da) imparatorluk sıfatı kabul edilmiş Almanya Kralı olarak ve İkinci Haçlı Seferi'nin en kıdemli komutanı tahtında geri döner.

Haçlı devletlerini Müslüman komşularından ayıran ve açıkça tanımlanmış pek az sınır bulunuyordu ki bu durum, özellikle de Kudüs Krallığı ile bağımsız

Şam Emirliği arasındaki bölge için geçerliydi. Nitekim Şeria (Ürdün Nehri'nin yukarı çıkışı), Doğu Celile, Golan Tepeleri ve Yermük Nehri'ni kuşatan Havran arazisi çevresindeki topraklar daha ziyade tecrit hattı gibiydi ve burada belli sayıda müstahkem mevkiye sahip olan hasım taraflar da, komşu köyler ile Arap aşiretleri üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışıyordu.

Stratejik ve askeri kaygıların yanı sıra, Haçlı devletleri iç ve dış siyasi gerilimlerle de karşı karşıyaydı. Bu Batı Avrupalı koloniler arasında saldırıya en açık ve savunmasız olanı Urfa Kontluğu'ydü. Mahalli Hıristiyanların, özellikle de Ermenilerin desteğine en

"Karşı Haçlı Seferi" fikrinin kök salması uzun yıllar aldı. İslam medeniyeti, Arap seçkinlerini betimleyen ve 11. ya da 12. yüzyılda Kahire'deki Fâtîmî sarayının bir ahşap kapı paneline nakşedilmiş bu tasvirde görüldüğü gibi, barışçıl karakterini korudu (İslam Sanatları Müzesi, Kahire; yazarın çektiği fotoğraf).

fazla bağımlı olan da, yine Urfa'ydı. Bu arada, Antiochia (Antakya) Prensliği de Bizans hâkimiyeti tehdidinden tamamen kurtulabilmiş değildi. Prenslik, en azından siyasi ve askerî öncelikleri bağlamında, güneydeki Frank komşularından şu ya da bu şekilde ayrılmış sayılırdı. İkinci Haçlı Seferi'nin seyri üzerinde bu unsurların çok belirleyici etkileri olacaktı.

Bu arada, Kudüs Krallığı içindeki siyasi gerilimler, İkinci Haçlı Seferi'ndeki başarısızlığın ve sonunda krallığın çöküşünün de temellerini attı.

Fransa Kralı VII. Louis, Orta Fransa'da bulunan Vézelay'deki Sainte-Marie-Madeleine manastır kilisesinde "haç kuşanmıştı" (Yazarın çektiği fotoğraf).

Frankların Şam'a karşı ikinci başarısız taarruzlarını gerçekleştirdikleri 1129'da Kudüs'e gelen Fransız asilzadesi Foulques d'Anjou, Kral II. Baudouin'in vâris tayin ettiği en büyük kızı Mélisende ile evlendi. İki yıl sonra II. Baudouin öldü ve Mélisende kraliçe. Foulques da kral oldu. İktidarı kraliçeyle paylaşmayı reddeden Foulques d'Anjou, maiyetindeki Fransızları yüksek mevkilerle ödüllendirdi ve krallığı giderek güçlenen Anjou hanedanı ağına dâhil etti. Öyle ki bu hanedana mensup ilk kral olan II. Henry'nin hükümranlılığı altındaki İngiltere de mevzu bahis siyasi yapıya iltihak edecekti. Bu arada, Kudüs Krallığı'na sadık olup kendi mevkilerini tehdit altında gören birçok mahalli baron, Kraliçe Mélisende'ı desteklemek üzere bir araya geldi.

Beri yandan, bu dönemde askerî tarikatlar da güç kazanmaya başladı. St. Jean (veya Hospitaliye) Tarikatı¹ Beytü'l-Cibrin Kalesi'ni alırken, Amanos Dağları'ndaki sınır bölgesi Tampliye (Templiers) Tarikatı'na² bahşedildi. Ticaretteki karşılıklı menfaatler sayesinde, komşu İslam devletleriyle olan ilişkiler de her zaman düşmanca değildi.

Diğer Haçlı devletlerinde yaşanan olaylarla karşılaştırıldığında, Trablusşam Kontluğu görece istikrarı kavuşmuş görünüyordu; ancak yöneticisi Kont Pons, 1137'de, Şam Emirliği'nin istilası sırasında öldürüldü. Yerine geçen II. Raymond, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'nin giderek güçlenen hükümdarı İmâdüddin Zengî'nin Montferrand Kalesi'ni zapt etmesini ve kendisini de esir almasını engelleyemedi. Gerek İslam gerek ise Haçlı devletleri üzerine seferler düzenleyen İmâdüddin Zengî, Montferrand Kalesi'ni almadan hemen önce, hasmı Şam Emirliği'ne bağlı bulunan Humus'u kuşatmış ancak başarısız olmuştu. Şam, hem Kudüs Krallığı hem de İmâdüddin Zengî karşısında kırılgan bir bağımsızlığı muhafaza için çabalıyordu. Şam'a hâkim olma rekabeti, İkinci Haçlı Seferi'nin ana unsurunu teşkil edecekti.

1140'larda olaylar tırmandı. Kral Foulques 7 Kasım 1143'te Akkâ'da öldürüldü ve henüz ergenlik ça-

¹ 11. yüzyılda Kudüs'te kurulmuş tarikat.

² 12. yüzyılda dinî ve askerî amaçlarla Kudüs'te kurulmuş tarikat.

12. yüzyılda Şam, bugünkünden çok daha küçüktü. Merkezinde Büyük Emevi Camii'nin yer aldığı eski Ortaçağ şehrinin, Kasyun Dağı'nın eteklerindeki Muhacirun'dan görünümü (Yazarın çektiği fotoğraf).

ğında olan oğlu, Noel günü, III. Baudouin adıyla tahta çıktı. İlk birkaç yıl boyunca iktidar büyük ölçüde dışlı annesi Kraliçe Mélisende'in elindeydi; ancak III. Baudouin reşit olduğunda annesiyle arası bozuldu. Haddizatında Foulques d'Anjou'nun taht ortağı olmuş bulunan Kraliçe Mélisende'in dizginleri elden bırakmaya belli ki niyeti yoktu. Bunun yarattığı gerilim, krallığı III. Baudouin'in destekçileri ile Kraliçe Mélisende'in yandaşları arasında böldü ve nihayet 1152'de iç savaşa yol açtı.

Haçlılar ve Haçlı devletleri, Batı Avrupalılar nezdinde her ne kadar önem taşsalar da, İslam dünyasının nazarında ziyadesiyle önemsiz bir konumdaydılar. Esasen mahalli İslam emirlerinin Frank fetihlerini geri atma amacındaki giderek artan çabalarına, çoğu zaman, Batılı istilacıların teşkil ettikleri gerçek tehditte ziyade İslam dünyasındaki siyasi ve dinî çekişmeler neden oluyordu. Gerek Ortadoğu'da ve gerek ise daha da doğuda bulunan İslam topraklarındaki siyasi ve dinî vaziyet, muazzam genişlikteki bir bölge boyunca vuku bulan olayların birbirleriyle bağlatılı olması hasebiyle, olağanüstü değişkenlik

arz ediyordu. Netice, 12. yüzyılın ilk yarısında süregelen yıkıcı iç çatışmalar oldu. Hepsinden önemlisi, Sünniler ve Şiiiler arasında bir çekişme vardı ki (yeni bir durum olmamakla beraber) 12. yüzyılın ilk yarısında özellikle sertleşmişti. Suriye'de ilk Sünni medreselerin (Şam'da 1103'te, Halep'te ise 1123'te) kurulmasının ardında yatan neden de buydu. Bu kurumlar Hristiyan Haçlı tehdidinden ziyade, Şiilik karşısında Sünniliği güçlendirmeyi amaçlıyordu. Ancak, ilk Sünni cihad çağrıları büyük ölçüde Şiiliği hedef alırken, belli bir süre geçtikten sonra medreseler Haçlılara karşı cihad vaazlarının verildiği merkezler haline geldiler.

12. yüzyılın hemen başında, Arap Suriye'nin, Müslüman Türk ve Hristiyan Frank tehdidi altında olduğu görülünce, Şiiilerin yanı sıra birçok Sünni de bu yabancılara meydan okuyabilecek tek gücün İsmâilîler olduğuna kanaat getirdi. İsmâilîlik, Şiiliği kendi içinde bölen bir mezhepti; öte yandan bu alt mezhep, askeri açıdan çöküş döneminde olmakla beraber halen büyük devlet sıfatını koruyan Mısır'daki Fâtımî Halifeliği tarafından temsil edilmek

gibi bir avantaja sahipti. Bizzat İsmâîlîlik içinde bölünme ve sert çekişmeler bulunmakla beraber. İsmâîlîler güçlerini belli bir süre daha korumuş ve 1113-1130 arasında önce Halep'te ve daha sonra da Şam'da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İsmâîlîlerin bir kolu olan Nizârîler, Kuzey Suriye'deki Haçlı devletleriyle aralarındaki sınırda bulunan Ensariye Dağları'nda mukim bir yalçın hisarı 1130-1151 arasında ele geçirmişlerdi. Bu süreç İkinci Haçlı Seferi dönemine kadar devam etti, ancak Haçlıların Şam'a 1148'deki taarruzu öncesinde bile, Nizârî-İsmâîlîler Şam ile Kudüs arasındaki karmaşık ilişkilere iyice dâhil olmuşlardı.

İsmâîlî karşıtı hareketler, muhtemelen Şam emiri Atabey Tacülmülûk Börî'nin (1131'de bir suikasta kurban gidecekti) de teşvikiyle, Şam'daki Nizârîlerin 1129 sonlarında katledilmesiyle sonuçlandı. Bu arada, kuzeydeki dağlara kaçan çok sayıda İsmâîlî, buradaki müstahkem bir merkez olan Masyaf'ı 1140 ya da 1141'de ele geçirdi. Bundan böyle küçük bir emirlik haline gelen Masyaf, İsmâîlîlerin (Avrupa tarih yazımında daha ziyade *Assassins* diye tanınırlar) dağlar üzerindeki fiili merkezi oldu.

Şam Emirliği'nin Birinci ve İkinci Haçlı seferleri arasındaki öyküsü, bağımsızlığa kavuşma ve ardından bu bağımsızlığı korumak üzere mücadele hikayesidir. Suriye Selçukluları sultanı Şah ibn-i Rıdvân'ın 1123'teki ölümü, atabeyi olan Tuğtekin'in Şam'ın valiliğinden emirliğine yükselmesiyle sonuçlandı. Tuğtekin'in yerine ise, bağımsız Şam hanedanına adını veren oğlu Börî geçti. Börî'nin oğlu İsmail 1132'de emir oldu ve yerini kardeşi Mahmud'un aldığı 1135 yılına dek hüküm sürdü. Ancak o tarihten sonra atabey ile ordu kumandanının iktidarı yönetici emirin aleyhine arttı.

Areines'deki Notre Dame du Mont Carmel Kilisesi'ne 12. yüzyıl ortasında boyanmış ve orijinali şimdi kayıp olan duvar resminin 20. yüzyıl ortasında yapılmış bu kopyasında görüldüğü gibi, İkinci Haçlı Seferi savaşçıların kullandığı askeri teçhizat, Birinci Haçlı Seferi'nde kullanılanlar ile neredeyse aynıdır (Musée des Monuments Français, Paris).

Yaklaşık 1150 yılına ait bu kabartmada, tahtta oturan Alman kralı ya da imparatoru ile iki yanında yer alan muhafızlar görülüyor (*in situ* St. Peter Kilisesi, Soest; yazarın çektiği fotoğraf).

19. yüzyıl sonunda çekilmiş fotoğraflarda, Şam etrafındaki yoğun tarım alanları görülür. Burası şehrin batısıdır; arkada yükselen de Kasyun Dağı'dır (J.H. Vincent ve J.W. Lee *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

Bu arada, Musul emiri İmâdüddin Zengî'nin kuzeyde artan gücü, Şam nazarında Haçlı devletlerinden daha büyük bir endişe kaynağıydı. İmâdüddin Zengî, başarılı bir asker ve akıllı bir devlet adamıydı. Şam emiri Mahmud'un dişli annesi dul Zümrüt

Hatun ile yaptığı evlilik sonucunda, sınır şehri Humus kavgâ-dövüş olmaksızın Zengî'ye devredildi. Bu olay, Zengî'nin askeri üstünlüğünün kabul edildiğine de işaret sayılabilir. Mahmud Haziran 1139'da öldürüldü ve atabeyi Unur, Mahmud'un Baalbek emiri olan kardeşi Muhammed'i yönetimi devralmak üzere davet etti. Muhammed teklifi kabul etti, ancak devlet işlerini neredeyse tamamen Unur'a bıraktı. Emir Muhammed uzun süredir çektiği bir hastalıktan öldüğü sırada Zengî, Şam'ı kuşatarak bir kriz yaratmıştı. Unur ve ordu komutanları, Muhammed'in genç oğlu Abak'ı sözde hükümdar yapma konusunda uzlaştılar. Halihazırda Şam'ın yönetimini tamamen elinde tutan Unur, ortak düşmanları İmâdüddin Zengî'ye karşı Kudüs Kralı'na ittifak teklif etti. Bir Frank kuvvetinin yaklaştığı haberi üzerine Şam hevesinden en azından geçici bir süre vazgeçmek ve geri çekilmek zorunda kalan Zengî, dikkatini Haçlı

12. yüzyıl başlarında habis, hatta şeytani bir silah olarak kabul edilen arbalet, sıklıkla iblislerin elinde tasvir edilmiştir (*in situ* St. Pierre Manastır Kilisesi, Moissac; yazarın çektiği fotoğraf).

Urfa Kontluğu'na yöneltti. Urfa, antik Yunan-Roma dünyasında Mezopotamya olarak anılan bölgede, Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında mukim, bereketli ve büyük ölçüde kentleşmiş Cezire bölgesinin batı ucunda yer alıyordu. Müslüman Ortadoğu'nun bu bölgesinde öne çıkan birkaç güçlü yönetici olmuş, ancak bunlar kuvvetlerini, batıdaki türedi Haçlı devletlerine nadiren yöneltebilmişlerdi.

Bu durum, Zengî'nin yükselmesiyle değişti. 1055'ten beri Selçuklu baskısı altında bulunan Abbasilerin halifesi el-Müsterşid Billâh, Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın içindeki sorunlar sayesinde sembolik unvanına gerçek bir güç kazandırabileceği ümidindeydi. Hedefine ulaşamadı, ancak kendisini yenen Türk komutan, askerlikte olduğu kadar siyasette de becerikli olduğunu kanıtladı. Bu komutan, 1127'de

Musul ve Kuzey Irak'ın yönetimini atabey sıfatıyla devralan Türk subayı İmâdüddin Zengî'ydi. Müteakip birkaç yıl boyunca Zengî şehir üstüne şehir aldı; fakat 1132'deki Selçuklu iç savaşında yanlış tarafı tutunca, Orta Irak bölgesindeki Samarra yakınında, az sayıdaki yenilgilerinden birini tattı. Zengî ancak, Samarra'ya komşu Tikrit şehrinin Kürt valisinin desteğiyle esir düşmekten kurtulabilmişti. Bu olaydan altı yıl sonra, Necmeddin Eyyûb adlı bu valinin Selâhaddin adlı oğlu, yani geleceğin Selâhaddin Eyyûbi'si dünyaya gelmiştir. Zengî artık Suriye'de çok daha temkinli davranıyordu. Bizans imparatoru İoannis'in istila ordusunu, karşı karşıya gelmekten kaçınarak gözlemledi ve Bizanslılar çekildikten hemen sonra, Haziran 1138'de, Şam ile kurduğu evlilik bağı sayesinde stratejik Humus şehrine hâkim oldu. Zengî'nin sonraki seferleri Müslüman dindaşlarına karşıydı, ancak 1144'te, dikkatini büyük Haçlı şehri Urfa'ya yöneltti.

Bir diğer komşu bölge olan Anadolu'daki (günümüz Türkiye'si) olaylar da yaklaşan Haçlı Seferi üzerinde önemli etkiler yaratacaktı. 1134 yılına gelindiğinde, Konya'nın Rum Sultanlığı'nın (Anadolu Selçukluları) resmi başkenti ilan edilmesinin devlet yapısındaki önemli değişimi de yansıttığı görülmüyordu. Rum Sultanlığı, 11. yüzyıl sonundaki Birinci Haçlı Seferi'nin mahvedici yürüyüşü de dâhil birkaç kriz döneminden sağ çıkabilmiş; üstelik her badirede sadece askeri yönden değil, ekonomik ve kültürel açıdan da eskisinden daha güçlü bir hale gelmişti. Bu dönemde Anadolu'da en uzun süre hükmeden ve en önemli Selçuklu sultanı, hiç kuşkusuz, Kılıçarslan'ın oğlu I. Mesud'du (1116-1156). İsyankar tebaasına hâkimiyetini tekrar kabul ettiren Sultan Mesud, Anadolu Selçuklu sınırlarını kuzeyden, batıdan ve güneyden neredeyse tamamen kuşatmış olan Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerini de iyi tutmaya çalıştı. Kayserle (Bizans imparatoru) çekişmek yerine, doğudaki dindaş ve soydaş Dânişmendliler'in çöküşü ve parçalanmasından faydalandı. Sultan Mesud, topraklarını güneydoğu yönünde Suriye'ye doğru da genişletti; ancak 1146'da İmparator Manuil, yarım yüzyıldan fazla süre evvel kaybedilmiş topraklarını geri almaya yönelik bir harekât kapsamında, Rum Sultanlığı'nı istila etti.

Selçuklu Türklerinin Ortadoğu'nun büyük bölümünü fethi neticesi ortaya, 12. yüzyıla ya da 13. yüzyıl başına ait İran menşeli bu stüko (alçı ve mermer tozu karışımı) heykelticiklerin betimlediği yeni bir siyasî ve askerî seçkinler sınıfı çıkmıştı (Victoria & Albert Müzesi, Londra; yazarın çektiği fotoğraf).

Anadolu'nun önemli bölgelerini geri almak üzere daha Birinci Haçlı Seferi'nden önce dahi başlamış bulunan teşebbüsler bağlamında, Müslüman Türklerin yanı sıra Ermenilere karşı da harekât gerçekleştirilmişti. İmparator İoannis, mahalli Ermeni hükümdarını 1137'de mağlup etti ve müteakip sene Kuzey Suriye'deki İslam emirliklerinin üstüne yürüyerek Benî Münkız soyunun elindeki Şeyzer Kalesi'ni kuşattı. Arap yönetimindeki bu şehir; Türk hanedanları, Haçlı devletleri ve İsmâîlilerin birkaç yıl içinde Masyaf çevresinde kuracakları küçük *Assassin* devleti ile çevriliydi. 1140 başlarında da Haçlıların elindeki Antakya'yı almaya teşebbüs eden İoannis, ardında kendi gibi bir savaşçı olan oğlu Manuil'i bırakarak Nisan 1143'te aniden öldüğü esnada Kilikya çevresinde bir harekâta komuta ediyordu.

Bizans İmparatorluğu, yeniden fetih programı dâhilinde geri alınan toprakların güvenliğini artırmak ve sonraki harekâta üs olarak yararlanmak üzere, bazıları çok büyük olan kaleler inşa etti. Bu tarz birkaç karakol, İkinci Haçlı Seferi sürecinde önemli roller oynayacaktı. Bahsolunan bu Bizans harekâtı İkinci Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'daki ilerleyişini mümkün kılmıştı ama Haçlılar yine de Türklerin taarruzuna uğradılar; çünkü Bizans savunma yapılanması yeni sınırları mühürleyebilecek nitelikte olmaktan çok uzaktı. Aynı şekilde, geri alınan toprakların büyük bölümünde fetih ve karşı fetihler, akın ve karşı akınlar ve istilalar nedeniyle ciddi bir nüfus azlığı söz konusuydu ki bu durum, Türk fetihlerinin tamamlandığı 14. yüzyıla kadar da düzelmeyecekti.

Rum Sultanlığı serpilirken, Mısır'daki Fâtîmî Halifeliği yavaş fakat belirgin bir çöküş içindeydi. Bağdat'taki Sünnî Abbâsî halifelerine karşılık Kahire'de Şîî halifeler hüküm sürüyordu. Fâtîmî gerilemesi, göstermelik halifeler adına tüm yetkileri kullanan başvezirler ve mühtedi Ermeni komutanların işlere el koymasıyla durmuş, hatta kısa bir süreliğine toparlanma kaydedilmişti. Ancak Vezir Efdal'ın 1121'de suikasta uğramasıyla işler yine ters gitmeye başladı ve bunu, Sür şehrinin Kudüs Krallığı tarafından alınmasıyla doruğa ulaşan siyasi ve askeri

bir karışıklık dönemi izledi. Bunun sonucunda Fâtîmîler, Şam'da gelişen olaylar üzerinde pek etkili olamadılar. Buna karşın, Fâtîmî askerî gücünden geriye ne kaldıysa Halife'nin Filistin'deki son karakolu olan güneydeki müstahkem liman şehri Askalân'ı korumaya yönlendirildi.

İkinci Haçlı Seferi Ortadoğu'daki olaylar üzerine harekete geçmişti ama Latin-Katolik Batı Avrupa'daki koşullar da harekâtın gelişim yönünü derinden etkilemişti. Örneğin, Avrupa'daki farklı yöneticilerin iki farklı piskoposu rakip papa olarak tanınması nedeniyle, Roma Papalığı bir kargaşa dönemine girmişti. "Resmî" Papa III. Innocentius, rakip ya da "Karşı Papa" Anacletus'un ruhanî destek verdiği Güney İtalya ve Sicilya'daki Norman yöneticilerle savaşan kendi taraftarlarına, normalde sadece Haçlı seferi katılımcılarına bahşedilen endüljanslar vaat ediyordu. Bu arada, İngiltere kralı Stephen ile kuzeni Prenses Matilda arasında 1154'e kadar devam eden taht kavgası ve iç savaş, İkinci Haçlı Seferi'ne İngiliz katkısını büyük ölçüde kısıtlayacaktı.

İki rakip papanın varlığı, papalığı korumak ve desteklemek gibi özel bir sorumluluğu bulunan Roma-Germen İmparatoru'nun hüküm sürdüğü Almanya'da da endişe kaynağıydı. Sonuç itibarıyla (hiçbir zaman imparatorluk tacı giymemiş olduğu halde iktidarı kabul edilen ve İkinci Haçlı Seferi'ne başkomutanlık edecek olan Almanya kralı) III. Konrad, Sicilya kralı II. Rogerio ile "Karşı Papalar" karşısında Roma Papalığı'nın baş destekçisiydi. Gerek laik gerek ise ruhban Alman seçkinleri açısından İmparator ile Papa arasındaki ilişkiler çok uzun süreden beri büyük bir önem taşıyordu. Bu iki makam arasında 11. yüzyılda devam eden ideolojik tartışmalar sonucunda, her iki tarafın da iktidar ve yetkilerinin Tanrı tarafından verilmiş olduğunu kabul eden bir düzenlemeye karar verildi. Buna rağmen, özellikle 11. yüzyıl sonu ile 12. yüzyıl başında yapılan Papalık reformlarının imparatorların papalar üzerindeki geleneksel koruyucu gücüne meydan okur nitelikte olması nedeniyle gerilim hâlâ sürüyordu. Ayrıca, Alman krallarının "Roma İmparatoru yetkilerine" sahip bulunduğuna dair kuramsal düşünce ile Roma Hukuku'ndaki bir sistemin imparatoru

neredeyse sınırsız yetkiyle donattığı kanısı, giderek yaygınlaşan bir kabul görmekteydi. Sonuçta, 12. yüzyıl ortalarında Alman hükümdarları, Bizans İmparatoru ile aynı statüyü paylaşmak amacıyla, Papalık ile ilişkilerinde *sacrum imperium*, yani "Kutsal İmparatorluk" ifadesini kullanmaya başladılar.

Bu zamana gelindiğinde, hem kültürel hem askeri açıdan Haçlı hareketinin güç merkezi Fransa olarak kabul ediliyordu. Dolayısıyla, Urfa'nın düşmesinden sonra yardım talebinde bulunan Haçlı elçileri ile mektuplarının Papa ve İmparator'un yanı sıra Kral VII. Louis'ye de gönderilmeleri şaşırtıcı değildi. Trablusşam kontu Raymond, prensliğini korumak üzere Fransa'dan bir sefer düzenlemesi talebiyle elçilerini doğrudan Kral Louis'ye gönderirken, Kraliçe Mélisende tarafından Papa'ya yazılan bir mektup da özellikle çarpıcıydı. 1145 yılı ayrıca yeni bir Papa'nın, günümüze kalmış ilk resmi Haçlı seferi

çağrısını yayınlayan III. Eugenius'un da göreve geldiği yıl oldu. Halka açık yerlerde yüksek sesle okunduğunda rahatça anlaşılabilir bir dille kaleme alınmış olan bildiri, günahlardan arınma vaadinde bulunuyor ve yolda ölenlerin de şehit sayılacağını, dolayısıyla da Kutsal Topraklar'daki savaş alanlarında can verenlerle birlikte cennette yer bulacaklarını beyan ediyordu. Yeni Haçlı Seferi için verilen vaazlar 1146 Paskalya'sı sırasında, Orta Fransa'nın Vézelay kentinde yapılan büyük bir toplantıda hız kazandı. Vaizlik görevi, zamanın en iyi hatiplerinden Başrahip Bernard de Clairvaux'ya verilmişti. Bernard'ın ateşli hitabeti ve Papalık bildirisindeki vaatler, Haçlı Seferi'ne katılma sözü veren muazzam sayıdaki insan kalabalığında elbette etki yarattı; ancak müstakbel Haçlılara vaaz veren sırf Clairvaux başrahipi değildi. Ralph adlı bir dönek Sistersiyen (Cistercian) keşişi de aynı şekilde iş başındaydı. Maalaesef, Ralph'ın

Lübnan'ın Baalbek şehrindeki Yunan-Roma tapınak tesisleri yüzyıllar boyunca sığınak ve kale olarak kullanıldıkları gibi, yerel yönetim merkezi yahut saray olarak da iş görmekteydiler (Yazarın çektiği fotoğraf).

şiddetli bir anti-semitizm barındıran vaazları, Kuzey Fransa'da ve Almanya'nın Rheinland bölgesinde, şimdilerde bazen "Birinci Soykırım" olarak da adlandırılan Yahudi katliamlarına yol açtı.

Bernard de Clairvaux'nun Ağustos 1146'dan Mart 1147'ye kadar Almanya'da Haçlı Seferi için verdiği vaazlar neticesi, Kral III. Konrad "haç kuşandı." Öte yandan Bernard, Keşiş Ralph'in anti-semitik kışkırtmaları neticesi yapılan zulümleri kınama konusunda da aynı derecede ateşliydi. İtalya'da, tüccar cumhuriyetlerde hala güçlü hissedilen Haçlılık coşkusu neticesi, Cenevizliler kendilerini Müslüman Endülüs'ün (günümüzde İspanya) Almeria ve Tortosa limanlarına karşı yüksek maliyetli seferler düzenlemeye adanmışlardı. Gayet tabii, bu seferler şayet başarıyla sonuçlandırılabilirse İtalyan tüccar cumhuriyetlerine muazzam kâr sağlanacaktı. Benzer şekilde, Lizbon'un fethiyle neticelenecek "Denizci" Haçlı seferine katılan İngiliz, Flaman ve Rheinland'lı Alman gönüllüler arasında da şahsi ticari çıkar güdüsü oldukça güçlüydü.

Diğer bazı Avrupa krallıklarındaki siyasî gerilimler ise, İkinci Haçlı Seferi'nin gelişimi üzerinde farklı başka etkiler yarattılar. Örneğin, o günlerde Kral Géza'nın oturduğu Macaristan tahtı üzerinde hak sahibi olduğunu iddia eden Boris adlı bir kral

namzedi, komşu ülkelerden Avusturya'nın finanse ettiği bir *ministeriales*³ kıtası eşliğinde, Pressburg'u (bugün Slovakya'da bulunan Bratislava) ele geçirmek üzere Roma-Germen sınırını geçti (1146). Kral Géza, yenilgiye uğratmayı başardığı bu istiladan hem Bavyera Dükü'nü hem de Kral Konrad'ı sorumlu tuttuğundan, Alman hükümdarının müteakip sene muazzam bir Haçlı ordusuyla krallığına yaklaşmasından epeyce endişelenmişti. Konrad ile alâcelle bir ateşkes anlaşması yapan Géza, Haçlıların topraklarından olabildiğince sakın ve sessizce geçip gitmelerini güvене aldı.

Doğuda ise, Bizans İmparatorluğu hem Kilikya'daki Ermeni isyancılara sürekli toprak kaybediyordu; hem de Rum Sultanlığı'nı işgale kalkıştığında ciddi bir yenilgiye uğramıştı. Bizanslıların bu sebeplerle muhtemelen askerî zafiyete uğramış olmaları, Haçlıların Anadolu'yu bir uçtan ötekine katetme çabalarını derinden etkileyecek bir husustu. Üstelik, Birinci Haçlı Seferi ile başa çıkmak zorunda kalan büyükbabası Aleksios gibi, İmparator Manuil de bu Batılı Hristiyan kuvvetlerinin ne yapacağından bütünüyle emin olamazdı; o yüzden de, bir yandan Selçuklularla barış yaparken, öte yandan da Haçlılara sefere katılmak istediği izlenimini verdi. Seçenekleri kısıtlı olduğundan dar bir yolda yürüyordu.

³ Diğer askerlere göre birtakım ayrıcalıklara sahip olan şövalye sınıfı.

KRONOLOJİ

1119

Haçlı orduları Kanlı Meydan savaşında yenildi.

1121

Fâtımî başveziri Efdal, bir suikasta uğrayarak öldürüldü.

1122

Edessa (Urfa) kontu Jocelin Türklere esir düştü; Türk serdarı Necmeddin İlgazi ibn-i Artuk öldü, Hüsâmeddin Timurtaş Artuklu hükümdarı oldu.

1123

Kudüs kralı II. Baudouin esir düşerek Doğu Anadolu'daki Harput'ta hapsedildi; Suriye Selçukluları sultanı Şah ibn-i Rüdvan öldü; Atabey Tuğtekin Şam emiri oldu.

1124

Kral II. Baudouin Harput'ta serbest bırakıldı (Haziran); hükmen Fâtımîlerin elindeki liman şehri Sûr, Kudüs Krallığı'nın eline geçti (Temmuz).

1125

Aksungur el-Porsuki komutasındaki Türk ordusu, Azaz Savaşı'nda Kudüs kralı II. Baudouin'e yenildi; Aksungur suikasta uğradı.

1126

II. Bohemond, Antakya Prenslığı'nın başına geçti.

1127

İmâdüddin Zengî Musul valiliğine atandı; Cezire bölgesinde (Kuzey Mezopotamya) bulunan Nusaybin, Sincar ve Harran'ı ele geçirdi.

1128

Belirsiz sayıdaki Haçlı harekete geçti; Şam emiri Tuğtekin öldü, yerine oğlu Böri geçti; İmâdüddin Zengî Halep'i aldı.

1129

Foulques d'Anjou, Kudüs tahtının vârisi Mélisende ile evlendi; Haçlılar Şam taarruzunda başarısız oldu.

1130

Antakya prensi II. Bohemond, Dânişmendlilerle yaptığı savaşta öldü; dul karısı Alice, şehri Kudüs kralı olan babası II. Baudouin'e teslim etmeyi reddetti ve İmâdüddin Zengî'den yardım istedi; Birleşik Haçlı-Artuklu kuvvetlerini yenen İmâdüddin, Güneydoğu Anadolu'daki Mardin'i ve Kuzey Suriye'deki Esarib'i aldı.

1131

II. Baudouin öldü ve Foulques d'Anjou, karısı Mélisende ile paylaştığı tahtın kralı oldu; Urfa kontu Jocelin de Courtenay öldü; Büyük Selçuklu sultanı II. Mahmud'un ölümü Irak ve Batı İran'da iç savaşların çıkmasına yol açtı.

1132

İsmail ibn-i Böri, Şam emiri oldu; Abbasi halifesi El-Mustarşid, İmâdüddin Zengî'yi Samarra yakınlarında yendi.

1134

Konya, Rum Sultanlığı'nın başkenti oldu; Doğu Anadolu'daki Dânişmendli hükümdarı Emir Gazi öldü, yerine oğlu Muhammed geçti.

1135

Mahmud Böri Şam emiri oldu; Musul emiri İmâdüddin Zengî, Suriye'deki Kefertâb, Maarretünnu'mân ve Esarib'i ele geçirdi, fakat Şam'ı almayı başaramadı; İngiltere'de, Kral Stephen ile Prenses Matilda arasındaki taht kavgası nedeniyle iç savaş çıktı.

1136

Raymond de Poitiers, Constance ile evlenerek Antakya prensi oldu.

1137

Ermeni Kilikya hâkimi Leo Rupenyan'ı yenen Bizans imparatoru İoannis Komnenos, Antakya'ya ulaştı; İmâdüddin Zengî Montferrand'ı Haçlılardan aldı; Kont Pons'un ölümüyle II. Raymond Trablusşam kontu oldu.

1138

İoannis Komnenos, Kuzey Suriye emirleri üzerine bir sefer düzenledi; İmâdüddin Zengî Bizans ordusu ile savaşmaktan kaçındı, ancak evlilik bağı ile Humus'a hakim oldu.

1139

Muhammed Böri Şam emiri oldu; İmparator İoannis, Doğu Anadolu'daki Dânişmendliler üzerine bir sefer düzenledi; İmâdüddin Zengî Lübnan'daki Baalbek'i ele geçirdi ama Şam'ı alamadı.

1140

Kudüs kralı Foulques, İmâdüddin Zengî ile Güney Suriye'de Deraa yakınlarında karşı karşıya geldi, Abak Böri ibn-i Muhammed Şam emiri oldu; Şam bölgesinde yaşanan deprem geniş çaplı hasara neden oldu (Haziran).

1142

İmâdüddin Zengî, Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlere karşı 1141'de başladığı taarruzlarına devam etti; Doğu Anadolu'daki Dânişmendli Emirliği bölündü; Kuzey Anadolu'daki Türk Mengücekli Emirliği bölündü; İmparator İoannis, Antakya'ya hâkim olma çabasında başarısızlığa uğradı.

1143

İmparator İoannis Kilikya'da seferdeyken öldü, yerine oğlu Manuil geçti; Kral Foulques Akkâ'da öldürüldü, yerine çocuk kral III. Baudouin geçti.

1144

İmâdüddin Zengî Urfa şehrini ve kontluk topraklarının doğu yarısını fethetti; Fahreddin Karaarslan Güneydoğu Anadolu'daki Hasankef bölgesinin Artuklu emiri oldu.

1145

Kilikya'daki Ermeni isyancılar Bizans tarafından yenilgiye uğratıldılar; Antakya prensi Raymond de Poitiers Bizans hâkimiyetini kabul etti; Roma'da III. Eugenius Papa oldu ve İkinci Haçlı Seferi'ni ilan etti.

1146

Bernard de Clairvaux Haçlı vaazları vermeye başladı; Rheinland'de Yahudiler katledildi; İmâdüddin Zengî'nin bir suikasta kurban gitmesi ardından yerine Musul emiri Gazi I. Seyfeddin Zengî geçti; Baalbek'e hakim olan Şam atabeyi Unur, Humus ve Hama emirleriyle antlaşma yaptı; Almanya kralı III. Konrad İkinci Haçlı Seferi'ne katılmayı kabul etti; Bizans imparatoru Manuil, Rum Sultanlığı'nı istila girişiminde başarısız oldu.

1147

Nüreddin Mahmud Zengî Halep emiri oldu ve Şam atabeyi Unur'un kızını alarak evlilik bağına dayalı bir antlaşma yaptı; Havran emiri, Busrâ ve Salhad'ı Kudüs Krallığı'na teslim etme önerisinde bulundu (Mayıs-Haziran); Kral III. Baudouin Şam bölgesini istila etti; Unur, Nüreddin'den yardım talep etti; Unur ve Nüreddin birleşip Busrâ ve Salhad'ı geri alırken Kudüs ordusu geri çekildi; Papa İber Yarımadası'nı da İkinci Haçlı Seferi bölgesine dahil etti; Portekizliler Santrarém'i ele geçirdi (Mart); Papa, bir Alman Haçlı birliğini pagan Batı Slavlarının üzerine yürümele görevlendirdi (13 Nisan); İkinci Haçlı Seferi'nin ilk deniz kuvveti Dartmouth'tan demir aldı (Mayıs sonu); İkinci Haçlı Seferi'nin ilk kara birliği, Ortadoğu yönünde yürüyüşe geçti (Mayıs-Haziran); Papa Eugenius ile Bernard de Clairvaux, Kral VII. Louis'nin sefere çıkışını kutsamak üzere Saint Denis'de düzenlenen töreni yönettiler; Alman ve İskandinav kuvvetleri Batı Slavlarının üzerine seferler yaptı (Temmuz-Eylül); III. Konrad komutasındaki Alman Haçlılar Konstantinopolis'e vardılar (10 Eylül); VII. Louis komutasındaki Fransız Haçlılar Konstantinopolis'e vardılar (4-5 Ekim); Alman kuvvetleri ikiye ayrılırken, Konrad komutasındaki asıl kuvvetler Selçuklu bölgesine yürüdü (Ekim ortaları); Haçlılar İber Yarımadası'ndaki Almeria liman kentini ele geçirdiler (17 Ekim); Birleşik Portekiz-Kuzey Avrupa Haçlı donanması Lizbon'u fethetti (24 Ekim); III. Konrad komutasındaki Alman Haçlılar Dorylaion'un (Eskişehir) güneyinde Selçuklu Türklerine yenildiler (25 Ekim); Konrad yönetimindeki Alman Haçlılarla Kral Louis'nin kuvvetleri birleşti; Sahil boyunca ilerleyen Fransız ve Alman Haçlıları Noel'i Efesos'ta geçirdiler; Sicilyalı Normanlar, Bizans İmparatorluğu'nun Güney Yunanistan'daki topraklarına taarruz ettiler.

1148

VII. Louis komutasındaki Fransız Haçlılar Büyük Menderes Nehri kıyısındaki Türk ablukasını vardılar (1 Ocak), ama Adalia'ya (Antalya) varmadan evvel (20 Ocak), Kadmos Dağı bölgesinde tekrar ağır bir saldırıya uğradılar (yakl. 8 Ocak); Haçlı donanması Ortadoğu seferi için Lizbon'dan yelken açtı (1 Ocak); III. Konrad ve Alman Haçlılar deniz yoluyla

Konstantinopolis'ten Akkâ'ya gittiler (Nisan'da vardılar); Louis ve Fransız Haçlılar Adalia'dan (Antalya) deniz yoluyla Antakya'ya gittiler (19 Mart'ta vardılar); Toulouse kontu Alphonse-Jourdain komutasındaki Provanslı (Güney Fransız) Haçlı donanması Akkâ'ya vardı (ilkbahar); Alphonse-Jourdain Kayseriye'de öldü; Leon ve kastilya kralı Alfonso, İspanya'daki Jaén'e taarruzunda başarısız oldu (Nisan); Şam atabeyi Unur, Musul emiri Seyfeddin'e yardım çağrısında bulundu, o da ordusunu Humus'a getirip Nüreddin Zengî'nin ordusu ile birleştirdi; Palmyra'da toplanan Haçlı konsili Şam'a taarruz kararı aldı (Haziran); Haçlı ordusu Şam varoşlarına vardı (24 Temmuz); Şam ordusu Haçlıları Barada Nehri'ni geçmeden önce durdurmaya çalıştı, ancak geri püskürtüldü; Haçlı ordusu Şam'ı kuşattı (24-28 Temmuz); Haçlılar Şam kuşatmasını kaldırarak Kudüs'e döndüler (29 Temmuz); III. Konrad Akkâ'dan yelken açarak (8 Eylül) deniz yoluyla Thessalonika'ya (Selânik) gitti ve Bizans bölgesini işgal etmiş olan Sicilya kralı Rogerio'ya karşı İmparator Manuil ile ittifak yaptı; Fransız Haçlı ordusundaki komutanların çoğu Fransa'ya döndü (sonbaharda), ancak Louis ile Eleanor Ortadoğu'da kaldılar; Cenevizliler ile müttefikleri Barselona kontu Tortosa'yı fethetti (30 Aralık); Aragon Krallığı Aşağı Ebro Ovası'nı fethetti (1148-49).

1149

III. Konrad Almanya'ya döndü (ilkbahar); Kral Louis Akkâ'dan yelken açtı (Nisan sonu); Antakya prensi Raymond İnab Kalesi kapılarındaki savaşta öldürüldü (29 Haziran); Louis ve Eleanor Sicilya'ya vardılar (Temmuz sonu); Şam atabeyi Muinüddin Unur öldü (28 Ağustos); Musul emiri Seyfeddin öldü ve yerine Mevdüd Kutbeddin Zengî geçti; Louis ile Eleanor Fransa'ya döndüler (Kasım).

1151

Nüreddin Zengî, gücünü kaybetmiş olan Urfa Kontluğu'nun son kalesini fethetti.

1153

Kudüs Krallığı, Filistin'deki son Fâtîmî kalesi olan Askalân'ı fethetti.

1154

Nüreddin Zengî Şam'a hakim oldu.

HASIM KOMUTANLAR

HIRİSTİYAN KOMUTANLAR

Birinci ve İkinci Haçlı seferlerinin komuta heyetleri arasındaki en belirgin fark, ikinci harekâta katılanlar arasında yer alan taht sahibi hükümdarlardı. Sonraki bütün büyük seferler için de geçerli olan bu durum, hem savaş maslahatındaki maliyet artışı, hem kral ve imparatorlar doğrudan komuta ettikleri vakit ordu idaresinde kifayet yükselişi yaşandığının anlaşılması hem de bizzat bu taçlı başların şahsi ihtiraslarındaki kabarıştan ileri gelmişti.

III. Konrad "konuk şövalye" sıfatlı bir hacı olarak daha önce, 1124 ve 1125'te, Kutsal Topraklar'a gelmişti. Savaşta olmasa da siyaset hayatında kararsız biri olduğu zaman zaman dile getirilmekle beraber, esasen kıymetli bir şahsiyet ve şövalye ruhlu olduğu kadar da nazik bir kişiydi. İmparatorluğu yönetme hakkı Almanya'nın bazı bölgelerinde hâlâ tartışılıyor olduğu için (düşmanları kendisini hâlâ sadece "Almanların Kralı" olarak adlandırıyordu). Konrad Haçlı olmak konusunda başlarda pek tabii gönülsüzdü. 1093 ya da 1094'te dünyaya gelmiş olan Konrad, Schwaben dükü I. Friedrich ile İmparator IV. Heinrich'in kızı Agnes'in oğluydu; dolayısıyla, taht üzerinde hak iddia eden güçlü Welf hizbiyle rekabet içindeki Staufer hizbinin ekâbiri arasındaydı. Konrad daha 1127 yılında tahta talip olduğunu beyan etmiş ve sekiz yıl boyunca Almanya'nın çeşitli bölgelerinde İmparator III. Lothar'a rakip hükümdar olarak tanınmıştı. Lothar'ın ölümünden sonra Konrad,

Genelde imparator kabul edilmekle beraber hiçbir zaman imparatorluk tacı giymemiş olan Almanya kralı III. Konrad'ın 13. yüzyılda yapılmış portresi (Kölner Königschronik, Kraliyet Kütüphanesi, Brüksel).

İkinci Haçlı Seferi'nde Kutsal Topraklar'a ilk kocası VII. Louis ile beraber giden Akitanya düşesi Eleanor, 12. yüzyılda güçlü bir siyasi kişilikti. Kraliçe Eleanor'un halen Fontevraud Manastır Kilisesi'nde muhafaza edilen lahit kapağının restore edilmeden önceki hali (Stothard's Monumental Effigies).

Genç Louis olarak tanınan Fransa kralı VII. Louis'nin mühürlerinden biri (Bibliothèque Nationale, Paris).

Kudüs kralı III. Baudouin adına bastırılmış dinar sikkesinin arka yüzünde, Davud Kulesi olarak anılan kalenin tasviri (Staatliche Münzsammlung, Münih).

Mart 1138'de nihayet imparator seçildi. ancak rakibi Bavyera ve Saksonya dükü "Mağrur" Heinrich sonuçlara itiraz edince kanun dışı ilan edildi.

Ancak yine de, imparatorluğun prestijinin ve yapılacak yeniliklerin savunucusu olan III. Konrad, imparatorlar V. Heinrich ile III. Lothar'a layık bir halef olduğunu kanıtladı. Keza bütün Batı Avrupa'daki en başat hükümdar olarak tanınmak üzere cesur taleplerde de bulundu. Nitekim İkinci Haçlı Seferi sürecinde Bizans başkentinde uzunca zaman geçiren III. Konrad, özellikle kilise-devlet ilişkileri bağlamında muhtemelen gerçekten daha "emperyal" fikirler geliştirmiş olmalıdır. Şurası kesindir ki, Konrad hükümdarlığının ileriki yıllarında Papalık'ın devlet işlerine karışmasına direnmeye çalışmıştır. Ne var ki, İkinci Haçlı Seferi'nin zor koşulları sebebiyle sağlığı çok bozulmuştu. Ölüm döşegindeyken, sekiz yaşındaki oğlu Friedrich'i es geçerek yeğeni ve Haçlı yoldaşı Dük Friedrich von Schwaben'i vârisi ilan etti. İmparatorluk Seçim Kurulu tarafından da onaylanan Schwaben Dükü, I. Friedrich Barbarossa ismiyle şöhret bularak imparatorluğun Ortaçağ'daki en güçlü ve başarılı hükümdarlarından biri olma yolunda ilerledi.

1120 doğumlu olan Fransa kralı VII. Louis, imparator Konrad'a göre oldukça gençti. 1135'te Reims Katedrali'nde ortak hükümdar olarak taç giydi. fakat hasta babası VI. Louis ("Şişman Louis") iki yıl sonra öldü. VII. Louis'nin hükümdarlığının ilk dönemi istikrarsızdı; bu dönemde Kral, bazıları kendisi kadar güçlü olan tâbileri (vassal) ile çatışmak durumunda kaldı.

Akitanyalı Eleanor ile yaptığı evlilik, en azından krallığının ilk döneminde, VII. Louis'nin en büyük kazançlarından biri oldu; zira bu evlilik karşılığında, Eleanor'un geniş arazileri Paris merkezli küçük kralliyet *demesne*'nine (kralın şahsına ait arazi) eklenecekti. Lakin Louis ile Eleanor'un boşanmasıyla bu planlar boşa çıktı. Daha da kötüsü, Akitanya Düşesi daha sonra Anjou Kontu'nun oğlu Henry —geleceğin İngiltere kralı II. Henry— ile evlendi. Akitanya'yı İngiltere tahtına bağlayan bu olay, Yüzyıl Savaşları'nın da tohumlarını attı.

Duyarlı, ciddi ve çok dindar bir adam olan VII. Louis, adeta papazları andıran sofulnessu nedeniyle,

hayat dolu bir kadın olan karısı Eleanor'un zalim şakalarına hedef oldu. Fransa Kralı ilk başta, güzel, çok zeki ve kültürlü olan bu genç kadın karşısında büyülenmiş gibiydi. Budurum o dönemde bazı skandallara da yol açmış ve Bernard de Clairvaux, Eleanor'un kral üzerinde kendisinden daha fazla etkisi olduğundan şikâyet etmişti. Louis ile Eleanor İkinci Haçlı Seferi'ne birlikte çıktılar ve Antakya'da meydana gelen (ileride de ayrıntılı olarak anlatılacak) bir skandal neticesi, Fransa'ya araları bozuk döndüler. Erkek evlat sahibi olmadan, sadece kız çocukların dünyaya geldiği 15 yıllık evliliğin ardından da 1152'de resmen boşandılar. Her ikisi de tekrar evlendi: Louis'nin aynı yıl evlendiği Kastilya prensesi Constanza hiç çocuk doğuramadan 1160'ta öldü. Kralın daha beş hafta bile geçmeden evlendiği Adela de Champagne ise sonunda kendisine bir erkek evlat ve tahta da vâris verdi. Gelecekte Kral Philippe Auguste ya da "Tanrıverdi" Philippe diye bilinecek bu çocuk, VII. Louis'nin 1180'deki ölümünün ardından tahta çıkacak ve Fransa'nın uzun tarihindeki en başarılı yöneticilerden biri olacaktı.

Kraliçe Mélisende ile Kral Foulques'un en büyük çocuğu olan Kudüs kralı III. Baudouin, 1130'da dünyaya geldi. Henüz kundakta bir bebek olmasına rağmen büyükbabası II. Baudouin, 1131'de ölmeden evvel, hükümdarlığın kızı Mélisende, sonradan kral olacak damadı Foulques ve torunu arasında paylaşılmasına ilişkin düzenlemeleri yapmıştı. Büyürken yönetim kararlarında sadece adı geçen Baudouin, tarih, hukuk ve savaş sanatları konusunda eğitim alıyordu. Babası Foulques 1143'te öldüğünde Baudouin'in yaşı hâlâ küçüktü ve Kraliçe Mélisende kral naibesi oldu. Nihayet, çocuk kral 1145'te reşit oldu ama Mélisende ortak yönetimi sürdürmek konusunda ısrarcıydı. Ayrıca, bu konuda Kudüs Krallığı'nın yüksek ruhbanı, ekâbir beylerden bir-

Kudüs kraliçesi Mélisende'a ait bir Zebur'un bu fildişi oyma kapağının 12. yüzyılın ilk yarısında Kudüs Krallığı'nda yapıldığına inanılıyor. Üslubunun ise Güney İtalya ağırlıklı Batı Avrupa ve Bizans karışımı olduğu görülüyor (British Museum, Londra).

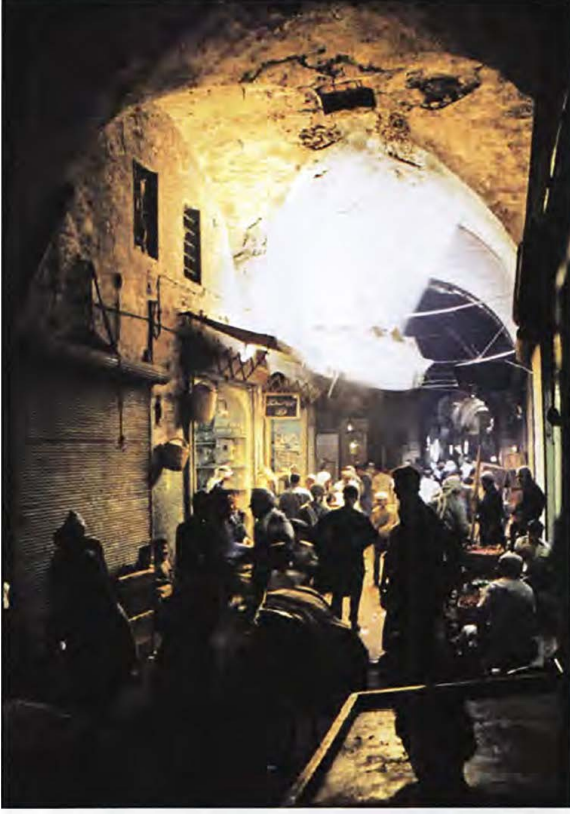
Doğrudan Şam atabeyi Muinüddin Unur'a atfedilebilecek birkaç yapıdan biri olan bu kule, Busrâ'daki muazzam Antik Roma tiyatro binasının dış tarafına 1147-48'de (H 502), eklendi (Fotoğraf: C. Yoviçic).

çoğu ve küçük oğlu Almaric'in de desteğine sahipti. Görüldüğü kadarıyla Baudouin'in destekçileri ise, düşük konumlu birkaç soyludan ibaretti.

Baudouin İkinci Haçlı Seferi döneminde bilfiil komutanlık için çok genç olsa da, görüldüğü kadarıyla Şam'a saldırma fikrinin güçlü bir taraftarıydı. Bu sefer başarısızlıkla sonuçlanınca Kudüs'teki güç mücadelesi devam etti; gerilimdeki son nokta ise, 1152'de Mélisende'nin yönetimdeki mevkiinden çekilmeye zorlanması oldu. Felaketle sonuçlanan Şam taarruzuna rağmen, tarih yazarları ve daha yeni dönem tarihçiler genelde III. Baudouin'in Kudüs krallarının en büyüğü olduğunu ve haleflerinin ise kaçınılmaz çöküş dönemindeki bir devleti yönetmiş olduklarını kabul ederler.

İSLAM KOMUTANLARI

İkinci Haçlı Seferi'nin vakanüvisleri ile tarihçileri, Halep emiri Nüreddin Zengî ile Musul emiri Seyfeddin Zengî'nin Hristiyan yenilgisindeki rollerini abartmışlardır. Gerçek galip ise, 1138'den 1149'a kadar Şam atabeyi olan ve Haçlı karşıtı mücadelenin

Nüreddin'in, babası İmadeddin Zengî'nin Haçlıları püskürtme görevini devam ettirdiği varlıklı Halep şehrindeki Geç Ortaçağ kapalı çarşısı Sikkü'l-attarin (Yazarın çektiği fotoğraf).

ihmal edilmiş kahramanlardan biri olarak kalan komutan Muînüddin Unur'dur.

"Dinin yardımcısı, zafer sahibi Unur" anlamına gelen adıyla **Muînüddin Ebu Mansur Unur**, Türkiye da Türkmen kökenli ve köleden devşirme bir *memluk* ya da *glam* askeri idi. Eğitimini tamamladıktan sonra özgürlüğüne kavuştu ve Şam'ı yöneten Selçuklu şehzadesinin Türk atabeyi olan Tuğtekin'in hizmetine girdi. 1104'ten başlayarak 1128'deki ölümüne kadar emirliği gerçek anlamda bizzat yöneten Tuğtekin, biraz da kafa karıştırıcı biçimde oğlu Böri'nin adıyla anılan atabeylik hanedanını kurdu. Börililer, 1154 yılına kadar, bugün Güney Suriye olarak bilinen bölgenin önemli bir bölümüne, Doğu Lübnan'a

ve Ürdün'e hükmettiler; ancak sonraki temsilcileri kendi atabeylerinin hâkimiyeti altında kaldılar ve gerçek iktidara nadiren sahip oldular.

Unur 29 Nisan 1138'de bir darbe ile iktidara geçti, ancak hiçbir zaman emir ünvanı taşımadı. Bunun yerine, atabeylikten gelme Börililerin emir ünvanlı itibari hükümdarlarına sözde bağlı *isfehsâlâr* (başkomutan) ve atabey olarak anılmaktan memnundu. Esasen Unur, peşpeşe üç şehzadenin: 1139'a kadar Mahmud'un, 1140'a kadar Muhammed'in ve kendi ölüm tarihine kadar da Abak'ın atabeyi oldu.

Unur için en önemli öncelik Şam'ın bağımsızlığını korumaktı ve bunu sağlamak için de komşu Kudüs Krallığı ile işbirliği yapıyordu. Hatta İkinci Haçlı Seferi'nden ötürü Şam ile Kudüs arasındaki geleneksel ittifak bozulduğu zaman bile, askerlerini dizginleyerek yenik düşen düşmanlarına kötü davranmalarını engellemiş ve ardından batısındaki "Frenkler" ile kuzeyindeki Zengî yöneticileri Nüreddin ve Seyfeddin arasındaki güç dengesini koruma siyasetine dönmeyi başarmıştı. Ne var ki, Unur'un karaciğer yetmezliği ya da dizanteriden öldüğü 28 Ağustos 1149'da bu denge çöktü ve Şam altı yıl sonra Nüreddin Zengî'nin eline geçti. Unur'un naaşı, hayatını sürdürmüş olduğu Şam Kalesi içindeki küçük saraya ya da sarayın yanına defnedildi, ancak mezarının tam olarak nerede olduğuna dair kesin bir bilgi bugün ne yazık ki yoktur.

Donanımlı bir asker, politikacı ve diplomat olmanın yanı sıra, Unur âlim ve şairlerin dostu ve hamisi olup Arap asker, siyasetadamı, diplomat ve âlim Usame ibn Münkız da en ünlü mahmileri arasındaydı. Unur'un son derece kültürlü olmakla kalmayıp (günümüz değerlerine göre biraz kaba olmakla beraber) gelişmiş bir mizah duygusuna da sahip olduğunu, Şam'da büyütülmüş bir evcil aslana dair olup Usame tarafından aktarılmış bir hikâyeden ve benzer kıssalardan öğreniyoruz. Buna göre, Unur bir gün hayvanın sarayının bahçesine getirilmesini istedi ve:

Sonra sofracısına, «yemeklik olarak kesilecek koyunlardan bir koç getirip avluya bırak da, görelim bakalım aslan onu nasıl parçalayacak» dedi. ... Koç, terbiyecisinin zincirini çözmüş olduğu aslanı gördüğü anda hayvanın üzerine yürüyerek tos vurdu. Aslan kaçmaya

başladı ve havuzun etrafında döne döne kosarken koc da onu kovalıyor ve tos vuruyordu. Hepimiz kahkaha-
dan helâk olduk. Unur bu korkak aslana büyü yapıldığı-
na hükmedip katlini emretti. Koca gelince, o da kesilmek-
ten ebediyyen kurtuldu (Usame ibn Münkiz, 1927; 137).

Abak ibn-i Muhammed Ebü Said Mücirüddin. İkinci Haçlı Seferi döneminde. sözde Şam emiriydi. Haçlı vakanüvislerinden Guillaume de Tyr kendisini "miskin tabiatlı" diye nitelendirerek ciddiye alma-
mıştı; ama aslında Abak kendine en yakın selefleri-
ne kıyasla daha aktifti. Şam'ın sadece sözde yöneticisi
olarak kalmak istemediği çok açıktı; ne var ki Börilileri
iktidarın gerçek sahibi kılma konusundaki hırsı so-
nunda hanedanın yok olmasına yol açtı. 1140'ta tahta
oturmasına rağmen, zorlu atabeyi Unur'un öldüğü 1149
senesine kadar Abak'ın hiçbir gerçek iktidarı yoktu.
Beş yıl sonra Mücirüddin Abak, payitahtını Nüreddin
Zengî'ye teslim etmek zorunda kaldı ve feragatine kar-

Seyfeddin ve Nüreddin'in, İkinci Haçlı Seferi'nin
yenilmesinden kısa bir süre sonra Musul emiri olan
küçük kardeşleri Mevdüd Zengî adına basılmış
düşük değerli bir bakır sikke (Özel koleksiyon).

12. yüzyılda, surlarla çevrili kadim Şam şehrindeki ana caddeler arasında daha dar caddeler ve çıkmaz sokaklar bulunuyordu. Bunların çoğunda dükkânlar, atölyeler ya da merkez alanında avluların yer aldığı evler sıralanmaktaydı (Yazarın çektiği fotoğraf).

şılık iktâ olarak aldığı Humus'a yerleştirildi. Ancak yenilgiyi kabullenemedi ve Şam'daki yeni rejime karşı başarısızlıkla biten bir isyan kışkırttığına, Nûreddin Zengî tarafından Fırat Nehri'ne hâkim konumdaki küçük bir kasaba olan Balis'e sürüldü. Mücirüddin Abak, kısa bir süre sonra kendi isteğiyle sürgün olarak gittiği Bağdat'ta 1169'da öldü.

Ebu'l-kâsım el-Melikü'l-Âdil Nûreddin Mahmud ibn-i Zengî, ya da kısaca Nûreddin Zengî, kendi himayesindeki Selâhaddin'in yükselişine kadar, Haçlı karşıtı mücadelenin en büyük lideriydi. İmâdüddin Zengî'nin ikinci oğlu olarak 1118'de dünyaya gelen Nûreddin, babasının 1146'da bir suikastle katledilmesinden kısa bir süre sonra Halep emiri oldu. Bu tarihten başlayarak 1174'teki ölümüne kadar, Müslüman Ortadoğu'nun büyük bölümünün istilacı "Frenklere" karşı birlik olmasını sağladı ve daha sonra Selâhaddin'in inşa edeceği siyasi, askerî ve kültürel yapıların temellerini attı. İkinci oğul olması nedeniyle babasının hükümrânlık bölgesindeki merkez eyaletlerin yönetimini almayan Nûreddin; ağabeyi Seyfeddin'e verilen merkez idaresine karşılık daha yakın tarihte fethedilmiş olan batı eyaletlerinin yönetimini devraldı. Bunlar ağabeyinin payına düşenlere kıyasla daha küçük ve daha kısıtlı kaynaklara sahip oldukları gibi daha savunmasız sayılırlardı. Hatta Nûreddin'in bölgesindeki en büyük şehir olan Halep bile, Haçlıların sınır komşusu sıfatıyla tehlikeli bir konumdaydı. Üstelik bir serhad emiri olmaklığı hasebiyle, istilacılara karşı cihatta komutayı üstlenmek gibi ağır bir sorumluluk da onun omuzlarındaydı.

Halep emiri sayısız seferde pek çok zafer kazandı ama yenilgiler de yaşadı. Belki de hepsinden önemlisi, sonunda Şam'ı ele geçirmesi ve böylelikle Haçlı devletlerinin önünde neredeyse birleşik bir cephe yaratması oldu. Nûreddin'in gönderdiği ordunun Mısır'ı da fethetmesi ardından durum Franklar açısından daha da tehlikeli bir hal aldı; ama bu yeni diyarda Nûreddin'in nüfuzu pek azdı, zira yeni Mısır emiri Selâhaddin Eyyubî'nin kendi şahsi ihtirasları bulunuyordu. Aslında gerilim tırmanıyordu ve Nûreddin de, hastalanıp öldüğü 15 Mayıs 1174 tarihinde, Selâhaddin'e karşı bir sefere hazırlanmaktaydı.

İmâdüddin Zengî'nin en büyük oğlu olan **Seyfeddin Gazi ibn-i Zengî**, babasının öldürüldüğü 1146 senesinde, Kuzey Irak'ın büyük bir kısmı ile Güney-

doğu Türkiye'yi içine alan bölgenin emirliğine yükseldi. Üçüncü kardeş Nusretüddin, Seyfeddin ile Nûreddin'in bölgeleri arasında kalan Harran'ın emiri olurken, en küçük kardeş Kutbeddin'in yaşı henüz bir eyalet yönetiminin sorumluluğunu alamayacak kadar küçüktü. Cömertliğiyle anılan ve askerlerine sabah-akşam verdiği zengin karavanalarla ünlenmiş olan Seyfeddin, birkaç önemli askerî ıslahatla da anılmaktaydı ki, bunların bir kısmı sayesinde seçkin süvarileri ağır zırhlı Haçlı şövalyeleriyle eşit şartlarda karşılaşabilir hale gelmişlerdi.

Seyfeddin, özellikle de Kuzey Irak'ın mahalli Hıristiyan topluluklarına yönelik tavrıyla, son derece hoşgörülü bir emirdi. Öte yandan dindar bir Müslüman da olan Seyfeddin'in zamanında inşa edilen ve sadece din bilgisi değil, matematik ve edebiyat eğitiminin de verildiği medreselerin etkisiyle, Musul'daki entelektüel hayat canlandı. Lakin emirliği kısa sürdü. İkinci Haçlı Seferi'nden bir yıl sonra Mardin'in Artuklu Türk emirine yönelik bir sefer sırasında hastalandı ve birkaç hafta sonra, Kasım 1149'da öldü ve Musul'da kurmuş olduğu Atabekiyye (Atabeyler) Medresesi'nde defnedildi.

I. Mesud Rûkneddin ibn-i Kılıçarslan, ağabeyi II. Melikşah'ın ardından, 1116-1156 yılları arasında Rum Sultanlığı'nı yönetti. İkinci Haçlı Seferi, uzun saltanatı esnasında yaşanan çok sayıdaki dramatik olaydan sadece biriydi. Birinci Haçlı Seferi'ne karşı koyup sağ çıkmayı başaran babası I. Kılıçarslan, bundan sonra ihtiraslarını birkaç farklı istikamete genişletmişti. I. Kılıçarslan'ın oğulları, öncelikle, babalarının ölümünden sonra taht kavgası sebebiyle oluşan kargaşadan sağ çıkmaya odaklandılar. Bu mücadelede galip gelen I. Mesud, tahta çıkmasına rağmen Dânişmendli kayınpederiyle fikir ayrılığına düştü ve 1125'te kısa bir süreliğine tahtını kardeşi Arab'a kaptırınca Konstantinopolis'e kaçtı. Burada Kayser ile ittifak yaptı ve fikir ayrılıklarının üzerine set çekerek Dânişmendlilerle de uzlaştı. Bu şekilde, kısa bir sürgün döneminden sonra tekrar tahta çıkabildi ve ardından başkentini Konya'ya taşıdı. I. Mesud'un uzun saltanatı büyük ölçüde çekişmeler ve savaşlarla geçti; ama yine de, 1156'da öldüğünde, ardından devraldığından çok daha güçlü bir Rum Sultanlığı bırakmış ve haleflerinin Konya'yı İslami Ortaçağ Ortadoğu'sundaki büyük kültür merkezlerinden biri haline getirebilmelerini sağlamıştı.

HASIM ORDULAR

Bu sefer sürecinde her iki tarafta yer alan ordular Birinci Haçlı Seferi'ndeki ordulara çok benzer görünmelerine rağmen, aradan geçen yarım yüzyıllık zaman diliminde çok önemli gelişmeler meydana gelmişti.

HİRİSTİYAN KUVVETLERİ

Haçlı cephesindeki kuvvetler, Birinci Haçlı Seferi'ne göre daha kalabalık, daha teçhizatlı ve daha düzenliydi. Ortaçağ ordularına dair sayısal tahminlerde bulunmak şüphesiz ki çok zordur ve Bizans imparatoru Manuil'in Boğaz'ı geçen 900.000 Alman saydığı iddiası da elbette ki şiirsel bir abartıdır. Gerçekte, Kral Konrad İmparatorluk'tan en fazla 2.000 şövalye toparlayabilirken, Kral Louis de kendi *demesne*'inden muhtemelen en fazla 700 şövalye çıkarabilmişti. Louis'nin derebeyleri daha az sayıda asker devşirebildiler; özellikle varlıklı olan Flandra Kontu'nun, rivayetlere bakılırsa 600 şövalyesi vardı. Bu arada Kudüs Krallığı da muhtemelen yaklaşık 550 şövalye ve ilâveten 6.000 piyade çıkartmıştı. Şüphesiz, bu askerlerin hepsi İkinci Haçlı Seferi'ne katılmadılar ve elbette Ortadoğu'ya vardıklarında başlangıçtaki sayılarına göre epeyce eksilmişlerdi. Daha kesin bir bilgiye göre ise, Templiye Şövalyeleri Nisan 1147'de Paris'te yapılan bir toplantıda 130 kadar asker sözü vermişti. Bunlar karadan ilerleyen ve büyük ölçüde Fransızlardan oluşan ordusunda Kral Louis'ye eşlik eden seçkin müfrezeye dâhil olabilirler.

Ortadoğu'da Latin devletleri bir defa kurulduklarında, bunların teoride feodal bir yapılanması olan "Frenk" toplumlarındaki eli-ayağı tutan tüm vatandaşların ihtiyaç anında hemen bir araya gelebileceği öngörülüyordu. Bu, toprak sahibi olsun ya da olmasın, tüm erkekler için geçerliydi. Ancak uygulama-

da, öncelikle sadece şövalyelere silah başı ettirildi ve gedikli (*serjeant*) sınıfına mensup olanlar ihtiyat vazifesi gördüler (La Monte, 1932: 159).

Bu Haçlı devletlerinin ordularındaki ilk bazı 'türopol'lerin, Birinci Haçlı Seferi'nin çığneyip geçtiği Kuzeybatı Anadolu'nun Bithynia bölgesinde meskün

Bonn yakınlarındaki Schwarzhendorf'taki St. Clement Aşağı Kilisesi'nde yer alan ve muhtemelen ikinci Haçlı Seferi vaazı sırasında ya da kilisenin hamisinin dönüşü sonrasında yapılmış duvar resimleri serisi. Buradaki Günahkârın Katli tasvirinde görülen uzun saplı piyade baltaları 12. yüzyılda Almanya'da kullanılmaktaydı (*in situ* St. Clement Kilisesi; Schwarzhendorf; fotoğraf: R.T. Wildeman).

“Calud’un kafasını kesen Davud” tasviri. Silahlar ve zırh 12. yüzyıl başı Fransası’na özgü tarzdadır, ancak zincir külah olmadan giyilen miğfer, Filistinli devin “yabancı” kimliğine işaret ediyor olabilir (*in situ* Sainte-Marie-Madeleine manastırı kilisesinin orta nefi; Vézelay; yazarın çektiği fotoğraf).

Türk-Yunan karışık toplumla bağlantılı olduğu öne sürülmüştür.⁴ Öte yandan Ortadoğulu türkopollerin Müslüman eline düştükleri her vakit mürtetlik suçlamasıyla katledilmiş olmaları, bunların zorla ya da başka koşullarda İslam’dan Hıristiyanlığa geçmiş dönemler olduklarına işaret eden güçlü bir kanıttır.

Haçlı devletlerinin celp ettikleri çoğu profesyonel asker, muhtemelen her yörede, aralarında bölgeye kısa süre önce gelmiş olan Avrupalı paralı askerler ve bölgede kalmayı seçen hacı şövalyeler de bulunan Latin göçmenler arasından istihdam edildiler. Gerek yerleşik gerek ise yeni gelmiş şövalyeleri krallık sınırlarının dışında taarruz amaçlı seferlere çıkmaya teşvik için, yeni fethedilen topraklardan zengin tımar arazileri dağıtılacağına dair vaatlerde

bulunuldu. Şam taarruzunda da muhtemelen bu vaatler kullanılmıştır.

12. yüzyıl Kudüs Krallığı’nda kâğıt üzerindeki feodal yükümlülüklerle ilişkin çok şey bilinmektedir. Bu kayıtlar her ne kadar gerçekten ziyade ideal olanı temsil etse de, 12. yüzyılın genişleme politikası güdülen ilk yarısı için nispeten doğru olabilir. Buradan hareketle, yasalara göre, kralın tâbileri krallık dahilinde bir sene askerlik hizmeti yapmakla yükümlüydüler ve tımar sahibi şövalyeler ya da gedikliler için de geçerli olmak üzere, kendilerine ancak bu bir yıldan hariç silah altında kaldıkları süreler için para ödenirdi (La Monte; 141-44). Askerlik hizmetini krallık dahilinde ya da haricinde yapmak arasında ne fark olduğu sorusuna gelince, bu hala tartışılan bir konudur. Örneğin Mısır krallığının ilk dönemlerinde bile “sınır dışında” sayılırken, Suriye’nin açık serhat boyunda durum belirsizdi.

Haçlı emir-komuta yapısı, Batı Avrupa düsturları üzerine bina edilmişti. Öte yandan uygulamada, çoğu Avrupa devletine kıyasla Ortadoğu’daki öncelikler daha fazla aciliyet arz ettiklerinden, Kudüs’teki yöneticiler, devletin tüm kurumları üzerinde merkezi otorite sahibi olmaya çok daha fazla önem veriyorlardı. Haçlı devletlerindeki kolonici aristokrasisi İkinci Haçlı Seferi döneminde hâlâ çok güçlüydü ve 13. yüzyılı karakterize eden çöküş dönemine henüz girmediği kesindi. Bu soylu ailelerden birkaçı seferde de önemli roller oynayacak ve çoğu çevrede başarsızlığın suçlusu ilân edileceklerdi.

Keza İkinci Haçlı Seferi’nin iç karartıcı sonuçları, bu feodal yapılanmada ıslahat girişiminde ve bunun sonucunda 1160’ta *Assise sur la Ligece*’in kaleme alınmasında önemli bir rol oynamış olabilir. Başlangıçta bu, kral ile sıradan şövalyelerin soylu baronlar karşısındaki zaferi gibi görünmüştü ancak bir yandan da, söz konusu ekâbirin askerî tehditlerin arttığı bir dönemde zayıflayıp parçalanmasına sebep oldu. Dahası, askerî tarikatlara ve paralı askerlere giderek daha fazla bel bağlanmasına yol açtı. Öte yandan askerî tarikatların İkinci Haçlı Seferi’ndeki önemini

⁴ Vryonis, S. “Byzantine and Turkish Societies and their sources of manpower”, V. J. Parry ve M. E. Yapp (ed.) *War, Technology and Society in the Middle East* (Londra, 1975), 133-4.

de göz ardı etmemek gerekir. Lübnan'daki Mârûnî Hıristiyanlar da dâhil bazı mahalli Hıristiyan topluluklardan gelen askerî destek ise muhtemelen daha önemliydi. Buna mukabil, ilerleyen sayfalarda da görüleceği gibi, Lübnan Müslümanları Şam kuvvetlerinde benzer şekilde önemli bir rol oynamışlardır.

Haçlıların İslam hakkındaki bilgi ve kavrayışı, birinci seferden beri ancak bir parmak daha fazla sayılırdı; ancak 'Cihad' kavramından hiç haberdar olunmayışı belki daha da şaşırtıcıdır. Bu, daha sonra anlaşılabileceği üzere, bizzat Hıristiyan Haçlı hareketi ile karşılaştırılabilir bir dini-askerî motivasyon biçimiydi. İnsanların Haçlı Seferi'ne katılma sebepleri, nesiller boyunca tarihçileri büyüleyen bir konu oldu. Çağlar boyunca, soylular için geçmiş günahların kefaretinin ödemenin en aşîkar yolu hac yolculuğu olduğundan, Haçlılar birçok açıdan 'silah kuşanmış hacî' sayılırlardı. Keza Haçlı hareketinin savaşçı yüzü, kendi sosyo-politik varlık sebepleri askerliğe dayalı olan feodal soylu sınıf açısından da cazipti. Bu arada Almanya'da, tarihteki dört büyük imparatorluğun sonuncusu kabul edilen Roma-Germen İmparatorluğu'nun fark edilir bir çöküş dönemine

girdiğini ve devletin yıkılması ardından Deccal'in geleceğini vazeden genel efkardan ötürü dünyanın sonunun yaklaştığına dair bir inanç yayılmış ve neticesinde bağnazlık artmıştı. Yeni Haçlı Seferi, bu durumun da etkisiyle geniş çaplı bir destek görmesine rağmen sefere yeterince odaklanılmamıştı ve nihayetinde Konrad'ın sefere çıkan ordusu, büyük ölçüde Güney Almanya'daki kendi iktidar merkezinden celp edilmiş kuvvetlerden oluşmaktaydı.

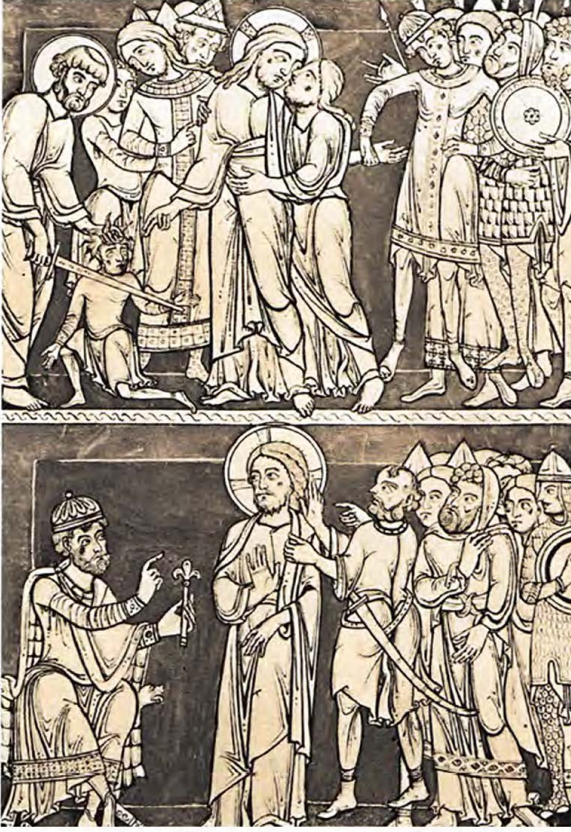
İkinci Haçlı Seferi'ne katılanların hepsi şövalye değildi; fakat 'resmî' Haçlı seferleri, aristokrat ekâbir ya da hükümdarlar tarafından seferber edilen açıkça tanımlanmış müfreze-lerden oluşuyor ve ağırlıkla, belli bir sosyal statüye sahip kişileri içeriyordu. Yine de, tüm önlemlere rağmen İkinci Haçlı Seferi'nin esas müfrezele-

Şimdi Doğu Fransa'da yer alan toprakların büyük bölümü 12. yüzyılda Alman İmparatorluğu'nun sınırları içindeydi. 1130-1140 yıllarına ait bu iki savaşçı tasviri, Ortaçağ Almanya'sında piyade savaşının devam eden önemine gösterge sayılabilir (Andlau Manastır Kilisesi'nde; yazarın çektiği fotoğraf).

Albrecht von Aachen'in Birinci Haçlı Seferi'nin tarihine dair eserinin bir kopyasında yer alan ve kalkanına haç boyanmış bir Haçlı betimlemesi. Resim 1140 yılında, birinci sefere kıyasla çok az başarı sağlayan ikinci Haçlı Seferi'nden sadece birkaç yıl önce yapılmıştır (*Historia Hierosolymitana*, Lat. Eym. 677, var. 12 ön yüz, Preussischer Kulturbesitz, Berlin).

Alman İmparatorluğu'nun güneydoğu ucundaki bölgelerde sanat, 12. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun etkisindeydi. Burada tasvir edilen *Centurion* [Yüzbaşı] Longinus (üstte sağ köşede) neredeyse olduğu gibi Bizans sanatından alınmadır. Alt paneldeki askerlerin teçhizatı da Doğu Akdeniz'e özgüdür (*Antifonia*, Ser. Nova 2700, var. 629, Österreichische Nationalbibliothek, Viyana).

Yakub Peygamber'in kardeşi "Esav'ın avdan dönüşü" tasvirinde Esav'ın omzunda bir tavşan ve elinde de yay var. Yay kirişinin, üst çentikten çıkarılarak gevşetilmiş olduğu görülüyor (*in situ* Sainte-Marie-Madeleine manastır kilisesi, orta nefteki bir sütun başlığı; Vézelay).

ri kalabalık, disiplinsiz ve fena teçhizatlı ordugâh halkı ile hantallaşmaktan kurtulamamıştı. Bunların pek azı Ortadoğu'ya kadar gidebilmeyi başardı; ni-tekim. İkinci Haçlı Seferi'ne bizzat katılan Eudes de Deuil'ün de kaydettiği gibi, "*Zayıf ve çaresizler daima komutanlarına yük, düşmanlarına da kolay yem*" oluyordu.

Disiplin ihtiyacının farkındaki komutanlar, ellerinden geleni yaptılar ancak hepsi aynı derecede başarılı olamadı. Kral Louis, esas Fransız ordusunun 1147 yılı Haziran ortalarında toplandığı Metz'de, tüm komutanların gözetmeye and içtikleri "Ordugâh

Kuralları" nı ilan etti, ancak yine Eudes'ün kaydettiği üzere, "*bunlara her zaman sadık kalınmadı.*" Konstantinopolis'teyken bir Flaman Haçlı, bir Rum sarraftan para çaldığı için cezalandırıldı ve hem Bizanslılara bir iyi niyet hareketi hem de ibret-i alem olsun diye asılarak idam edildi.

İkinci Haçlı Seferi'nin bir parçası olarak düzenlenen deniz seferleri, denizciliğin hem Akdeniz hem de Atlantik'te geldiği noktayı ve giderek artan özgüveni yansıtmaktaydı. Haçlı devletlerinin Askalân'ın kuzeyindeki Suriye-Filistin sahilinin fethini tamamladığı 1124'ten itibaren, Konstantinopolis'ten

Yafa'ya kadar devam eden kıyı şeridinin tamamı, Kıbrıs da dahil olmak üzere, Hristiyanların elindeydi. Atların deniz yoluyla taşınabilmesi de Haçlı Seferi dahilindeki büyük harekât açısından aynı derecede önemli diğer bir gelişmeydi.

Batı Avrupa'dan Kutsal Topraklar'a uzanan deniz yolları artık daha güvenli olsa da, Atlantik'ten gelen gemiler hâlâ Müslümanların elindeki Cebelitarık Boğazı'ndan geçmek durumundaydı. Kuzey ve Batı Avrupa'dan yola çıkan gemiler ve hatta filolar, önceki yüzyıllarda Cebelitarık Boğazı'ndan başarıyla geçerek Akdeniz'e girmişti, ancak bunlardan hiçbirinin aynı yoldan geri döndüğü görülmemişti ve müteakip onyıllar boyunca da görülmeyecekti. Mürettebat gemiyi Akdeniz'de terk ettikten ya da sattıktan sonra memleketine karayoluyla dönüyordu (Lewis, 1976).

İkinci Haçlı Seferi'nde yer alan kara kuvvetleri, teçhizat ve taktikler söz konusu olduğunda tamamen benzer niteliklerde olmalarına rağmen, birkaç noktada Almanlarla Fransızlar arasındaki farklılıklar kaydedilmiştir. Ancak bunların geleneksel kitabî kavramlar mı olduğu, yahut o günkü gerçekleri mi yansıttığı çok belirgin değildir. Örneğin Bizanslı tarih yazarı İoannis Kinnamos'a göre, "*Fransızlar bilhassa belli bir düzen dahilinde at binme ve mızrakla hücum etme kabiliyetindeydi ve süvarileri sürat fashında da Almanların süvarilerini gölgede bırakmaktaydı. Buna mukabil, Almanlar piyade harbinde Fransızlardan daha maharetli ve büyük kılıç kullanmakta da pek üstün idi.*" (Kinnamos, 1976). Bu görüşü tekrarlayan Guillaume de Tyr de, Kral Konrad'ın Alman şövalyelerinin Şam önündeki Barada Nehri'ni vuruşarak aşmak üzere atlarından indiğini kaydetmiş ve bunun "*cenk esnasında ağır bir badire ile karşılaşan Tötonların alışkanlığı*" olduğunu ifade etmiştir.

Öte yandan 12. yüzyılda, Fransız askerî sisteminin model kabul edilmesi çok yaygındı ve diğer Batı Avrupa devletleri de bunu izleme gayretindeydi. Kötü teçhizatlı "fukaranın" Haçlı Seferi'nde ayak bağı olacağı ve işin uygun teçhizat ile mali desteğe sahip profesyonellere bırakılması gerektiği konusunda uzlaşan Kral Louis ile danışmanları, İkinci Haçlı Seferi'ndeki müfrezelerini adı geçen sisteme göre teşkil etmeyi kararlaştırmışlardı. Ancak pratikte, bu teşebbüsleri Konrad'inkinden daha başarıyla

sonuçlanamadı ve Fransız ordusu da Alman ordusu gibi çok sayıda gayrimuhariple ve sivil hacılarla dolup taşı.

Haçlı ordularının her biri küçük birliklerden oluşuyordu ve bunların çoğu da kralın, onun çevresindeki soyluların ve kilise yöneticilerinin kendi kapı halkları etrafında yapılanmıştı. Fransız Haçlılarının önde gelen birliklerinden birinin komutasında ise bir kadın, derebeylerini emri altında toplanmaya çağırarak Akitanyalı Eleanor vardı. Ancak Bizanslı tarih yazarı Niketas'ın, "*baştan ayağa silahlı Amazonlar*" konusundaki kayıtları, kendisine aktarılan bilgileri yanlış anlamış olabileceğini düşündürüyor: "*Bilhassa bunların başında pek gösterişli giyinmiş bir tanesi vardı ki Altın Çizmeli Hanım adıyla mâruf idi. Zarafeti ve tavırları ile hareketlerindeki serbesti, akıllara Amazonların meşhur kraliçesini getirdi.*" Görünen o ki Eleanor nereye gittiye oradakileri etkilemişti.

Kemik ya da fildişi İngiliz dama taşı üzerine oyulmuş bu "Herakles'in Hydra ile savaşı" tasviri, muhtemelen St. Albans'ta ve 1125-1150 yılları arasında yapılmıştır (Victoria & Albert Müzesi; env. 374-1871, Londra; yazarın çektiği fotoğraf).

Felaket düzeyinde bir başarısızlıkla sonuçlanan Şam kuşatmasının gerçekleştirildiği 1148 yılından kalma bir evraktaki bu mühürde, St. Jean Tarikatı'nın önde gelen üyelerinden Başrahip Gauthier tasvir ediliyor (British Museum, Londra).

Bu Kopt İncili 1179-80 yıllarında Mısır'ın Dimyat şehrinde tezyin edilmiş olmakla beraber, asker tasvirleri Arap Ortadoğu genelindeki bütün mahalli milis kuvvetlerini yansıtır (Kopt Eym. 13, var. 83 arka yüz, Bibliothèque Nationale, Paris).

Eleanor'un Akitanya Dükalığı, Fransa'daki *trobador* [lirik şiir yazar ve çalıp söyleyen ozan] kültürünün doğduğu ve Batı Avrupa'nın büyük bölümüne yayıldığı yerdir. İkinci Haçlı Seferi'nde yer almış olduğu bilinen bir *trobador* da Blaye prensi Jaufré Rudel'di. Bernard de Clairvaux'nun Vézelay'deki vazasını dinlemeye, muhtemelen yakın dostu Hugues de Lusignan ile beraber gitmişti, ancak Haçlı Seferi'nde yazdıkları da dahil olmak üzere şiirlerindeki baskın "uzaktan aşk" teması hâlâ dindışı ve erotikti. Hatta, *Quan lo rossinhols en foillos (Ormanda bülbül öttüğünde)* adlı şarkısını, Nisan 1148'de Akkâ'ya ulaşan Provensalı Haçlı müfrezesiyle gittiği Ortadoğu'da bestelemiş bile olabilir. Günümüze Jaufré Rudel'in yedi şiiri kalmış olup bunların en ünlüsü *Lanquand li jorn son lonc en mai (Mayıs'ta günler uzayınca)* adlı şiirdir ve bunun ikinci kıtası da şehvetli arzular, Haçlı ruhu ve Müslüman Ortadoğu temalarını bir arada tasvir eder:

Sevdada zevki bulamayacağım asla
Ta ki uzaktan sevmekle kifayet etmedikçe,
Görmedim zira daha soylu ya da iyisini
Yakin ya da uzak, hiçbir istikamette.

Kıymeti öylesine hakiki ve mükemmel
Ki yaşar orada, Sarazenler krallığında
Esaretim ilan edilesi yerde, uğrunda.⁵

Bu şarkı, daha sonradan Jaufré Rudel'in İkinci Haçlı Seferi'ne katılmasını ve Kutsal Topraklar'daki ölümünü konu alan bir edebî kurguya esin kaynağı olmuştur: kurguya göre Rudel'in sevdalanıp hasret kaldığı aşkı, Avrupa'ya geri dönen hacıların güzelliğini anlata anlata bitiremediği Trablusşam kontesi Hoderne'dir.

İSLAM KUVVETLERİ

Bu süre zarfında Ortadoğu'nun İslam orduları, Avrupalı rakiplerinin ordularını sayıca nadiren geride bırakmış, belki de hiçbir zaman onlardan daha büyük olmamıştı. Aslında, kriz dönemlerinde toplanan büyük ordulara çekirdek vazifesi gören profesyonel kuvvetleri çarpıcı oranda küçük tutuma eğilimi vardı. Öte yandan bunlar sıklıkla, bazıları son derece modern bir "alay" yapılanmasında olan, iyi talimli, iyi teçhizatlı ve yüksek maliyetli seçkin kıtaları da ihtiva ediyorlardı. İlahi hazırdaki İran ve Irak'ın büyük bölümüne hakim bulunan Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın ordularının bile mevcudu pek nadiren 10.000'i aşıyordu ki bu sayı, Suriye'deki Abbasi halefi küçük emirliklerin askerî kuvvetlerine oranla çok büyüktü.

Profesyonel asker sistemi, genelde *ikta* toprak düzeni merkezinde yapılanıyordu. Bu düzen Selçukluların gelişinden önce de biliniyordu, fakat daha sonra, Büyük Selçuklu sultanlarının yönetiminde hızla yayıldı. İkta arazilerinden geçinen asker ve yönetici seçkin sınıfa mukabil, her şehirde, düzensiz, ancak oldukça kifayetli *ahdas* şehir milisleri teşkilatı vardı. *Ahdas* kıtalarını idare eden yahut en azından bir ölçüde zapturaptı altında tutan zabıtlara ise *reis* deniyor ve bunlar genelde belediye başkanına benzer bir rol üstleniyorlardı. Keza *reisler*, Arapça konuşan yerli halk ile büyük ölçüde Türk kökenli olan yönetici ve askerî seçkinler arasında birçok konuda arabulucu bir role de sahipti.

⁵ Switten, M. "Singing the Second Crusade", *The Second Crusade and the Cistercians*, M. Gervers (ed.) New York, 1992, 71.

Müslüman Ortadoğu'nun gelişmiş medeniyet düzeyini yansıtan İslam askerî uygulamalarının bir başka ayırt edici özelliği de, müthiş hızlı ve genelde güvenli bir siyasi ve askerî iletişim sağlayan güvercin postası idi. 11. yüzyıl sonunda birçok İslam devleti, haberleşmelerinde yaygın şekilde posta güvercinlerinden yararlanıyordu. Bu eğitimli kuşlar saatte 100 kilometre hızla uçabiliyor ve 1.500 kilometreden daha uzun mesafeler katediyordu. Nüreddin'in Suriye çapında bir güvercin postası ağını ilk kez 1171'de "kurmuş" olduğuna dair aktarımların yanıltıcı olduğu da çok açıktır; muhtemelen, halihazırda kullanılan özgün sistemi resmî hale getirmiştir.

Bu dönemdeki İslam askerî kültürünün en ayırt edici ve öte yandan en yanlış anlaşılan unsuru, "köle asker" olarak tanımlanan *gılam* ya da *mamluk*lardır. Bunların büyük çoğunluğu köleleştirildikten sonra satılan çocuklardan ya da genç savaş esirlerinden oluşmakla beraber, bazılarının hayatlarına daha yakından bakıldığında, aralarında kendi talebiyle bu işe girenler, hatta gönüllüler bile olduğu görülür. Günümüze kalan yazılı kanıtlar, bu dönemde ergenlik çağındaki ya da çocuk yaşta bir Türkün *gılam* eğitimi maliyetinin değişkenlik gösterdiğini, ancak genel rakamın 30 dinar (orta derecede değerli altın sikke) civarında olduğuna işaret ederken; çok kuvvetli, atletik yapılı yahut belirgin derecedeki zekasıyla özellikle gelecek vaat eden birinin eğitim maliyetinin çok daha yüksek olabileceğini gösterir. Bu maliyet rakamları 12. yüzyıl Suriyesi'ndeki at fiyatları ile karşılaştırılabilir ki, bu da, en kötüsü için ödenen 20 dinar ile iyi bir hayvanın satış fiyatı olan 100 dinar arasında değişiyordu.

Ortaçağ İslam dünyasında bir hamî ile mahmî ve efendi ile köle arasındaki ilişki, günümüzde herkes tarafından anlaşılabilmiş değildir. Batı dünyasının büyük bir bölümünde bilinçli bir şekilde yanlış yorumlanan bu mesele, genellikle İslam uygarlığını ezmek için kullanılmıştır. Her iki ilişki de, birbirlerinden tamamen farklı bir mahiyette olmakla beraber, askerî bir yapılanmanın içinde yer almakta ve her ikisinde de, üstün ya da baskın mevkide olan şahıs bir "baba"nın yüklenmesi gereken sorumlulukları taşır, astı olan kişi de "oğul" mevkisinin sorumluluklarını kabullenirdi. Askerî ve genel

eğitimi tamamladıktan sonra hukuken azat olup serbest kalan *mamluk* veya *gılam*lar için de geçerli olmak üzere, azatlık sonrasında, ast ile üst arasındaki ilişkinin hukuki boyutu değişir, ancak "baba-oğul" ilişkisindeki çoğu unsur daima korunurdu.

Mamluk ya da *gılam*lar, Ortadoğu Türk-İslam devletlerindeki askerî ve giderek de siyasi seçkinler sınıfını oluştururken, mahalli yöneticilerin elindeki askerler arasındaki oranları elbette pek kabarık de-

İngiltere'de yahut Kuzey Fransa'da tezyin edilmiş ve 12. yüzyıla ait bu elyazmasında, kitabını İmparator Vespasianus'a sunarken tasvir edilmiş Romalı tarihçi Plinius, o dönemin tipik bir şövalyesi gibi betimlenmiştir (*Naturalis Historia*, Eym. 263, var. 10 ön yüz, Médiathèque Louis-Aragon, Ville du Mans).

12. yüzyıl sonu ya da 13. yüzyıl başına ait İran yapımı bu bardak üzerinde, Şehname destanından sahneler tasvir edilmiş. Askeri teçhizat ve hayvanların koşum takımları, İran'ın yanı sıra Suriye ve Anadolu'da da etkili olan Selçuklu Türklerinin asker sınıflarını yansıtır nitelikte (Env. 28.2, Freer Gallery, Washington; yazarın çektiği fotoğraf).

ğıldı. Köleyken azad edilmiş olanlara kıyasla iâşe ve ibateleri daha ucuza mal olan özgür askerler ise iyi talimli Türk, Arap ve Kürt profesyonellerden yine benzer neseplerdeki ve neredeyse hiçbir biçimde zapturapta alınamayan aşiret gruplarına uzanan geniş bir yelpazede yer alıyordu.

Sadece görünürde Müslüman Türk ya da Türkmen aşiretleri, Suriye'deki İslam medeniyeti açısından, 11. ve 12. yüzyıllar boyunca devam eden bir sorun olarak kaldı. Tıpkı benzer Kürt aşiretleri gibi, onlar da bir emirin hizmetine girmeye hazır görünüyor, ancak idareleri zor oluyordu. Bunlara dair bir tasvir, 12. yüzyılda yaşamış Şamlı vakanüvis İbnü'l-Kalânisi'nin kaleminden şöyle aktarılıyor:

Dört köşe ve bucaktan pek kalabalık gelip toplanmış idiler ve avını arayan arslanlar ve kurbanının üzerinde döne döne uçan akdoğanlar misali, kuvvetlerini âşikâr eylediler.

Şehirli *ahdas* milislerin motvasyonu tamamen farklıydı; gerçi bunların dinî taşkınlığı, istilacı Haçlılar kadar farklı mezhepten Müslümanları da hedef alabiliyordu. Bu savaşçılar Birinci Haçlı Seferi'nin

hemen öncesinde, özellikle de Kuzey Suriye şehirlerinin militarizasyonu neticesi ortaya çıkmışlardı. 12. yüzyılın ilk yarısındaki Haçlı saldırganlığı, Şam'ın da aralarında bulunduğu Güney Suriye'deki şehirlerin de benzer şekilde militarize olmasına sebep verdi. Bu durum ise, Şii kültüründen ziyade büyük ölçüde Sünnî geleneğine ait olan *cihad* kavramının canlanması ya da yeniden icadı ile yakından ilişkiliydi.

Haçlılar açısından Hristiyanlık nasıl bir önem taşıyorsa, savaşçı Müslümanlar açısından da İslam elbette o kadar önemliydi; hatta bu durum, özellikle bir *cihad* çağrısının olmadığı zamanlarda bile geçerliydi. Dinî şahsiyetlerin savaş alanlarındaki varlığı ise, benzer şekilde, Hz. Muhammed dönemi-ne kadar giden bir gelenektir ve 12. yüzyıla gelindiğinde, bunlar arasında saygın din âlimleri de vardı. Onlardan biri olan Hüccetüddin Yusuf ibn-i Dirbas el-Fendelevî el-Mağribî, İkinci Haçlı Seferi'nde Şam savunmasındaki kahramanlığıyla öne çıkacaktı. Haçlılara karşı savaşa katılan daha az ortodoks bir başka grup ise sufilereydi. Görünen o ki, örgütlü bir grup olarak varlıkları Suriye'de yeni bir olguydu. Bu organizasyon, *hanegâh*ların inşa edilmesine de yol açtı ki, 1148'deki Şam kuşatmasında bunlardan en az birinin adı geçecekti.

Dine atfedilen öneme rağmen, İslam ordularında dini vecibeleri çok da sıkı gözetmeyen kişiler —hatta komutanlar— vardı. Örneğin İmâdüddin Zengî içki düşkünlüğüyle nam salmıştı. Gerçi, Türk nesebin-den Zengî'nin Orta Asyalı atalarınıninkine yakın bir hayat tarzı olduğu var sayılsa dahi, Ortaçağ İslam kültürünün kalbinin attığı Arap toplumunda şarabın belki daha bile önemli bir yeri olduğu söylenmelidir. Bu varsayım, İkinci Haçlı Seferi döneminde Suriye'de neden çok fazla sayıda bağ olduğunun cevabı da olabilir.

Haçlı tarihçileri arasındaki bir başka yanıltıcı eğilim de Türk ve Türkmen aşiret askerlerinin taktik ve teçhizatına haddinden fazla odaklanmadır. Okçu süvarilerin taciz taarruzu gelenekleri hiç kuşkusuz çok etkileyici ve genellikle de etkili olmakla beraber, bunlar büyük resmin sadece bir parçasıydı. Esasen 12. yüzyıl ortalarına kadar, en azından Ortaçağ İslam kültürünün Ortadoğu'daki önemli merkezlerinde, bunların önemi giderek azalmıştır. Bu bölgelerdeki savaşlara dair gerçeğe çok daha uygun bir izlenimi, Şam kuşatmasından on yıl kadar sonra, idareyi henüz ele geçirmiş olan Türk siyasi ve askerî seçkinlerine ithafen yazılmış Farsça bir şiirde bulabilmek mümkündür. Savaş maceraları ortamında yaşanan bir aşkı anlatan *Varka ve Gülşah*'ın kurgusunda adı geçenler Arap aşiretleri olmakla birlikte, savaş tarzları, 12. yüzyılın seçkin Müslüman-Türk askerlerinininkine benzer niteliktedir:

Kana susamıştı, kellelere istiha ile bakan gönderleri
Ve göz kamaştırıyordu ellerindeki ciritleri..
Islık çalan okları ve vızıldayan yayları,
Gürz darbeleri ve gönderlerin saplanması.⁶

Şiir, kahramanlarının teke tek karşılaşmalarını da şu mısralarda anlatıyor:

Hız ile kaptı gönderini Varka,
cesurca silahını götürdü er meydanına,
Gönderiyle hücum etti bir aslan cesaretiyle,
Arap süvari Varka onlara.

Gönderini doğrulttu ordulan kovalayan bir cesur adama,
kalbi nefretle dolu, silahıyla vurdu.
Her iki kolu yanlara mıhladı.
Bunlardan alınca darbeyi, yüreğine düştü ates.
Bir kere daha mahmuzladı dışı kurt benzeri atını.
Pesi sıra koyverdi bir nara.⁷

İkinci Haçlı Seferi'nden birkaç sene sonra Mısrırlı müderris El-Tarsusi, Selâhaddin için, meşhur askerlik bilgileri el kitabını yazdı. Kitabın neredeyse bütün içeriği, sabık Fâtımî halifeliğinin askerî teknoloji, taktik ve geleneklerinden ibaretti ki, bunlar da doğrudan Abbasi mirasından türetilmişti. Bu durumda, Tarsusi'nin çalışması, 12. yüzyılda Şam'daki askerî düzene dair bir resim oluşturmaya da yardımcı olabilir. Tarsusi'nin çalışmasında okçulara atfedilen önem özellikle ilginçtir: zira burada aktarılanlar, Türklerden önceki Arap yaya okçuluk geleneğine ilişkindir. Bu durumda, 1148'deki Şam savunmasının-

Döneme ait bir Müslüman Ortadoğu duvar resminden günümüze kalan çok az sayıdaki parçalar, resimli elyazmalarında yahut bezemeli seramiklerde yer alanlara çok benziyor (Metropolitan Müzesi, env. Pulitzer.52.20.1, New York; yazarın çektiği fotoğraf).

⁶ Ayyuqi (ed. ve çev. A. S. Melikian-Chirvani), "Le Roman de Varqe et Golsah", *Arts Asiatiques*, 22 (1970), 328-331. satırlar.

⁷ Ayyuqi, *a.g.e.*, 1143-47.

Schwarzrheindorf'taki 12. yüzyıl ortalarına ait duvar resimlerinde betimlenen "Erdem" ile "Kötülük" savaşında, "erdem" tipik bir Alman şövalyesi olarak resmedilirken, "kötülük" Ortadoğulu cübbesi ve sakalı var (in situ St. Clement Kilisesi; Schwarzrheindorf; fotoğraf: M. Kranz).

Kuzeydoğu Suriye'deki Rakka'da bulunan 12. yüzyıla ait parlak seramik şişe tıpası, konik miğferi ve yuvarlak kalkaniyle dönemin askerini yansıtır (İslam Sanatları Müzesi, Berlin).

da yer alan askerlerin, Tarsusi'nin "Bir duvar üzerinden nişan alacağınız vakit yayı yere paralel tutun" tavsiyesine uyduklarını da tahmin edebiliriz (Tarsusi, 1968; 146). Tarsusi kitabında büyük kuşatma silahlarından, Şam'ı kuşatanlara karşı da kullanılmış oldukları neredeyse kesin sayılabilecek küçük el silahlarına kadar değişen bir dizi farklı arbalet türü de tanımlamıştır (Tarsusi, 1968; 132-33 ve 110-12).

Yüzyıllar boyunca profesyonel ordulara sahip olmuş bir medeniyet karşısında akıllara, askerî talimin nasıl gerçekleştirildiği sorusu gelir. 12. yüzyıl ortalarında, Ortadoğu'daki İslam şehirlerinin çoğunun yakınında *meydan* denilen talimgâhlar bulunurdu. Böyle iki meydana sahip bir şehir olarak Şam belki de bir istisna sayılırdı. "Çayırılık" ve "Taşlık" adlarıyla anılan bu meydanların ikisi de yaklaşan kuşatmada çok önemli roller oynayacaktı. Ancak birçok açıdan, Şam Emirliği'nin 12. yüzyıldaki askerî altyapısı ve insan gücü Ortadoğu'nun bu bölgesine göre sıradandı. Türkçe konuşanlar ya da Türkler olarak bilinenler nizamiye kıtalarını teşkil ederken, genellikle kalabalık gruplar halinde gelerek geçici olarak silah altına alınan gönüllüler Türkmenlerden müteşekkildi (Zanki, 1989; 261-62). Surların iç bölümünde yahut şehir surlarının hemen bitişiğindeki mahallelerde veya diğer müstahkem noktalarda yaşayan Türkler, Şam düzenli ordusunun dörtte üçünden daha fazlasını meydana getiriyordu. Öte yandan gönüllüler, genelde şehrin çevresindeki köylerde (Zanki, 1989; 264) yahut kendi çadırılı obalarında yaşamaktaydı.

Bu şekilde teşkil edilmiş olan ve İkinci Haçlı Seferi'ni yenen Şam ordusu, nesep yanında hizmet çeşitleri ile de ayırt edilen altı ana unsurdan meydana geliyordu (Zanki, 1989; 253-54). Bunların en önemlisi, emirin tam zamanlı meslekten askerlerinden müteşekkil, *asker* denilen küçük kıtaydı. Çok daha düşük bir statüye sahip olmakla beraber, Şam'ın *ahdas* kuvvetleri İkinci Haçlı ordusu karşısında neredeyse bunlar kadar önemli bir rol oynamışlardı. Görüldüğü kadarıyla, çoğu *ahdas* neferi şehrin yoksul kesiminden celp edilmişti (Zanki, 1989; 265) ve asayiş sağlamakta görevli olmalarına rağmen kimi zaman bizzat kendileri de olay çıkar-

maktaydılar. Bunların dışında, Türkmen ve Kürt gönüllüler ile daha ziyade mahalli müttefik denilebilecek Bedeviler de vardı.

Mütetaviye adıyla anılan mahalli gönüllüler, dini motivasyona sahip mücahitlerden ziyade ihtiyat kuvveti sıfatıyla savaşa katılıyorlardı. İhtiyaçlarında celp edilen bu savaşçıların, genellikle Haçlı işgaline uğrayan topraklardan kaçmış sığınmacılardan oluştuğu görülmüyordu. Bir başka grup da, yöreyi çok iyi tanımları hasebiyle düşmanın ikmal yollarında taciz saldırılarında kullanılan yağmacı *harami* çeteleriydi (Zanki, 1989; 273-77). Ermeni savaşçılar Suriye'nin bu bölgesinde de bulunuyordu, ancak sayıları kuzeyde ya da Kuzey Mısır'da olduğundan daha azdı. Örneğin, 1147'de Havran bölgesinde isyan çıkaran Komutan Altuntaş, Türkleşerek Müslüman olmuş bir Ermeniydi (Dédéyan, 2001).

Şam idarecileri, aralarında Lübnan'daki emirlerin de bulunduğu ve 1148'de hayati bir rol oynayan tâbilerine de askeri yardım çağrısında bulunabiliyordu. Namılı Bekaa Vadisi okçularının nesebi ise belli değildir. Ancak, 19. yüzyılda Tannus El Şıdyad tarafından yapılan mahalli kayıtlar derlemesindeki 1147 tarihli belgede, Kukla Şam emiri Mücirüddin Abak'ın, Arslanî Aşireti'nden Nahidü'd-devle ebu'l-eşâ'ir Buhtur adlı bir emirin elindeki iktayı onayladığına dair buyruğu yer alır. Karşılığında ise, Arslanî emirinden kendi bölgesinde asayiş koruması ve Şam hâkimiyetini tanınması bekleniyordu (Salibi, 1959; 189-96).

12. yüzyıl başından kalma bu minyatürlü Fransız İncil'inde, Yahuda Makabi ve şövalyeler mızrakla savaşıyor (*Dijon İncil'i*, Eym. 2, var. 380 arka yüz, Bibliothèque Municipale, Dijon).

Gorgo'nun kafasını tutan Perseus betimlemesi, El Sufi'nin (H 525) 1130-31 yıllarına ait *Yıldızlar Kitabı*'nın bir nüshasında yer alıyor. 12. yüzyıl Arap giysileri içindeki kahraman, elinde standart Arap askeri teçhizatından olan ve Türklerin de kullandığı bir düz kılıç tutuyor (*Kitabü's-sufar*, Eym. Ahmed III, 3493, var. 30 ön yüz, Topkapı Müzesi, İstanbul).

HASIMLARIN PLANLARI

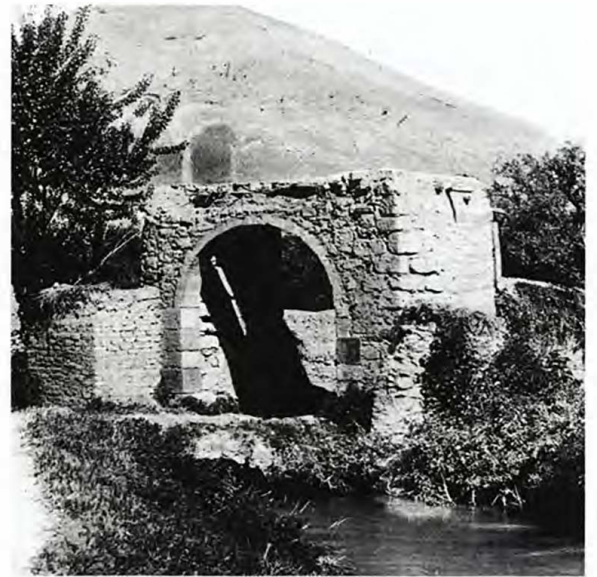
HİRİSTİYANLARIN PLANLARI

Birinci Haçlı Seferi'ndeki seleflerinin aksine, İkinci Haçlı Seferi'nin komutanları mesafe, arazi yapısı, iklim koşulları ve karşılaşılabilecekleri düşmanlar konusunda yeterince doğru bilgilere sahiptiler. Öte yandan, özellikle de kuvvetlerin toplanması ile Ortadoğu'ya varış arasında geçen süre zarfında koşullar değişebileceği için —ki öyle de oldu— bu kadar uzun vadeli ve uzun mesafeli bir sefere dair planların esnek de olması gerekiyordu. Dahası, iletişim o kadar yavaştı ki, resmî onay taşıyan bir rapor ya da evrakın Kudüs'ten Batı Avrupa krallıklarına ulaşması bir seneyi buluyordu. Ancak söylentiler çok daha hızlı yayılıyordu tabii ve bu da olayları kontrol altında tutmak isteyen herkesi müthiş korkutuyordu. Keza kitlesel coşku da, iktidar sahiplerinin gerçek yetkesinin sınırlı olduğu bu dönemde tıpkı söylentiler gibi kontrol dışı olduğundan, genel baskıya boyun eğmek dışında Kilise'ye pek bir seçenek kalmıyordu. Nitekim en sonunda Kilise, Baltık bölgesi, İber Yarımadası ve Kuzey Afrika'ya da "Haçlı" seferleri düzenlenmesine onay verdi. Papalık bu esnada, seküler idarecilerin dikkatini esas plan uyarınca Urfa Kontluğu'nun geri alınacağı Ortadoğu üzerinde tutmaya çalışıyordu.

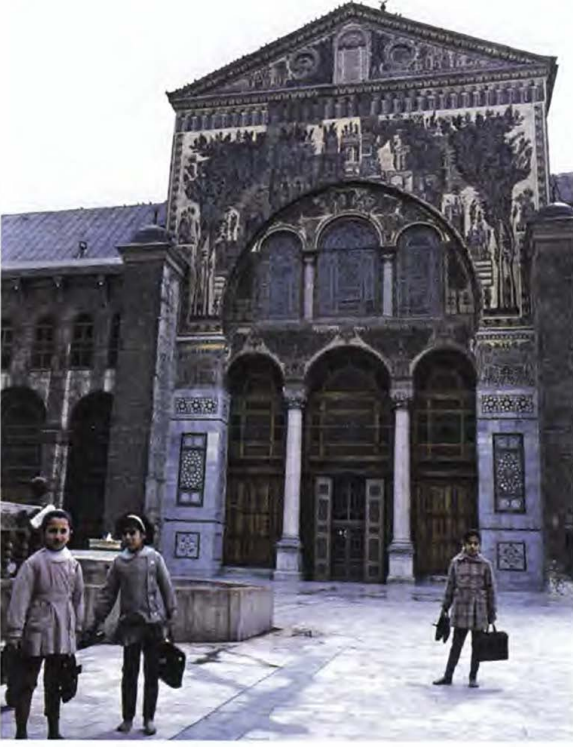
Papa da dahil olmak üzere İkinci Haçlı Seferi'ni planlayanlardan bazıları, bilinçli bir şekilde model aldıkları Birinci Haçlı Seferi'ni geliştirmeye teşebbüs etmişlerdi. Ne var ki, bir kısım Fransız birliklerinin önce Güney İtalya'ya geçip, oradan da Adriyatik üzerinden Bizans topraklarına girmesine dair Sicilya Kralı Rogerio tarafından getirilen öneriyi VII. Louis'nin reddetmesi, Kral Rogerio ile İmparator Manuil arasındaki gerginlikten Fransa kralının da haberdar olduğuna işaret sayılabilir. Sonuçta Louis, III. Konrad'ın başlangıçta karar vermiş olduğu rota-

ya uydu ve Tuna'yı izleyerek Almanya ve Macar Krallığı topraklarını kat ettikten sonra Bizans'ın elindeki Balkanlar'ı geçti. Yolculuğa gelince, Kral Konrad çok daha iyi hazırlanmış, Macar Krallığı'yla son dakikada bir iyi niyet anlaşması yapmış, Tuna üzerinde ilerleyecek ikmal gemileri sağlamış ve yanında prefabrik ahşap köprüler de getirmiş olduğu için, ordusu Birinci Haçlı Seferi'ndeki asıl birliklere göre daha hızlı hareket edebiliyordu. Kuvvetlerinin 1096'daki seleflerine göre çok daha büyük oldukları göz önüne alınırsa, bu gerçekten de büyük bir başarıydı.

Aynı derecede bir planlama, denizci müfrezeler içinde gerekiyordu. 12. yüzyıl ortalarına gelindiğinde,

19. yüzyıl sonunda Şam etrafındaki tarım alanları (J.H. Vincent ve J.W. Lee, *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

İkinci Haçlı Seferi'nin muazzam ordusu karşısında, Müslüman Şam ahalisi 8. yüzyılda yapılmış olan Büyük Cami'ye akın etti. Burada, İslam dünyasındaki en kutsal hazinelerden biri olan Halife Osman'ın Kuran-ı Kerim'i, moralleri yükseltmek için, camiden çıkarılıp halka gösterildi (Yazarın çektiği fotoğraf).

Haçlı vaizlerinin kışkırtmaları sonucunda Mainz'da gerçekleşen Yahudi katliamının kurbanlarından "906 (1146) senesinde, İlyar'ın 5'ine tekabül eden Cuma günü Rab'ın Birliğine İman ile can veren İshak kızı"na ait kırık bir Yahudi mezar taşı (Fotoğraf: E.L. Rapp).

Cebelitarık Boğazı'ndan geçiş rotasına ilişkin epeyce bilgi edinilmiş bulunuyordu. Birinci Haçlı Seferi'nin bir parçası olarak buradan geçen kuzey filosu tek örnek değildi; daha yakın bir tarihte de Norveç gemilerinin Endülüs kıyıları ile Balear Adaları'na yaptığı bir taarruz, Haçlı Atlantik Filosu'nun 1147'deki geçişi konusunda güven verici oldu.

Atlantik üzerinden yapılan ve yolda Lizbon'un fethine de yardımcı olan deniz seferinin bir parçası, planlanan doğrultuda Akdeniz üzerinden Kutsal Topraklar yönünde sefere devam ederken, asıl kara birlikleri de esas planlarına sadık kalarak Anadolu'yu geçmek üzere yola devam ettiler. III. Konrad'ın, Urfa'yı mutlak varış noktası olarak gördüğü açıktı; lakin Suriye'deki öncelikler de ha-

lihazırda değişmeye başlamıştı. Urfa Kontu, doğal olarak, kaybettiği toprakları geri almak, Antakya Prensi de son dönemdeki İslam ilerleyişini püskürtmek isterken, Kudüs Krallığı'ndaki birçok kişi iki kez kaybedilmiş ve yağmalanmış olan Urfa şehrinin artık geri alınmaya değmeyeceği kanısındaydı. Bazıları Kuzey Suriye'deki Halep şehrinin, yahut müstahkem, heybetli ve bağımsız Arap hudut kalesi Şeyzer'in daha uygun hedefler olduğunu tartışıyordu. Sonra Fâtımî Halifeliliği'nin gücü azalmış olsa da, Kudüs Krallığı'ndaki birçok baron tarafından stratejik bir tehdit kabul edilen Fâtımî hâkimiyetindeki Askalân da vardı. Bütün bunların yanında yükselen birkaç sesin de Şam'a taarruz etme taraftarı olduğu görülmekteydi.

Haçlıların varışından önceki olaylar

- A. Prakana'yı geçici olarak alan ve Bizans sahil yolunu kesmek tehdidi yaratan Anadolu Selçuklu taarruzu.
- B. İmâdüddin Zengi Ceber Kalesi'ni kuşattığı sırada suikasta uğrar (14 Eylül 1146).
- C. Şam atabeyi Unur, Baalbek'i Humus'un Zengî emirinden alır (Ekim 1146).
- D. Antakya prensi Raymond'un neredeyse Halep'e kadar uzanan akını (Eylül 1146).
- E. Kont II. Jocelin, geçici bir süreliğine Urfa'yı Nüreddin Zengî'den alır (Ekim-Kasım 1146).
- F. Nüreddin, Antakya topraklarına misilleme akını sırasında geri çekilerek Urfa'yı alır (Kasım 1146).
- G. Atabey Unur'a başkaldıran Havran emiri Altuntaş'ın yaklaşmakta olan Kudüs kralı III. Baudouin'e şehri vermeyi teklif eder ve neticesinde, Altuntaş ile Baudouin Unur ve Nüreddin tarafından yenilgiye uğratılır (Mayıs-Haziran 1147).
- H. Nüreddin, Altuntaş'a karşı Unur'a destek amacıyla ordusuyla gelir (Mayıs-Haziran 1147). Baudouin ve Altuntaş'ın mağlup edilmesi sonrasında da Halep'e döner (Temmuz 1147).

İkinci Haçlı Seferi

1. Aiman imparatoru III. Konrad Konstantinopolis'e (İstanbul) varır (10 Eylül 1147).
2. Fransa kralı VII. Louis'nin Konstantinopolis'e varır (4-5 Ekim 1147).
3. Savoy kontu III. Amédée, Konstantinopolis'te Kral Louis'ye katılır.
4. III. Konrad, Nikomedia'ya (İzmit) gönderdiği Alman Haçlı ordusunu, Selçukluların elindeki Orta Anadolu'nun en önemli bölgelerini ele geçirmek üzere böler; yük katarları ve hacılar ise, Piskopos Otto von Freising komutasındaki bir refakat kuvvetiyle beraber daha batıdaki bir rotadan yola devam ederler.
5. III. Konrad'ın ordusu, birkaç gün önce geride bıraktıkları Dorylaion'a (Eskişehir) geri dönmek zorunda kalır (25 Ekim 1147); ardından da Türk taciz saldırıları altında Nikaia'ya (İzmit) çekilir.
6. Piskopos Otto komutasındaki kuvvet, sahil yolunu izledikten sonra anakara içlerine dönerek, muhtemelen Gediz Nehri'nin yukarılarındaki Filadelfia (Alaşehir) üzerinden, Laodikeia'ya varır.
7. Piskopos Otto komutasındaki kuvvet, muhtemelen Laodikeia'nın hemen dışında pusuya düşürülür; sağ kalanlar, Kutsal Topraklar'a deniz yoluyla devam edecekleri Adalia (Antalya) yönünde yola devam ederler.
8. VII. Louis ve III. Amédée Nikaia'ya yürüdüklerinde Konrad'ın yenilgisini haber alırlar; Nikaia'dan Almanlara eşlik edecek bir destek birliği göndererek Konrad ile Lopadion'da buluşmak üzere sözleşirler.
9. Louis ile Konrad'ın birleşik kuvvetleri Esseron üzerinden ilerler (1147). Kasım ayı ortaları; Pergamon (Bergama) ve Smyrna (İzmir) üzerinden Noel'i geçirecekleri Efesos'a (Eles) varırlar; Efesos önlerindeki Haçlı ordugâhi, Türk akıncıların taarruzuna uğrar.

10. Fransız Haçlı ordusunun doğrudan Filadelfia yönünde ilerleyen bölümü, hedefine selamette vararak Laodikeia'daki asıl orduyu beklemeye başlar.
11. Selçuklular ile Danışmendiler, ordularını Konya'nın batısında birleştirirler; İmparator Manuil Haçlıları bu konuda uyarır.
12. VII. Louis ile III. Amédée'nin komutasındaki Fransız Haçlı ordusu Efesos'tan ayrılır (28 Aralık 1147) ama Büyük Menderes Ovası'nı aşip pusı kurmuş olan Türkleri yenerek (1 Ocak 1148) Laodikeia'ya varmalarına rağmen (3 Ocak 1148) Bizans valisi şehre girmelerine izin vermez.
13. Fransız Haçlı ordusu Kadmos (Honaz) Dağı üzerindeki Kazıkbeli Geçidi'nde taarruza uğrayarak büyük kayıplar verir (yakl. 8 Ocak 1148).
14. Fransız Haçlı ordusu, muhtemelen kaynağına yakın bir yerde Dalaman Nehri'ni geçerken bir kez daha pusuya düşer.
15. Adalia'ya varan Fransız Haçlı ordusunun şehre girmesine izin verilmez (20 Ocak 1148).
16. Elde yeterli gemi olmadığından VII. Louis kuvvetlerini ikiye ayırır; kendisi şövalyeleri ve en iyi askerlerinin eşliğinde Saint Symeon'a (Samandağ) yelken açar (varış 19 Mart 1148).
17. Çok sayıda hacı, gayrimüharip ve yaya asker, Flandra kontu Thierry ile Bourbon kontu VII. Archambaud komutasında Adalia'da bırakılır; bu kuvvet sahil yolu üzerinde ilerler —Kont Thierry'nin varabildiği kesin olmakla beraber tam olarak kaç kişinin Kudüs'e ulaştığı bilinmiyor.
18. Hastalanan III. Konrad, deniz yoluyla Efesos'tan Konstantinopolis'e döner (Ocak 1148); askerlerinin büyük bölümü ise muhtemelen karayolunu izler.
19. Çok sayıda Alman hacı ve askerın Haçlılardan ayrılması üzerine, İmparator Manuil III. Konrad'ın ordusundan arta kalan kuvveti yeniden teçhiz üzere nakit ve malzeme desteğinde bulunur.
20. Yeniden donatılmış olan Haçlı ordusunun başındaki III. Konrad, bir Bizans filosu ile Konstantinopolis'ten yelken açar (7 Mart 1148); filonun fırtınada dağılması sonucunda gemiler farklı limanlara varırlar.
21. Louis ile Fransız Haçlı ordusunun Antakya'da konakladıkları esnada, Kraliçe Akitanyalı Eleanor ile Antakya prensi Raymond arasında bir ilişki olduğuna dair dedikodular yayılır.
22. III. Konrad, il. Baudouin, Kudüs piskoposu Fulcher ve kıdemli bir Tampliye Şövalyesi, asıl hedefin Urfa değil, Şam olması konusunda uzlaşırlar (1148, Paskalya).
23. VII. Louis gillneye yürür (Mayıs sonu yahut Haziran başı. 1148) ve sonra da Kudüs'teki Hristiyan azizlerin türbelerini ziyaret eder (Haziran başı, 1148).
24. Kont Alphonse Jourdain de Toulouse komutasındaki Provanlı (Güney Fransa) Haçlı filosu Akkâ'ya varır (Nisan 1148); Alphonse Jourdain'in Kayseriye'de aniden ölmesi üzerine, Trablusşam kontu II. Raymond onu zehirlenmekle suçlanır.
25. Kuzey Avrupalı Haçlı deniz kuvvetinin bilinmeyen miktardaki bir bölümü kutsal topraklara ulaşır (Nisan yahut Mayıs 1148).
26. Unur (muhtemelen Konrad ile Baudouin'in de katıldıkları Paskalya toplantısından birkaç gün sonra), Musul emiri Seyfeddin'den acil askerî yardım talebinde bulunur.

Haçlı seferleriyle ilgilenen neredeyse bütün tarihçiler, Şam'a taarruz etme kararının açıklanması gayri kâbil bir çilgınlık olduğunu ezelden beri ifade edegelmiştir. Taarruzu olumlayan yakın tarihli bir yoruma göre ise, bu kesinlikle çok cesur bir stratejik karardır. Aslına bakılırsa, tıpkı Askalân gibi Şam'ın da Kudüs Krallığı'nın henüz fethedilmemiş "doğal" bir parçası olarak görülmeye başlanmış olması muhtemeldir. Keza Şam'ın bir gün fethedileceği beklentisi, Kudüs yöneticilerinin Haçlı Celile Prensliği'nin çok güçlenmesine izin vermeyeceklerine işaret ediyor da olabilir; zira belki de bu dev-

letin Şam'ı ele geçirip Kudüs'e rakip olmasından korkuluyordu.

Çoğu tarihçiye göre, İkinci Haçlı Seferi'nin Şam'a taarruz kararı, şehrin Kudüs Krallığı'yla geleneksel dostluğu nedeniyle de hatalıydı. Oysa Şam, Haçlıların Güney Suriye'deki tek gerçek rakibiydi ve doğal olarak, Kudüs yöneticileri hem Şam'ın hem de sürekli ihtilâf konusu olan Havran bölgesinin gelecekte kendilerine karşı bir taarruz üssü olabilme ihtimallerini ortadan kaldırmak istiyordu.

1126 ve 1129 yılındakiler başta olmak üzere, daha önce de Şam'a karşı teşebbüsler olmuştu; do-

layısıyla yeni taarruz olumlu sonuçlanırsa, bu başarı Haçlı devletlerini Kuzey Suriye’de yeni ortaya çıkan çetin düşmanları Nüreddin Zengî karşısında da daha iyi bir konuma getirebilirdi. Her şeyden daha önemlisi, zayıf bir Şam’ın yakın bir gelecekte Nüreddin tarafından alınmasından korkuluyordu ki bu kaygının ne denli yerinde olduğunu gelecekteki birçok olay ortaya koyacaktı.

MÜSLÜMANLARIN PLANLARI

Muazzam bir istila hareketine maruz kalan Müslüman Ortadoğu’nun siyasi ve askeri yöneticileri, başlangıçta, bekleyip düşmanlarının ne yapacağını görmekten gayri pek az şey yapabiliyorlardı. İlk taarruza uğrayan, Anadolu’daki Rum Sultanı Mesud oldu. Öte yandan, kendisi böyle bir tehdidin varlığından 1146 sonlarından itibaren neredeyse kesin olarak haberdardı ve kısa bir süre önce sultanlık toprakları Bizans istilasına uğramış olmasına rağmen, Bizans imparatoruna da muhtemelen bu sebeple barış teklifinde bulunmuştu. Bundan sonra, Anadolu Selçuklu kuvvetlerinin gücü Sultan Mesud’un Haçlı kuvvetlerine, bunlar daha henüz sözde Bizans topraklarındayken saldırarak taktik taarruza geçmesini sağlamıştır.

Atabey Unur’un böyle bir lüksü yoktu. Geleneksel İslam savunma harbi maslahatına ve gerek kendi zamanında gerek ise daha kadim devirlerde yazılmış birkaç İslami askerlik el kitabında yer alan kuşatma karşıtı tedbirlere güvenmek zorundaydı.

Zengî emirleri Nüreddin ve Seyfeddin de tehdidi Rum Sultanlığı gibi başlangıçta fark etmiş olmalılar. Öte yandan stratejik açıdan güçlü bir pozisyonda olmaları, bir yandan kuvvetlerini toplarken bir yandan da bekleyip olabilecek izleyebilmelerini sağlamıştır. Halep emiri Nüreddin kardeşine göre daha fazla tehdit altındaydı, o nedenle de ilk tedbiri Antakya’daki Haçlılara karşı sınır mevzilerini güçlendirmek oldu. Kral VII. Louis ordusuyla birlikte güney yönünde Kudüs’e ilerlerken, Prens Raymond’u da Nüreddin’le karşılaşmak üzere Antakya’da çok az sayıda askerle tek başına bırakmıştı. Fransız Haçlı müfrezesinin bölgeden ayrılması, Urfa Kontluğu’ndan kalan kılıç artıklarını gerek Nüreddin’e gerek ise Anadolu Sel-

çuklu tehdidine karşı açıkta bıraktı. Bu arada Atabey Unur da gayet tabii oturup beklemekten çok daha fazlasını yaptı. İkinci Haçlı Seferi konusunda cevaplanamamış en önemli sorulardan biri de Unur’un Zengî komşularına ne zaman yardım çağrısında bulunduğudur. Tek bilinen, yaklaşan düşmanların izlenmesi beklenen yol üzerindeki kuyu ve diğer su kaynaklarını tahrip ettiridiğidir. Haçlıların çok az sayıda seçeneği olması ve su kaynaklarının azlığı da bu noktada kendisine yardımcı oldu. Haçlılar ise, 10. yüzyıldaki Fâtîmî Mısır ordusu da dahil daha önce aynı yönden gelen istilacılarınkine benzer bir strateji ile aynı rotayı izlediler.

Benedikten Tarikatı’nın Csatár’daki St. Petrus Manastırı’na ait ve 12. yüzyıla tarihlenmiş belge, muhtemelen günümüze kalmış en eski Macarca elyazmalarından biridir ve büyük ölçüde Bizans sanatını yansıtırken, Macaristan ile Bizans İmparatorluğu arasındaki kültürel bağlantılara da işaret etmektedir (Gebhard-Bibel, Cod. ser. nov. 4236; Österreichische Nationalbibliothek, Viyana).

U rfa'nın Müslümanlar tarafından alınmasından sonra Suriye'de yaşanan en önemli olay çarpışma değil, bir düğün oldu: Atabey Unur'un kızı İsmetüddin ile Halep'in yeni emiri Nûreddin 1147 yılında evlendi. Bu, iki devlet arasında gelişen bağları güçlendirecek siyasî bir evlilik olmakla beraber, İsmetüddin sadece basit bir piyon değildi. Bir Türk aileden geliyordu; yani, kadınların ezelden beri sadece kültürel değil, önemli siyasî roller de oynadığı bir sosyal sınıfa ve kültürel gruba mensuptu. İsmetüddin'in en kayda değer seleflerinden biri ve Melik Dukak'ın kız kardeşi olan Zümrüt Hatun, Tuğtekin'in oğlu Böri ile evlenip İsmail ile Mahmud'u dünyaya getirmiş ve 1130'ların başında Şam emirinin eşi sıfatıyla yönetimde etkin bir rol oynamıştı. Zümrüt Hatun Haçlılara karşı başarılı seferler yürütmenin yanında, daha sonra evleneceği Musul emiri İmâdüddin Zengi'ye karşı da savaşmış, ancak 1138'de İmâdüddin'le evlendikten sonra Halep'e taşınarak siyasetten elini eteğini çekmişti.

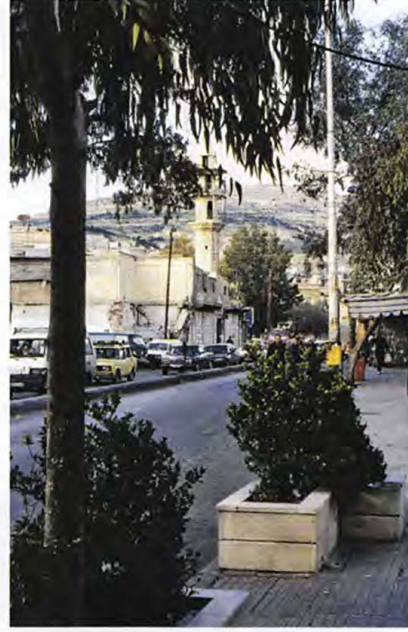
Zümrüt Hatun'un Halep'e taşındığı sene Muînüddin Unur Şam atabeyi oldu ve kısa bir süre sonra da, hüküm sürmekte bulunan Şam emirinin dul annesiyle evlendi. Yeni eşinin Selçuklu hanedanından bir prenses olması hasebiyle, Unur'un itibarı ve gücü artmıştı. Bu Selçuklu kadınları kültürel açıdan da önemli roller oynadılar: Zümrüt Hatun Şam ve çevresinde üç cami yaptıtırırken, Unur'un kızı İsmetüddin de 1146'da şehrin yeni Sünnî medreselerinden birini kurdu. Bu yapılardan birkaçının adı, 1148'deki kuşatmada da geçecekti. Şu da ilginç bir noktadır ki, Zümrüt'ün Şam'da etkin bir siyasî güç olduğu dönemde, Mélisende de benzer şekilde Kudüs'ün güçlü kraliçesiydi.

Nûreddin ile Unur'un gelişen ilişkileri Mélisende'in Şam'la ittifak siyasetini baltaladığından, Kudüs Kraliçesi'nin 1147'de Havran'daki Ermeni mühtedisi Emir Altuntaş'ı isyana kışkırtmış olması da muhtemeldir. Altuntaş, Busrâ ve Salhad kalelerini Franklara para karşılığı teslim etme önerisinde bulundu. Kudüs'ten Şam'a giden bir elçilik heyeti de, iyimserlik içinde, Haçlı Krallığı'nın Havran'ı almasını ve Şam ile ittifakı tazelemesini önerdi. Unur ittifak yanlısıydı, ancak Şam için stratejik ve mali açıdan hayati önem taşıyan Havran'ın İslam kasabaları ile ahalisinden vazgeçmeye kesinlikle niyeti yoktu. O nedenle, damadı Nûreddin'den de yardım talebinde bulunarak ordusunu alıp Salhad'a yürüdü. Kral III. Baudouin, Busrâ ile Salhad'ı teslim almak üzere ordusuyla yola çıktığında Unur ve Nûreddin kuvvetlerini çoktan birleştirmişti. Bir süre savaştıktan sonra Franklar geri çekildi; ancak o aşamada bile Haçlı Krallığı ile ilişkilerinin daha da kötü bir hale gelmesini istemeyen Unur, muzaffer askerlerinin düşmanı çok yakından takip etmelerini engelledi.

Bazı kaynaklara göre Altuntaş Kudüs'e kaçtı, ancak Şam'la köprüleri tamamen atmak istemeyen Baudouin ile Mélisende, biraz da safça bir yaklaşımla, sabık emiri krallıktan sürerek Şam'a gönderdiler. Orada mahkeme önüne çıkan Altuntaş, kendi kardeşinin gözlerini kör ettiği suçlamasıyla, gözlerine mil çekilmesi cezasına çarptırıldı ve sonra, Ebu Şama'ya göre, "serbest bırakıldı ve Şam'da bulunan kendine ait evde yaşamasına müsaade edildi" (Ebu Şama, 1989; 52-53).

Haziran 1147'de, İkinci Haçlı Seferi'nin karadan yürüyen ilk birlikleri, III. Konrad komutasındaki Alman ordusu önderliğinde doğuya ilerlemekteydi. Öte yandan, Konrad'ın orduyu talimli askerlerden müte-

Şam'da,
Baniyas
Kanalı'nın
dışına aktığı
Selçuklu
kalesinin
güney surları
(Yazarın çektiği
fotoğraf).

İkinci Haçlı
Seferi'nin
Suriye
başkentine
yürümeden
önce kısa bir
mola verdiği
küçük Mizzah
kasabasının
tarihi meydanı
(Yazarın
çektiği
fotoğraf).

şekil bir profesyonel kuvvet halinde tutma ümitleri boşa çıkmıştı, zira Gerhoch von Reichersberg'e göre, neredeyse anında, "çok sayıda köylü ve rençber sabanını tarlada bırakıp" orduya katılmıştı. Yürüyüş halindeki Alman ordusu, bir yandan askerleri kısım kısım münavebeyle gemilere de bindirerek Tuna boyunca menzilden menzile ilerledi. Macar tahtı üzerinde hak iddia eden ve kısa bir süre önce ülkeyi işgale yeltenen Boris'in de orduya katılmış olması sıkıntı yaratabileceğinden, Haçlı komutanları kendisini saklamaya karar verdi —ya da belki Macar Kralı Géza, Boris'in varlığını görmezden gelmeyi tercih etti. Ancak, Géza'nın Haçlılara elinden gelen her türlü yardımı yapma siyasetine rağmen, Almanlarla Macarlar arasındaki gerilim yine de devam etti.

Fransızlar, Almanlardan kısa bir süre sonra yola çıktı; Papa Eugenius ile Bernard de Clairvaux, Kral Louis'nin sefere çıkması münasebetiyle Haziran 1147'de, Paris dışındaki Saint-Denis Manastırı'nda muazzam bir kalabalığa hitaben vaazlar verdiler. Alman İmparatorluğu sınırını geçtikten sonra, Louis'nin askerleri, diğer birliklerin kendilerine katılacağı Metz'de konakladılar. Piskopos Arnoul de Lisieux komutasındaki Norman ve Anglo-Nor-

man birliklerinin katılacağı bir sonraki konaklama noktası ise Worms'tu. Maalesef, oradaki mahalli taccirlerle aralarında bir kavga patlak verdi ve o esnada da, iase maliyetleri konusunda endişeleri bulunan epeyce kalabalık bir grup asıl ordudan ayrılarak yola İtalya üzerinden devam etti. Farklı bir sorun da, Kral Louis'nin çevresindeki saraylılarla Bizans imparatoru Manuil'in gönderdiği elçi arasında kaygı verici bir kültür çatışmasının yaşandığı Ratisbon'da (Regensburg) ortaya çıktı.

Bütün bunlara rağmen, sağlam ön planlama sayesinde hem Fransızlar hem de Almanlar Almanya, Macaristan ve Bizans Balkanları'nın büyük bölümünü ciddi sorun yaşamadan katettiler. Bizanslı yetkililer önceden mutabık kalındığı üzere iase sağlarken, aynı şekilde Almanlar da anlaşmalarına sadık kaldılar. Buna karşın arabası olmayan yahut yeterli kesimlik hayvan stoğu bulunmayan siviller, Konstantinopolis'e varmadan önceki son Bizans bölgesi olan Trakya'da açlık çekmeye başladılar. Bu arada, bir Bizans askerî birliği de gözlem yahut refakat amacıyla Almanlara eşlik ediyordu. Bunlara komuta eden Porsuk ise, iki yıldan biraz daha uzun bir süre önce Antakya Prensiği'ne karşı bir Bizans

işgal seferine komuta etmiş Türk soyundan bir subaydı. Bizanslı vakanüvis Kinnamos'un aktardığına göre, Almanlar hasta bir adamlarının bölge halkı tarafından öldürüldüğünün tesbit edilmesi üzerine intikam almak için Hadrianapolis'teki (Edirne) bir Ortodoks manastırını yakıp yıkınca, Porsuk tarafından püskürtülerek bir miktar zayıat da vermişlerdi. Bu şartlar altında Manuil, başkent surlarını tamir ettirmenin akıllıca olduğunu düşündü.

Bunun ardından gerçekleşen bir olay, bazılarına göre Almanların disiplinsizliği karşısında gelmiş ilâhî bir cezaydı ve hiç kuşkusuz, mahalli coğrafya ile iklim şartlarına dair bilgi eksikliğinden kaynaklanıyordu. Ordugâhlarını Konstantinopolis'ten pek de uzak olmayan Khoirobakkhoi'de (günümüzde Büyükçekmece), Aziz Georgios'un Kolları olarak anılan ve Marmara'ya dökülen iki derenin kurumuş yatakları arasında tesis eden Almanlar, 7 Eylül 1147 günü bir sel baskınıyla karşılaştılar. Çoğu sivillerden olmak üzere bazı can kayıpları yanında muazzam miktarda teçhizat, para ve ikmal kaybı meydana geldi. Aşırı yorgunluğa ve moral kaybına neden olan bu olay, birçok Haçlının Avrupa'ya geri dönmesine yol açtı.

Üç gün sonra perişan halde Konstantinopolis'e varan Almanlar, Altın Boynuz'un (Haliç) kuzeyindeki Pera'da (Galata) ordugâh kurarken, Konrad ile Manuil arasında soğuk mektuplar gidip geldi. Bazı Haçlılar, bu kez de Bizans'ın ünlü parklarından Filopation'u talan ettiler, ancak çıkan çatışmada Porsuk komutasındaki küçük Türk paralı asker birliği tarafından tepelendiler. Kinnamos bunu, kendi bakış açısıyla, Bizanslıların "askerlik ilminde daha üstün ve savaşta daha azimli" olmasına bağlamıştı. Fransız ordusu birkaç günlük mesafedeyken ve İtalya'daki Sicilya-Norman ordusu halihazırda Yunanistan'da sorun çıkarmışken, İmparator Manuil belli ki şehre ilk varan bu Haçlılarla daha fazla problem yaşamak istemiyordu. O nedenle de eldeki tüm imkânların seferber edilerek Almanların bir an evvel Boğaz'ın karşı yakasına taşınmasını emretti.

Fransızlar Balkanlar'da ilerlerken, Almanların kendilerine bıraktığı köprü ve benzeri diğer geçit teçhizatını kullanıyorlardı. Öte yandan, kendilerini Bizanslı yetkililere iyice bağımlı kılacak şekilde, mahalli iase kaynaklarının tamamen tüketilmiş ol-

duğunu da görmüş olabilirler. Sonuçta Fransızların Almanlardan daha disiplinli oldukları görüldü ve yolda sadece bir-iki yağma hadisesi yaşandı. Ne var ki, bu ikinci Haçlı ordusu Konstantinopolis'e yaklaştıkça, ilişkiler tekrar kötüleşti. Hatta ordudaki bazı komutanlar Bizans başkentine taarruz etmeyi bile önerdiler ve görüldüğü kadarıyla büyük çapta bir çatışma ancak imparator Manuil'in diplomatik yetenekleri sayesinde önlendi. Batıda Yunanistan ve

11. yüzyıl sonu ile 13. yüzyıl başı arasına tarihlenen bu İtalyan mozağında, muhteşem bir Akdeniz kadirgası betimlenmiş (*in situ* Pesaro Katedrali; fotoğraf: Dr. V. Vergari).

III. Konrad'ın kararı Konstantinopolis'ten çıkıp doğrudan Kutsal Topraklar'a yürümekti; ancak ordusu çok geçmeden kendini çıplak Orta Anadolu platosunda buluverdi ve Dorylaion'un az dışında bir yerde onur kırıcı bir yenilgiye uğradı (Yazarın çektiği fotoğraf).

VII. Louis komutasındaki Fransız Haçlılar, kâğıt üzerinde Bizans sınırları içinde yer alan Büyük Menderes Ovası'ndaki Selçuklu pususunu geri püskürttü (Yazarın çektiği fotoğraf).

Arnavutluk'ta gelişen olaylar da gerilimi kesinlikle arttırmıştı. Fransız Haçlılar Konstantinopolis'e yaklaştıkları sırada, Sicilya Kralı Rogerio'nun donanması Bizans İmparatorluğu'nun batı sahillerine akınlar düzenliyordu.

Bu arada, çok yakında Haçlıların geçeceği Batı Anadolu'daki Bizans iktidarı şehirden şehire değişiyordu. İmparatorluk kıyı bölgelerine büyük ölçüde hâkimdi, ancak oralarda bile mahalli valilerin Haçlılarla ilgili epeyce şüpheleri vardı. Birçok arazinin hem Bizanslılar hem de göçebe Türkler tarafından otlak olarak kullanıldığı dağlık bölgede ise, Bizans hâkimiyeti şüpheli ile "kâğıt üzerinde" olma arasında değişiyordu. Bu arada, Rum Sultanı da boş durmuyordu. I. Mesud'un iyi istihbarat aldığı ortadaydı ve Haçlı ordusu yaklaştıkça Müslüman komşularından askeri yardım talebinde bulunuyordu. Haçlı ordusunun büyüklüğü, söylentilere göre dehşet vericiydi ve tıpkı askerleri gibi Mesud da yarım yüzyıl önceki Birinci Haçlı Seferi'nin başarısını hatırlıyacaktı.

Yaklaşan işgalle ilgili haberler ve Rum Sultanlığı'nın tehdidi karşılama yönündeki hazırlıklarına dair tanıklıklar Suriye'ye de ulaştı. Ebu Şama, *Bahçeler Kitabı*'nda (*Kitabü'r-revdeteyn*), önceki döneme ait bir gözlemcinin aktardıklarını şöyle alıntılıyor: "*Mahalli emirler savunmalarını hazırladılar ve İslam topraklarına girmeye imkân sağlayan bütün geçitleri tıkamak üzere askerlerini topladılar. Beri taraftan, düşman yürüyüş kollarını taciz etmek ve kararlı taarruzlarla ölüm ve yıkım yağdırmak üzere seyyar müfrezeler gönderdiler*" (Ebu Şama, 1898: 54-55).

Alman zaferleriyle ilgili dedikodular Fransızları daha bir azimli ve hızlı hareket etmeye sevk etti; ancak dikkatli ve belki de daha iyi istihbarat alan Kral Louis, aralarında arasında Savoya kontu III. Amédée'nin ordusu da bulunan diğer müfrezelerle birleşinceye kadar beklemekte ısrarlıydı. Sonra, Almanların ürkütücü yenilgisine dair haberler ulaştı ve Bizans'ın iki Haçlı ordusunu bilerek birbirinden uzak tuttuğu dedikoduları yayılmaya başladı.

Bir an için, Louis'nin Hadrianapolis'e çekilmesi ve Konstantinopolis'e taarruz için Kral Rogerio ile birleşmesi de gündeme geldi. Bu fikirler hayata geçirilmemişse de, tansiyonun yüksek olduğu bir ortamda herkes Fransız Haçlı ordusunu Boğaz'ın karşı kıyısına geçirmeye dünden hazırды.

Alman Haçlı ordusunun Anadolu'yu ilk geçme girişiminde uğradığı yenilgiye ilişkin olaylar aydınlanmış değildir. Kış gelmeden Akdeniz'e ulaşmak ümidindeki Konrad, Anadolu'yu geçişte belki de hâlâ Birinci Haçlı ordusunun ilerlediği yolu takip ediyordu. Ne var ki, yolculuk Konrad'ın düşündüğünden daha uzun sürmüştü. Öte yandan, İkinci Haçlı Seferi'nin rotası büyük ölçüde Bizans'ın güya geri aldığı topraklar üzerinden geçecekti ve dolayısıyla Konrad, iyi teçhizatlı profesyonel askerlerin herhalde pek sorun yaşamadan ilerlemesini umuyordu. Diğer yandan askeri teçhizat ve tedariki zayıf ordugâh halkı, Otto von Freising komutasındaki küçük bir askeri müfreze eşliğinde, daha uzun sürecek olan sahil rotasını takip edecekti. Maalesef bu insanların çoğu, terk edilme korkusuyla, asıl ordudan ayrılmayı reddetti.

Piskopos Otto von Freising'in müfrezesine ne olduğu daha da belirsizdir. Muhtemelen, Gediz Vadisi'nden yukarı çıkarak kara içine, Filadelfia (Alaşehir) istikametine ilerlemeden önce, Ege sahilini izlemiş gibi görünüyor. Dönüş yolunda ikmal sıkıntısı çektiği için çok sayıda yük hayvanı yenmek üzere kesildi ve sonra da, muhtemelen Laodikeia yakınında Türkler tarafından pusuya düşürölünce ölü ve esir çok sayıda asker zayıat verdi. Otto von Freising ile Naumberg Piskoposu zor bela sahile eriştiklerinde, çoğunluk Suriye'ye kalkan gemilere binerken diğerleri muhtemelen Anadolu'nun güney kıyılarını izleyerek yola devam etti.

Bu arada Konrad, yüksek bölgelerin soğuyup otlakların azaldığı sonbahar sonunda yola çıktı. Nikaia'dan (İznik) Dorylaion'a (Eskişehir) uzanan Ortaçağ (ve modern çağ) yolları, başlangıçta, ikmal durumunu kolaylaştırır şekilde bereketli nehir vadilerini izlerler. Eskiden bir imparatorluk harası tarafından kullanılan otlaklarla çevrili Dorylaion, halihazırda harabe halinde olmasına rağmen, yine de önemli bir iletişim kavşağıydı. Bol miktarda su ve

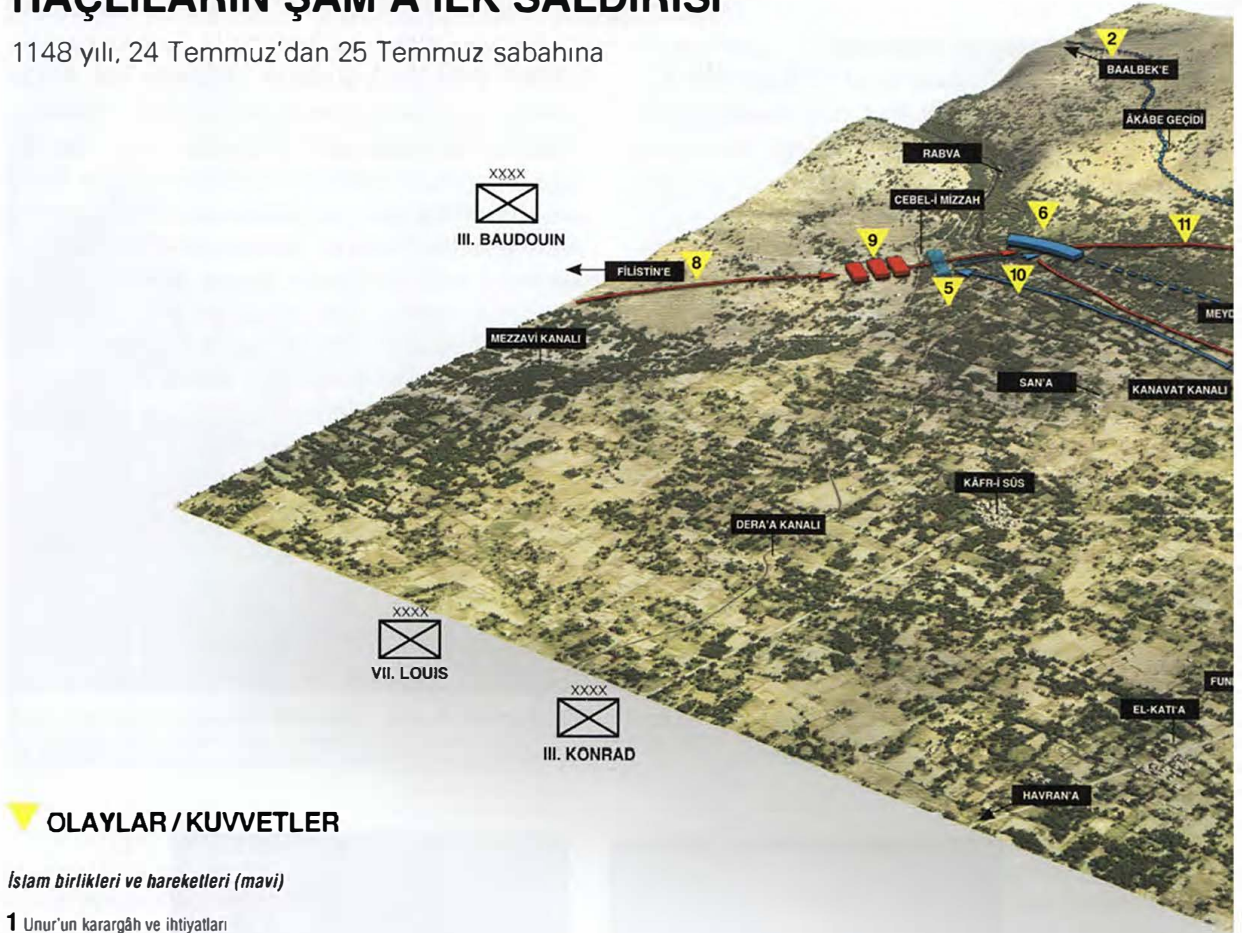
"Erdem" in
"Kötülük"
karşısındaki
galibiyetini konu
alan bir başka
betimlemedeki
"erdem," yaya
savaşırken
hareket etmesini
kolaylaştırmak
üzere etek
kenarlarından
yırtmaç
verilmiş bir
zincir gömleğe
bürünmüştür (in
situ St. Clement
Kilisesi; Schwarz-
rheindorf;
fotoğraf:
M. Kranz).

VII. Louis ile
yıpranmış
durumdaki
ordusu
Adalia'ya
(Antalya)
vardıklarında,
şehrin
Bizanslı valisi
askerlerin bu
surlardan içeri
girmesine
izin vermedi
(Yazarın
çektiği
fotoğraf).

HAÇILARIN ŞAM'A İLK SALDIRISI

1148 yılı, 24 Temmuz'dan 25 Temmuz sabahına

OLAYLAR / KUVVETLER

İslam birlikleri ve hareketleri (mavi)

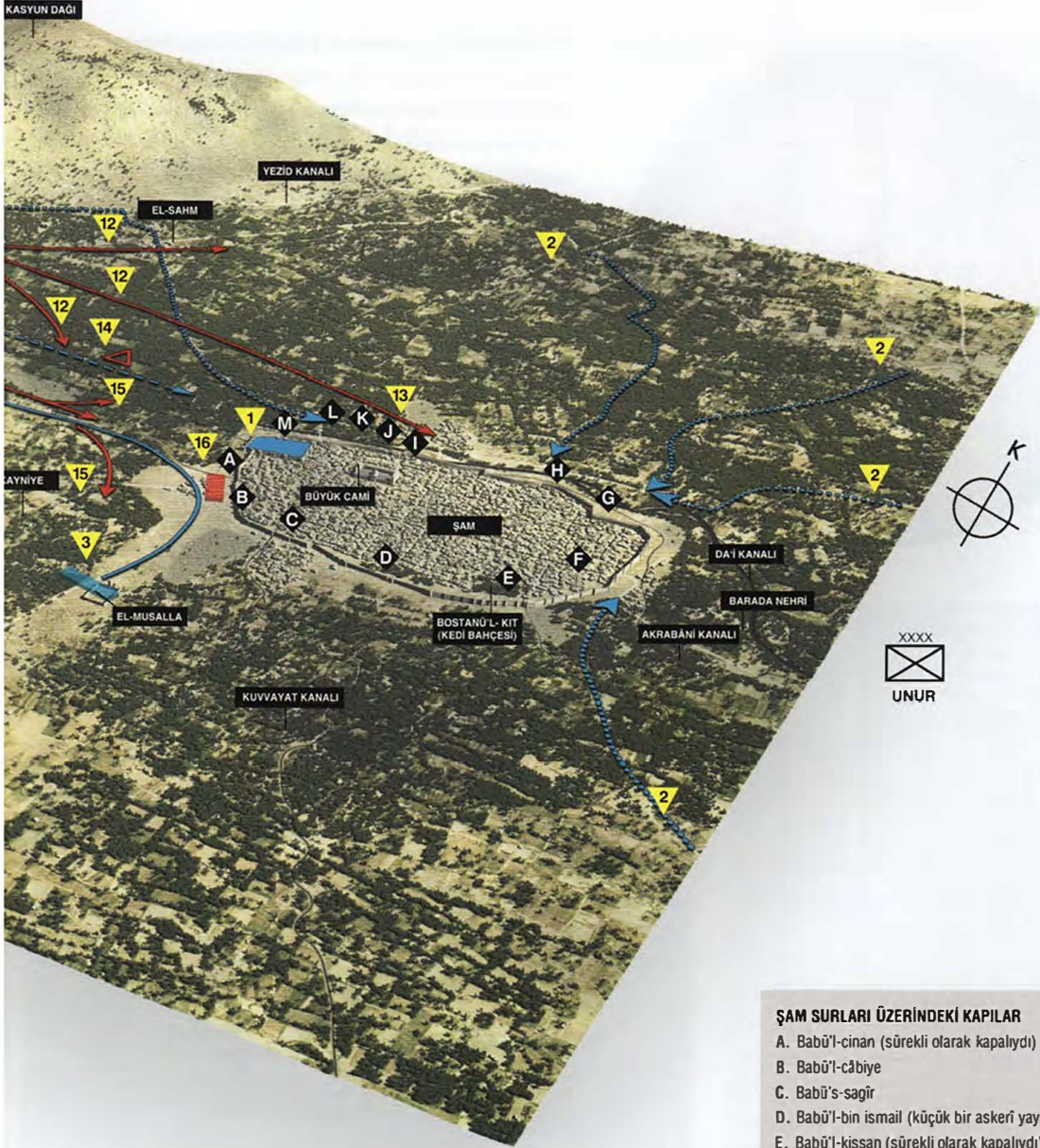
- 1 Unur'un karargâh ve ihtiyatları muhtemelen Kale içindeydi.
- 2 Destek kuvvetleri, muhtemelen emirliğin dış yerleşim bölgelerinden şehre girmektedir.
- 3 Şam'a güneyden erişim sağlayan yolun savunmasında rol alan profesyonel askerlerin ve ahdas askerlerinin, kayıtlarda yer almayan, olası mevzii.
- 4 Arap ve Türkmen gönüllülerle çevre köylerden gelenlerin de dahil olduğu Şam ordusu, Haçlıların Cebel-i Mizzah'a yaklaşmakta olduğu haberi üzerine muhtemelen ilk mevzilerini değiştirdiler.
- 5 İslam ordusu, Rabva yakınlarındaki meyveliklerin ve duvarlarla çevrili bahçelerin içinde, kayıtlara geçen ilk mevziine yerleşti.
- 6 Güneydeki sulama kanallarını geçen istilacıları durdurmayı başaramayınca, İslam ordusu bu kez Haçlıların Barada Nehri'ni geçmesini engellemeye çalıştı.
- 7 Şam savunmasındaki ordu surların içine çekildi.

Haçlı kuvvetleri ve hareketleri (kırmızı)

- 8 Haçlı ordusu şehre güneybatıdan yaklaştı, Cebel-i Mizzah'ın ötesinden ya da içinden geçerek savaşın gerçekleşeceği Derâyya yakınındaki alanda mevzilendi.

- 9 Haçlı ordusunda üç tümen bulunuyordu; III. Baudouin komutasındaki Kudüs Krallık ordusu öncü birlikleri oluştururken, büyük ölçüde Fransızlardan oluşan VII. Louis komutasındaki kuvvetler merkezde yer alıyor; çoğunluğu Almanlardan oluşan III. Konrad komutasındaki kuvvetler ise artçı birlikleri oluşturuyordu.
- 10 Rabva yakınında Barada Nehri boyunca sert çarpışmalar oldu; Haçlıların ilk iki tümeni nehrin geçemedi, ancak III. Konrad'ın artçı birlikleri atlarından inerek savunma hattını yarıdı.
- 11 Haçlılar, Barada'nın kuzeyinde ve güneyinde, şehre batı yönünden erişimi kontrol altına aldı; belki de sulama kanallarını tahrip edip yönünü değiştirmek yahut Şam ile Bekaa Vadisi'nin iletişimini kesmek amacıyla, Rabva'da bir garnizon kurdu.
- 12 Haçlı saldırısı geniş bir alanda yayıldı.
- 13 Haçlılar, 24 Temmuz günü yahut 25 Temmuz sabahı, Faradis Mahallesi'ni tahrip edip yağmaladılar.

- 14 Haçlı ordusu, 24/25 Temmuz gecesini geçirmek üzere Barada Nehri'nin kuzeyinde muhtemelen geçici bir orduğâh kurdu.
- 15 24/25 Temmuz gecesini, Haçlı istihkâm birlikleri, haçlılar ve gönüllüler sahra tahkimatı inşa etmek üzere ağaç kestiler.
- 16 Haçlı ordusunun Babü'l-câbiye dışındaki asıl kuşatma mevzii.

ŞAM SURLARI ÜZERİNDEKİ KAPILAR

- A. Babü'l-cinan (sürekli olarak kapalıydı)
- B. Babü'l-câbiye
- C. Babü's-sağır
- D. Babü'l-bin ismail (küçük bir askerî yaya kapısı)
- E. Babü'l-kissan (sürekli olarak kapalıydı)
- F. Babü' - arkî
- G. Babü'l-murabba (küçük bir askerî yaya kapısı)
- H. Babü'l-İmâ
- I. Babü'l-cinîk (Roma dönemine ait ve Ortaçağ surlarının içinde kalan kapı kullanılmıyordu)
- J. Cennet Bahçeleri olarak anılan mahalleye erişim sağlayan bir küçük kapı yahut yaya kapısı
- K. Babü'l-farâdis
- L. Babü'l-imâra (Şehirden Kale'ye erişim sağlıyordu)
- M. Babü'l-hadîd (Kale'den şehrin dışına erişim sağlıyordu)

12. yüzyıl Bizans işi basit bir seramik kâse üzerinde, tek latin (üçgen) yelkenli ve tek kameralı bir kıyı teknesi betimlenmiş. Fransız Haçlı ordusunun seçkinlerini Adalia'dan (Antalya) Antakya'nın St. Symeon (Samandağ) limanına taşıyanlar, belki de bu tarz teknelerdi (Env. no. 1823, Bizans Müzesi, Atina; yazarın çektiği fotoğraf).

hayvanlar için yem bulunması göçebe Türkmen aşiretlerini buraya çekiyordu ki Dorylaion Ovası, muhtemelen, 12. yüzyılda Batı Anadolu'daki en yoğun Türkmen nüfusunun yurduydı (Roche, 2006: 85-98).

Tam anlamıyla çöl olduğu söylene-mese de, Dorylaion'un ötesindeki topraklar verimsiz ve büyük ölçüde ıssızdı. Konrad'ın askerleri de sekiz-on gün içinde ikmal sıkıntısı çekmeye başladılar. İlaşe çapulu şarttı ama zaman kaybettirici bir işti ve Haçlılar sözde Bizans sınırları içindeyken bile, çapula çıkanlar saldırıya açıktı. 25 Ekim günü meydana gelen esas çarpışma aslında bir dizi pusudan ibaretti ama bunların biri, ayak sürüyücülere refakat eden Sakson asilzade Bernard von Plötzkau'nun ölümüyle sonuçlandı. Bernard, Konrad'ın talih-siz Anadolu seferinde hayatını kaybeden en üst düzey kişi oldu.

Durumun gittikçe kötüleşmesi üzerine, ordu Eskişehir'e aşağı yukarı üç günlük yürüme mesafesindeyken, Alman baronlar geri dönmek gerektiği konusunda Konrad'ı ikna ettiler. Dorylaion'a ve oradan da Nikaia'ya doğru ıstıraplı dönüş böylece başlarken, 26 Ekim'de görülen kısmi güneş tutulması, birçok kişi tarafından Tanrı'nın kızgınlığının bir işareti olarak yorumlandı. Yol boyunca gerçek anlamda dur durak bilmeyen Türk taciz taarruzlarına maruz kalan Haçlıların ricatı tam bir bozguna döndü. Bizzat Konrad ok yaraları aldı ve en zayıf düşmüş bulunanlar geride kalarak Türklere esir düştüler. Alman Haçlı ordusunun mevcudu artık epey azalmıştı ve profesyonel çekirdeği büyük ölçüde sağlam durumda olsa da moraller sarsılmıştı. Gayet tabii, Türkler ve diğer Müslümanlar açısından bu durumun tam aksi söz konusuydu. Anonim Sür-yani Vakayinamesi tarafından kaydedildiği üzere, "bitmez tükenmez çakıl taşları misali altın ve gümüş toplayan Türkler gitgide zenginleşiyordu" (Tritton ve Gibb, 1933: 298).

Boğaz'ın Anadolu yakasına geçmiş olan Fransızlar, hırpalanmış Almanlara para ve ikmal sağlıyordu. Almanlar, Fransızlar ve Savoyalılarla Lopadion'da (Karacabey yakınındaki Ulubat) buluşup Haçlı ordu-

Haçlı birliklerinin çoğu, Kudüs Krallığı'nın ana iskelesi olan Akkâ'nın Ortaçağ limanında toplandılar (Yazarın çektiği fotoğraf).

larının yürüyüşe birlikte devam etmesi konusunda sözleştiler.

Esas istikamet Filadelfia ve sonra Laodikeia idi. Mevcut iki yol vardı ve yakın geçmişteki deneyimler Konrad'ın sahil yolunu tercih etmesine sebep verdi. Louis de hemfikir olunca orduların büyük bölümü bu yoldan devam etti; ancak eski plana sadık kalarak anakara içlerinde ilerleyen az sayıda Haçlı da vardı. Muhtemelen Laodikeia'da asıl orduyu bekleyen bu adamların "kestirme" yoldan başarılı yürüyüşü, ihtiyat telkin edenlerin sözünü zayıflatmış olmalıdır. Ana ordu 1147 yılı Kasım ortalarında Esseron'a varmıştı; ancak müteakip dört haftalık süreçte ilerleme yavaşladı, zira geçilmesi gereken çok sayıda akarsu, aşılması gereken birçok dağ ve derin vadi vardı. İkmal sıkıntısı askerleri yağmaya iter ve çok sayıda yük hayvanı telef olurken, mahalli halk hem kendilerini hem de hayvanlarını korumak için bölgedeki müstahkem mevkilere sığınıyordu.

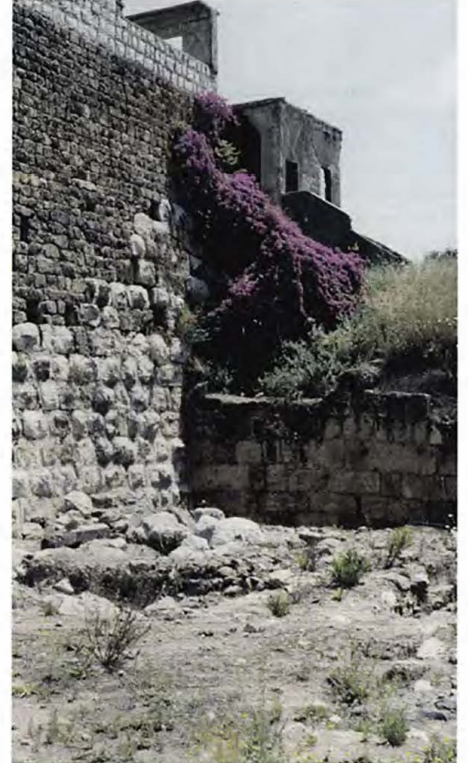
Pergamon (Bergama) ve Smirna'yı (İzmir) geçtikten sonra, Haçlılar Noel'i geçirecekleri Efesos'a (Efes) vardılar. İmparator Manuil'den gelen uyarı mesajlarında büyük bir Türk ordusunun toplanmakta olduğu bildiriliyordu ve görüldüğü kadarıyla Haçlıların tutumu bir kısım bölge ahalisinde inti-

kam duygusunu körüklemişti. Bu noktaya gelindiğinde Alman ordusunda çok sayıda hasta ve yaralı vardı ki, bir süre dinlenmeden yola devam edilecek durumda değillerdi. Bizzat Konrad da yaraları yüzünden hâlâ çok acı çekiyordu. Buna mukabil Louis hız kesmeden ilerlemek istediğinden Konrad, İmparator Manuil'in özel hekimlerinin gözetimi altında tedavi olmak üzere Ocak 1148'de deniz yoluyla Konstantinopolis'e geri döndü.

Noel'den sonra birkaç gün kar ve yağmur yağdı. Ordusunun sel yüzünden kapana kısılacığından korkan Louis, 28 Aralık günü Büyük Menderes Vadisi boyunca yola çıktı. Hâlâ Bizans topraklarının derinliklerinde olmalarına rağmen, anakara içine doğru ilerleyen Fransız Haçlılar ciddi bir Türk birliği tarafından izleniyordu. Louis yürüyüş düzenini çok

Golan Tepeleri'ne tırmanan Haçlıların eteklerinde ilerlediği Hermon Dağı, burada Kuneytra'nın kuzeydoğusunda, sonradan Birleşmiş Milletler Gözlem Gücü tarafından kullanılan eski bir İsrail istinat noktasının arkasında görülmektedir (Yazarın çektiği fotoğraf).

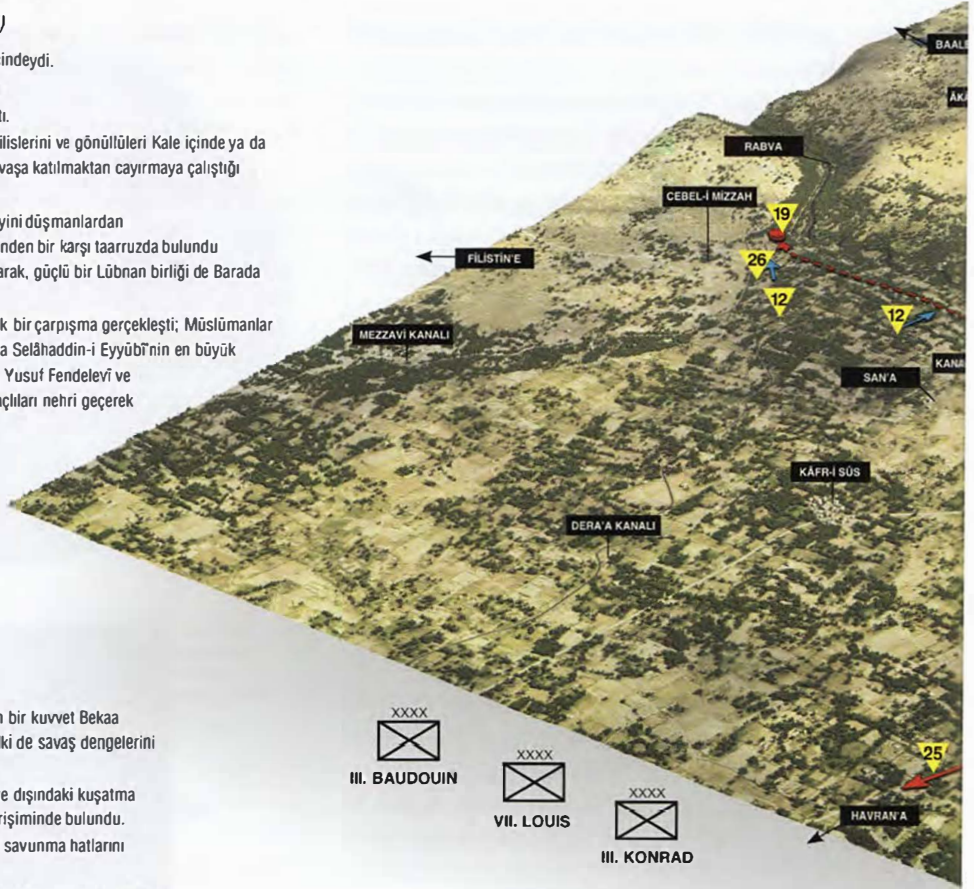

Şam'a yürüyen Haçlı ordusunun kısa bir mola verdiği Baniyas (Yazarın çektiği fotoğraf).

OLAYLAR / KUVVETLER

İslam birlikleri ve hareketleri (mavi)

- 1 Unur'un karargâh ve ihtiyatları Kale içindeydi.
- 2 Büyük Cami'de cemaat dua ediyordu.
- 3 Yakın çevredeki gönüllüler şehre ulaştı.
- 4 Unur, askerlerini, ahdas askerlerini milislerini ve gönüllüleri Kale içinde ya da yakınında topladı; aralarında Unur'un savaşa katılmaktan cayırmaya çalıştığı Yusuf Fendelevî de vardı (25 Temmuz).
- 5 Şam kuvvetleri, Barada Nehri'nin kuzeyini düşmanlardan temizlemek üzere kuzeydeki kapılar üzerinden bir karşı taarruzda bulundu (25 Temmuz) —neredeyse eşzamanlı olarak, güçlü bir Lübnan birliği de Barada Boğazı'ndan geçerek bölgeye ulaştı.
- 6 Aşağı Nayrab ile Rabva arasında büyük bir çarpışma gerçekleşti; Müslümanlar büyük kayıplara uğradı ki bunlar arasında Selâhaddin-i Eyyûbî'nin en büyük kardeşi Nuri'd-devle, âlim ve müderris Yusuf Fendelevî ve Abdurrahman Halhûlî de vardı, ancak Haçlıları nehri geçerek geri çekilmeye zorladılar.

- 7 Ağırıklı olarak yaya okçulardan oluşan bir kuvvet Bekaa Vadisi'nden gelerek bölgeye ulaştı ve belki de savaş dengelerini Müslümanların lehine değiştirdi.
- 8 Savunma tarafı Haçlıların Babü'l-câbiye dışındaki kuşatma mevzilerini tamamlamasını engelleme girişiminde bulundu.
- 9 Şam halkı büyük keresteler kullanarak savunma hatlarını güçlendirdi (25-26 Temmuz).
- 10 26 ve 27 Temmuz günleri Şam'a dışarıdan giderek daha çok takviye geldi bunların çoğu Şehre Babü't-tûmâ ve Babü's-şarkî kapılarından girdi.
- 11 Seyfeddin'in gönderdiği Türkmen gönüllüler 26 Temmuz'dan itibaren Şam'a ulaşmaya başladı; Unur, 26 Temmuz günü muhtemelen —27 Temmuz'da ise kesinlikle— Seyfeddin ve Nüreddin'in ilettiliği mesajları aldı.
- 12 Müfrez Haçlı Kıtalarına ve irtibat hatlarına yönelik bir gerilla hareketi 26 Temmuz'da başlatıldı.
- 13 Savunma tarafı, 26 ve 27 Temmuz'da, Haçlıların kuşatma mevzilerine büyük bir taarruz gerçekleştirdi.
- 14 Seyfeddin, Haçlı liderlerine muhtemelen bir uyarı mesajı göndererek, kuşatmaya son vermelerini istedi (26 veya 27 Temmuz).
- 15 Şam halkı 29 Temmuz sabahı Haçlıların terk ettiği kuşatma mevzilerini ele geçirdi.
- 16 Haçlılar geri çekilirken Türkmenlerin taciz taarruzlarına uğradılar.

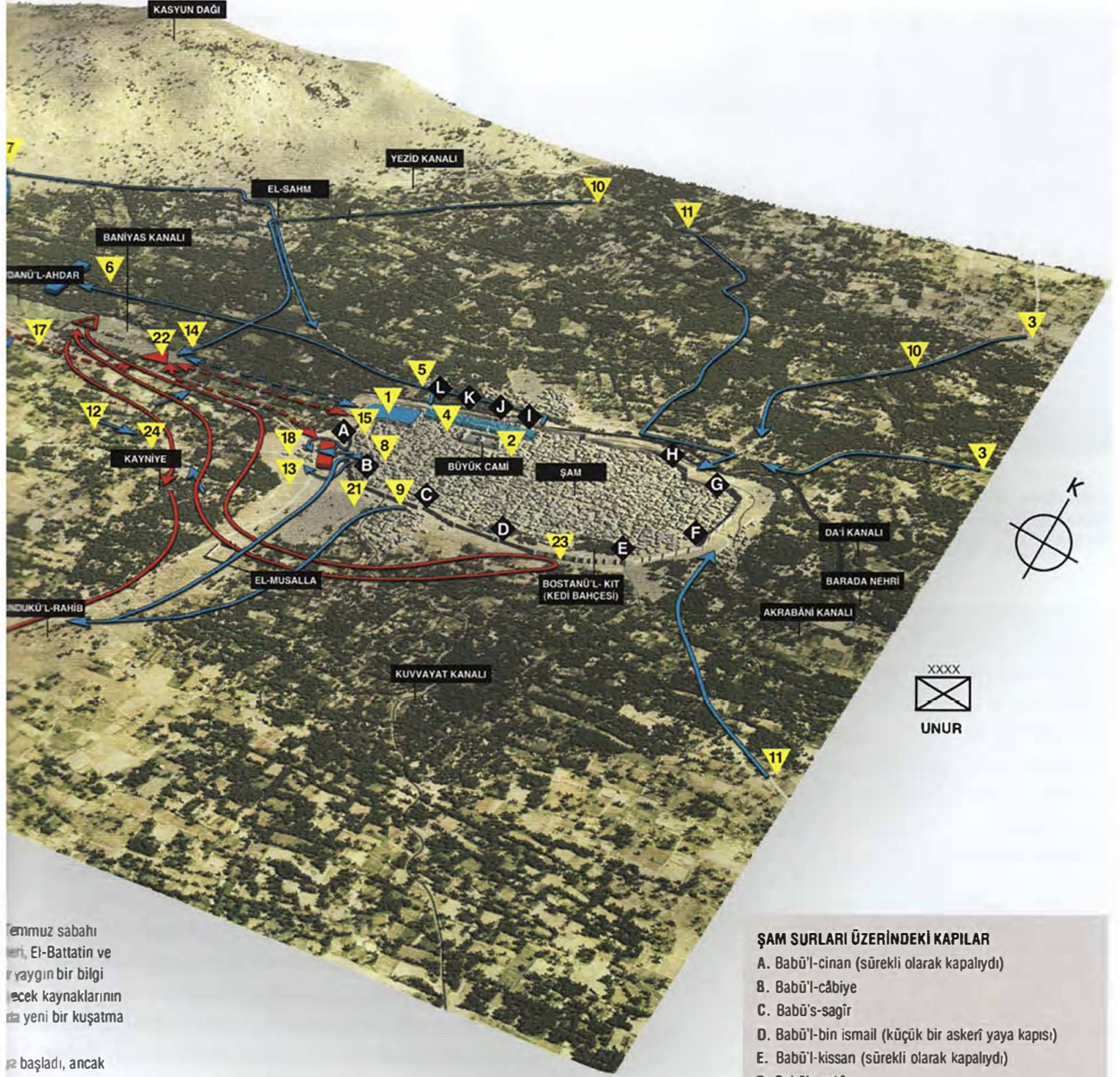
Haçlı kuvvetleri ve hareketleri (kırmızı)

- 17 Haçlı komutanları merkez ordugâhını kurdu (25 Temmuz).
- 18 Haçlıların Babü'l-câbiye dışındaki esas müstahkem kuşatma mevzileri.
- 19 Bir Haçlı birimi, kuşatmanın sonuna kadar Rabva bölgesini işgal altında tuttu.
- 20 Haçlı irtibat hatları 26-28 Temmuz tarihlerinde taciz taarruzuna daha da açık hale geldi.
- 21 Bir Müslüman kaynağına göre, Kutsal emanet "Gerçek Haç", 26 yahut 27 Temmuz günü, Haçlılara moral destek sağlamak üzere sergilendi. Bazı Haçlı komutanları, en geç 27 Temmuz'dan itibaren Unur'la irtibat halindeydi.
- 22 26 veya 27 Temmuz'da, Haçlı komutanları ordugâhın yerini değiştirmeye karar verdi; Şam kuvvetleri Barada Nehri'nin kuzey sahasını geri almıştı ve o bölge artık savunmasızdı.

- 23 Langres Piskoposu 27 Temmuz'da Şam'ın güneyindeki bölgeyi keşfe El-Hayr bölgelerinde şehir surlarını vardı. Piskopos raporunda Şam'ın küt olduğunu belirtmesine karşın, mevzii kurmayı planlıyordu.
- 24 28 Temmuz'da Haçlılar merke sadece Kayniye'ye kadar gidebildi konakladılar.
- 25 Haçlılar 29 Temmuz'da Şam'ı çekilmeye başladılar.
- 26 Rabva'daki Haçlı birliği de gel

KUŞATMANIN YARILMASI

25-29 Temmuz 1148

ŞAM SURLARI ÜZERİNDEKİ KAPILAR

- A. Babü'l-cinan (sürekli olarak kapalıydı)
- B. Babü'l-câbiye
- C. Babü's-sağır
- D. Babü'l-bîn ismail (küçük bir askerî yaya kapısı)
- E. Babü'l-kissan (sürekli olarak kapalıydı)
- F. Babü' - arkî
- G. Babü'l-murabba (küçük bir askerî yaya kapısı)
- H. Babü'l-tûmâ
- I. Babü'l-cinîk (Roma dönemine ait ve Ortaçağ surlarının içinde kalan kapı kullanılmıyordu)
- J. Cennet Bahçeleri olarak anılan mahalleye erişim sağlayan bir küçük kapı yahut yaya kapısı
- K. Babü'l-farâdis
- L. Babü'l-imâra (Şehirden Kale'ye erişim sağlıyordu)
- M. Babü'l-hadîd (Kale'den şehrin dışına erişim sağlıyordu)

Anti-Lübnan sıradağları ile Hermon Dağı arasındaki boğazdan çıkan Barada Nehri, kadim Şam şehrinin kuzeybatı ucuna doğru alçak ancak dik kıyıları olan derin bir yataкта akıyor (Fotoğraf: Antoinette Nicolle).

dikkatlice kurmuştu: önde, geride ve kanatlardaki iyi silahlanmış şövalyeler, merkezdeki savunmasız yük katarı ile yaralıları örtüyordu. 1 Ocak 1148 günü, ordugâh alanı arayan Fransızlar geriden bir Türk birliğinin taarruzuna uğradılar; ikinci bir birlik de Menderes üzerindeki bir geçitte yakaladığı öncü kıtaya saldırdı. Ne var ki, geri çekilmekte yavaş davranan taarruzcular bir karşı saldırıyla geri atılarak ağır zayıat verdiler.

3 Ocak'ta Laodikeia'ya varan Fransızlar, artık Bizans hâkimiyetinin ziyadesiyle lafta kaldığı bir bölgedeydiler; hatta bazıları mahalli Bizans valisinin düşmanla işbirliği içinde olduğuna inanıyordu. Gerçekte, aç Haçlıların mecburiyetten iâşe çapuluna girişi karşısında bölge halkından bazı Rumlar ayak sürüyücülere saldırmış ve zaman zaman da Türklerle güç birliğine gitmişlerdi. Haçlıların Laodikeia'dan Adalia'ya (Antalya) izlediği rota kayıtlara geçmemiş ise de, Bizans ve Selçuklu toprakları arasındaki sahipsiz araziye kat eden antik anayolu izlemedikleri muhakkaktır. Bunun yerine Louis, ikinci bir yolu kullanarak ve Otto von Freising müfrezesinin o felaketli pusuya düşürüldüğü mevkinden de geçerek Kadmos (Honaz) Dağı'nı aştı.

Fransız ordusu, öncüsü süvarilerden, merkezi yük katarından ve bizzat Kral Louis komutasındaki ardçıdan müteşekkil bir düzende yürüdü. Her birliğin komutanı, bütün asilzadeler şerefi eşit paylaşılsınlar diye her gün münavebeyle değişiyordu. Haçlı ordusunun en büyük lojistik güçlüğü, yani Kadmos Dağı'nı aşma işiyle karşı karşıya kaldığı 8 Ocak 1148'de, öncü kıta Geoffroy de Rancon ile Kont III. Amédée'nin müşterek komutasındaydı.

Çok yayılmış olan Haçlı ordusunun, denizden yüksekliği 1.250 metreyi bulan Kazıkbeli Geçidi'ni aşması bir tam gün alacaktı. Ancak geçiş işini kolay bulan öncü birlikler, hiçbir direnişle de karşılaşmayınca, dur emrine aldırmadılar ve

tahminen iyi bir ordugâh yeri arayışıyla, aşağı iniş geçtiler. Ordunun kalan kısmı öncü birliklerin plan değişikliğinden haberdar olmadığı için, Fransız Haçlıların mükemmel disiplin ve iletişimi bu noktada akamete uğradı. Bu arada ardçılar, geçidin beri tarafını korumak ve muhtemelen ertesi gün geçiş yapmak üzere bekletilmişlerdi. Böylelikle, hantal yük katarı geçitte ilerlerken neredeyse tamamsa-vunmasız kaldı.

Türkler bu taarruz fırsatını kaçırmadı ve bunlardan bir grup, günümüzde Muğla'dan geçen yolun Denizli ile Acıpayam arasındaki yolla birleştiği zirveyi ele geçirirken, diğerleri belki de 10 kilometreyi aşan uzunluktaki katarı vurdular. Merkezdeki Eudes de Deuil, muhtemelen olup biteni rahatça göremeyecek kadar geride bulunan Kral Louis'ye haber vermek üzere dörtlü geri dönmeden evvel, yayılan paniği gözlemledi. Louis alalecele olay noktasına hareket etti, fakat sarp kayalık zemin, Haçlı süvarilerinin hücum taktiklerinin uygulanabilmesini neredeyse imkânsız hale getiriyordu. Seçkin kraliyet muhafızlarından pek çoğu öldürülürken kral da az kalsın esir düşüyordu; ancak çabaları, yük katarının tepe

noktaya ulaşabilmesini sağladı. Bu arada öncü birlikler de yardım için geri döndü.

Ayak sürüyücüler gece boyunca geçitten aktılar, ancak Haçlı zayıtı ağırdı ve Türklerin morali de yükselmişti. Kral Louis şimdi "profesyonel Haçlı" Tampliye Şövalyeleri'nin taktik önerilerine başvurmaktaydı. Neler olduğunu Eudes de Deuil anlatıyor:

Türkler hızla kaçabildikleri için adamlarımıza, başka bir emir almadıkça, düşman taarruzuna dayanmaları emredildi; geri çağrıldıkları vakit ise, ilk emre binaen dayanıyor bile olsalar, derhal geri çekileceklerdi.

Yeni düzenlemeler Haçlıların, belki de kabarmış haldeki Dalaman Çayı'nı geçtikleri esnada, kendilerini durdurmaya yönelik ikinci girişimin de üstesinden gelmelerini sağlamıştı. Öte yandan Türkler ve Rumlar, yerli halka pek zarar vermeden Haçlıların canını yakacak bir çeşit "yanmış toprak" harekâtı konusunda uzlaşmıştı: bölge ahalisi sürülerini Haçlı ordularının bir günlük yürüme mesafesi kadar önünden otlata otlata götürerek, artlarında işgalcilere derman olamayacak çıplak alanlar bırakıyordu. 20 Ocak günü Adalia'ya vardıklarında Fransız Haçlılar perişan haldeydi. Bu esnada Batı'da, uzaklardaki İber Yarımadası'nda dramatik olaylar cereyan ediyordu: İkinci Haçlı Seferi donanması, Portekizlilerin Lizbon'u fethinde yer almıştı. Gelecekte Portekiz'in başkenti olacak Lizbon'un 24 Ekim 1147'de düşmesi, İkinci Haçlı Seferi'nin tek gerçek başarısı olarak anılacaktı.

Haçlılar tam aksine inansa da, Bizans donanması Louis'nin hırpalanmış ordusunu Adalia'dan alıp Kutsal Topraklar'a götürecektir durumda değildi. Yeterli sayıda gemi yoktu ve o yılın seyir mevsimi de henüz başlamamıştı. Belki de Haçlılar,

Şam savunmasına katılan milis kuvvetlerinin şehrin batısındaki Barada Nehri ve sulama kanalları boyunca savaşıarak düşmana direndikleri bölgenin güneyinde bugün halka açık Teşrin Parkı yer alıyor (Yazarın çektiği fotoğraf).

Suriye'de neshedilmiş bu dua kitabı, 12. yüzyıla ait çok az sayıda resimli Süryani elyazmasından biridir. 1148'de Şam savunmasına katılan şehir ahalisi ve çevreden gelen gönüllülerin büyük bölümü, bu elyazmasındaki "Vaftizci Yahya'nın İnfazı" tasvirinde görülen zirhsız savaşçıya çok benziyordu (Süryani Dua Kitabı, Ms. Add. 7169, var. 9 ön yüz, British Library, Londra).

Şam kuşatması boyunca Haçlıların merkez ordugâhı, Barada Nehri'nin kıyısında ve şehir surlarına 1 kilometre mesafedeki bir süvari talimgâhı olan Yeşil Meydan'da konuşlanmıştı (Yazarın çektiği fotoğraf).

halihazırda Portekiz'in güneyinde demirli kuzey filosunun da tıpkı Birinci Haçlı Seferi'ndeki selefinin yaptığı gibi Doğu Akdeniz'e geleceğini ümit ediyor ya da varsayıyorlardı.

Fransız Haçlı ordusu kısa bir süre önce çok kayıp vermesine rağmen yük katarının bir kısmı hâlâ elindeydi ve başlangıçta Kral Louis, sahil şeridi bo-

yunca yürüyüşüne devam ederek kuvvetlerini bir arada tutmak istiyordu. Ancak bu kararı, ordunun seçkin kısmını Antakya'ya doğrudan deniz yoluyla taşıyacak sayıda gemi olduğu haberi gelince kıdemli askerler arasında bölünmelere yol açtı. Fransa kralı en nihayet, piyadenin büyük kısmı ile ordugâh hal- kını karadan gelmek üzere geride bırakarak en iyi

Atabey Unur'un şehre geri püskürtülen askerleri, yaklaşmakta olan Haçlı güruhunu Şam Kalesi'nin duvarları üzerinden gözlemleyebiliyordu (Yazarın çektiği fotoğraf).

teçhizatlı askerleriyle beraber deniz yoluyla devam etmeye ikna oldu. Üç günlük bir yolculuktan sonra, 19 Mart 1148'de, Antakya'nın Samandağ Limanı'na vardılar.

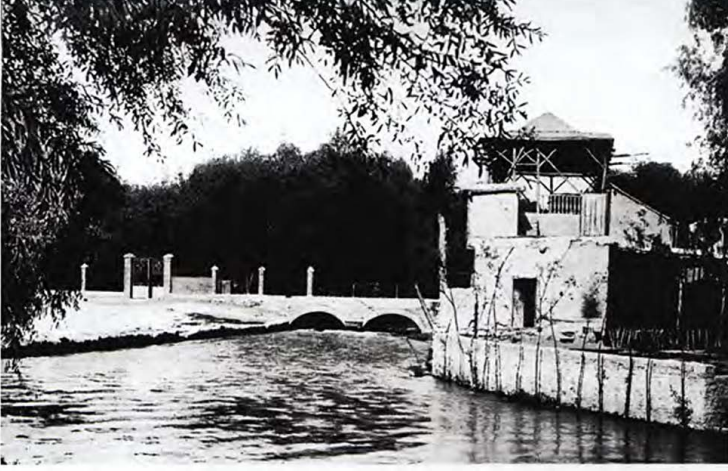
Louis, Antalya'daki birliklere komuta etmeleri için, iki kıdemli komutanını, Flandra kontu Thierry ile Bourbon kontu VII. Archambaud'yu ardında bırakmıştı; ancak kara yolundan devam eden tâli ordunun ne kadarının Antakya'ya geldiği bilinmiyor. Eudes de Deuil, acı bir biçimde, Türklerin sağ kalan Fransızlara karşı Rumlardan daha merhametli olduğunu; Türkler eşliğinde ilerleyen 3.000 "genç adamın" din değiştirmek zorunda bile kalmadığını rapor etmiştir. Flandralı Thierry, daha sonra Şam kuşatmasında tartışmalı bir rol oynarken, VII. Archambaud da felaket niteliğindeki İkinci Haçlı Seferi'nin enkazından "ricatı yöneterek" çıkan komutan olarak nam saldı.

III. Konrad ise 1148 yılı Mart ayı ortalarında Konstantinopolis'ten yelken açtı; Bizans ve Haçlı kaynakları, İmparator Manuil'in Konrad'ın ordusuna Kutsal Topraklar'a nakliye yanında para ve teçhizat desteği de sağladığını kaydediyor. Buna karşın her şey pürüzsüz de gitmemişti: bazı gemiler kazazedede olmuş, diğerleri de dağılarak Nisan ayı boyunca farklı limanlara ulaşmıştı. Ancak yine de, Bizans imparatorunun cömertliği sayesinde Konrad Kutsal Topraklar'da hacıları ve diğer insan kaynaklarını kullanarak yeni bir ordu kurup teçhiz edebilecekti.

Bu arada Antakya'da, Kont Raymond, Kral Louis'ye Haçlı Seferi'ni başlangıçtaki amacına uygun şekilde kullanması konusunda ısrar etti: Urfa geri alınamıyorsa, hiç değilse Kuzey Suriye'deki Haçlı devletleri güçlendirilebilirdi. Tam da bu sı-

Bu 12. yüzyıl Fransız Sistersiyen elyazmasında, ağacın dallarını budayan bir çiftçi ve bir Sistersiyen keşişi betimlenmiş. Bu çeşit kesici aletler, Şam halkının Haçlı taarruzunu yavaşlatacağını umduğu yoğun bitki örtüsü arasında savaşanlar tarafından da kullanılmıştır (Eym. 173 var. 41, Bibliothèque Municipale de Dijon; fotoğraf: E. Juvin).

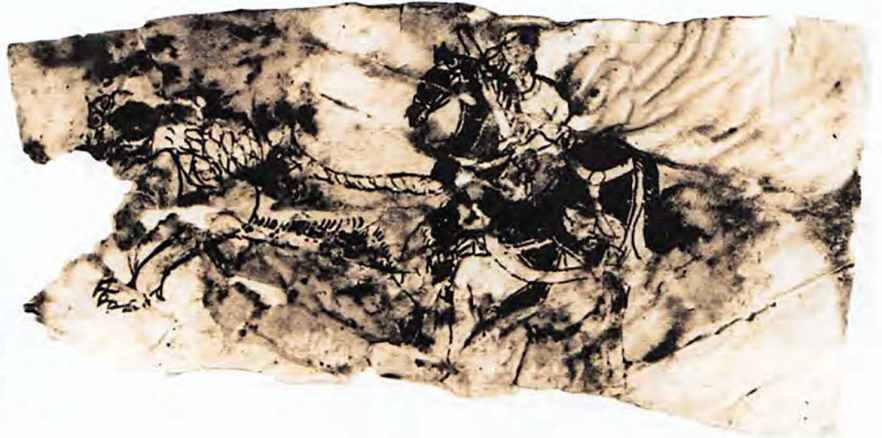
İkinci Haçlı Seferi'nin Şam kuşatmasına dair hemen bütün tanıklıklarda, şehri çevreleyen ve kanallarla sulanan Guta bölgesindeki yüksek yapılardan söz edilir. Kuşatmacılara karşı gerilla taarruzları da bu yapılarda mevzilenen milis kuvvetlerince gerçekleştirilmiştir (J.H. Vincent ve J.W. Lee, *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

rada, Kont Raymond ile yeğeni Fransa kraliçesi Akitanyalı Eleanor arasında bir yasak ilişki olduğu dedikoduları yayılmaya başladı. Gerçekte Raymond, kuzey harekâtına destek bulmak için muhtemelen Eleanor ile ailevi ilişkisini kullanıyordu. Louis ordusunu henüz güneye getirmeden önce, 1148 Paskalya'sında Kudüs'te önemli bir toplantı gerçek-

leştirilmişti. Burada Konrad, III. Baudouin, Kudüs piskoposu Fulcher ve Tampliye Şövalyeleri'nin adı bilinmeyen bir temsilcisi, İkinci Haçlı Seferi'nin Şam'a taarruz etmesine karar vermişlerdi. Ezelden beri Şam ile ittifaka sadık kalmayı savunan Kraliçe Mélisende belli ki bu karara katılmamıştı. Atabey Unur'un bu Paskalya kararını öğrenmiş olduğu neredeyse kesindi ve Musul ile Halep'in Zengî emirlerinden yardım talep etmek için, normal koşullarda bulamayacağı kadar bol zamanı olacaktı. Louis'nin hac yolculuğunu tamamlamak konusundaki kararlılığı, Fransa kralı hazır olmadan önce daha fazla ileri gitmekten Konrad'ı alıkoydu ve ilkbahardaki sefer mevsimi de böylece kaçırıldı. Lizbon'un fet-

hine yardım eden kuvvetlerden ne kadarının Ortadoğu yönünde sefere devam ettiği bilinmemekteyse de, bazı Almanların geldiği muhakkaktır.

24 Haziran 1148'de İkinci Haçlı Seferi'nin üst komuta kademesi, Akkâ yakınlarında düzenlenen büyük bir konferansta Kudüs Kralı ve baronlarıyla bir araya

Ortadoğu'nun geleneksel Arap aristokrasisi, 12. yüzyılda askeri açıdan hâlâ önemli bir role sahipti; ancak bu durum, Suriye'ye kıyasla Mısır Fâtîmî Halifeliği'nde çok daha fazla göze çarpıyordu (Env. I. 13, Keir Collection, Londra).

geldi. Kont Alphonse-Jourdain de Toulouse'un ölümünden ötürü, neredeyse kesin olarak haksız yere suçlanan Trablusşam Kontu temsilcigöndermedi. Deniz yoluyla gelen bir Provans müfrezesine komuta eden Alphonse-Jourdain, aniden ölmüştü. Oğlu Bertrand de Toulouse'un kuzeni olan Trablusşam Kontu'nu babasını zehirlemekle suçlaması üzerine de çok sayıda Provanslı derhal Avrupa'ya geri dönmüştü. Palmyra'daki tartışmalar pek uzun sürdü ve çok sayıda öneri gündeme gelmekle beraber, Kudüs'ün en güçlü asilzadeleri Şam üzerine bir taarruz düzenlemek konusunda ısrarcı oldular. Aralarında, Şam fethinin sağlayacağı muazzam kazancı savunan Beyrutlu Guy gibi asilzadeler de vardı. Dahası, Şam'ı ve hatta belki Havan bölgesini Guy gibi sadık bir taraf-tarının elinde tutması, Kral Baudouin'in çıkarınydı.

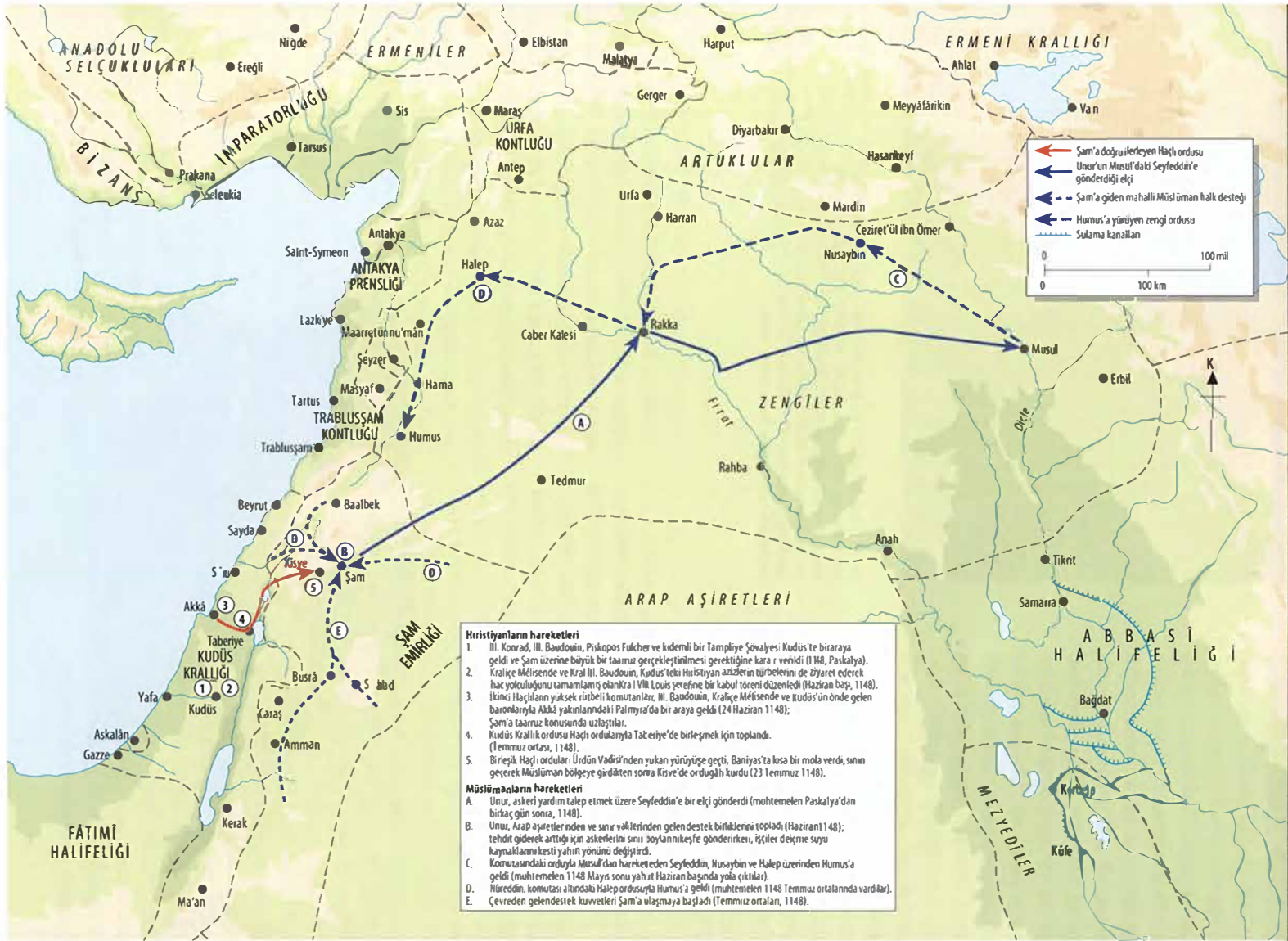
Bu arada Muinüddin Unur, Arap aşiretlerinden ve sınır komşusu olan emirliklerden yardım talebinde bulunurken, bir yandan da Şam'a uzanan yollara keşif birlikleri göndererek kendini savaşa hazırladı. Aynı derecede önemli bir tedbirle, istilacıların geçmek zorunda olduğu bu bölgelere gönderdiği adamlarla su kaynaklarını kestirtti veya yönünü değiştirtti. Yaygın genel kanı, Şam'ın kuşatılması halinde Musul ve Halep'in Zengî emirlerinin askerlerini harekâtı etkileyecek kadar yakına zamanında getiremeyeceği yönündeydi. Öte yandan İslam askerî teşkilatı ve mevsim koşulları dikkate alınınca, bir talebi müteakip her ikisinin de birkaç gün içinde seçkin *asker* kıtalarıyla yola çıkması muhtemelen mümkün olabilirdi. Unur'un ilk çağrısı, Zengî hanedanının ekber emiri olan Musul'daki Seyfeddin Gazi'ye yaptığı anlaşılıyor; ve eğer bu çağrı Baudouin ile Konrad'ın Paskalya toplantısından sonra yapıldıysa, birkaç Arap vakanüvisin öne sürdüğü gibi, Zengî kuvvetlerinin Humus'a yeti-şememesi için hiçbir sebep yoktu.

İkinci Haçlı Seferi'nin Şam kuşatmasına dair hemen bütün tanıklıklarda, şehri çevreleyen ve kanallarla sulanan Guta bölgesindeki yüksek yapılardan söz edilir. Kuşatmacılara karşı gerilla taarruzları da bu yapılarda mevzilenen milis kuvvetlerince gerçekleştirilmiştir (J.H. Vincent ve J.W. Lee, *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

Kudüs Krallık kraliyet toplandıktan sonra, Gerçek Haç'a ait kabul edilen bir kıymığı Hristiyan dünyasının en büyük kutsal emaneti sıfatıyla yanına alıp, Taberiye yakınlarındaki Haçlı ordusuna katıldı. Ortaçağ ordularının mevcuduna dair çağdaş tahminlerin güvenilmezliği meşhurdur, fakat müşterek Haçlı kuvvetinde 50.000 kişi olduğu söylenmiştir. Gerçek sayı ne olursa olsun bu muazzam kuvvet, yük hayvanları, develer ve kesimlik büyükbaş hayvan sürülerinin refakatinde olup epeyce miktarda yiyecek ve su ikmaline ihtiyaç duyuyordu.

Haçlılar Baniyas'a varınca, yöreyi iyi tanıyan serhat uzmanlardan bilgi aldıktan sonra Hermon Dağı'nın güney yamaçlarını aşıp Acem Vadisi'nden aşağı inerek A'vvac Nehri'ni geçen rotayı izlemek üzere yola çıktılar. İstilacılar Menzil-i Asâkir olarak anılan noktaya vardıklarında, Unur'un adamlarının su kaynaklarını tahrip etmiş ya da yönünü değiştirerek kesmiş olduğunu gördüler. Dolayısıyla, muhtemelen geri çekildiler ve 23 Temmuz gecesini geçirmek üzere Kisve yakınlarında ordugâh kurdular.

ŞAM'A VARİŞ

Haçlı ordusu, belki de Şam'a güneyden yaklaşmayı öngören ilk planda değişiklik yaparak, 24 Temmuz Cumartesi sabahı erkenden Kisve'nin kuzeyindeki alçak tepeleri aşırıp şehrin kenar mahallelerinin de yer aldığı sulak Şahura Vadisi'ne girdi. Muhtemelen, Derâyya ve Mizzah köylerinin arasında, Şam'daki camilerin minarelerinin görüldüğü noktada durdular. İstilacılar Mezzavi sulama kanalının batısındaki meyve bahçeleri arasında mevzilenmeye çalışmış olamazlar. Aslında şehrin çevresindeki yoğun ziraatin çok büyük bir engel olduğu yakında anlaşılacaktı. Ancak her şeye rağmen, Haçlılar, su ve yiyecek sıkıntısı çekmeyecekleri bir alandaydılar.

Guillaume de Tyr, Haçlı ordusunun nasıl bir savaş düzeni aldığını birinci elden, ayrıntılarıyla aktarıyor:

Şehir [Şam] pek yakında olduğu için, Hükümdarlar kuvvetlerine Daria'da [Derâyya] savaş düzeni aldirdılar ve lejyonları intikal düzeni için münasip yerlere dizdiler... Prenslerin mutabık kaldığı üzere, memlekete âsina olduğu farz edilen Kudüs Kralı [III. Baudouin] komutasındaki kıta öncü olacak ve kendisini takip eden lejyonlara yolu açacaktı. Frankların Kralı [VII. Louis] ve ordusuna ikinci saf veyahut merkez verilmişti ki, ihtiyaç zuhur etmesi halinde, öncülere oradan imdat vereceklerdi. Aynı salâhiyetle İmparator da [III. Konrad], sayet geriden bir taarruz yapılsa diye düşmana mukavemete hazır şekilde, üçüncü veyahut ardıcı mevkiyi tutmakta idi (Babcock ve Krey, 1976; 187).

Haçlılarla Şam'ı savunanlar arasında 24 Temmuz Cumartesi günü yapılan çarpışma dar bir vadiden çıkan Barada Nehri ile ona bağlı sulama kanallarının bulunduğu küçük bir alanda yoğunlaştı ve taarruzcular lehine

İkinci Haçlı Seferi'nin Şam kuşatmasına dair hemen bütün tanıklıklarda, şehri çevreleyen ve kanallarla sulanan Guta bölgesindeki yüksek yapılardan söz edilir. Kuşatmacılara karşı gerilla taarruzları da bu yapılarda mevzilenen milis kuvvetlerince gerçekleştirilmiştir (J.H. Vincent ve J.W. Lee, *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

12. yüzyıl sonunda Kuzey Irak'ta neshedilmiş olan *Kitabü'l-direk*'te, Ortadoğu'nun Arap bölgelerindeki günlük hayatı ve giyim tarzlarını yansıtan ayrıntılı tasvirler yer alır (Bibliothèque Nationale, Arap Eym. 2964, var. 15, Paris).

ŞAM'A VARİŞ

Haçlı ordusu, belki de Şam'a güneyden yaklaşmayı öngören ilk planda değişiklik yaparak, 24 Temmuz Cumartesi sabahı erkenden Kise'nin kuzeyindeki alçak tepeleri aşış şehrin kenar mahallelerinin de yer aldığı sulak Şahura Vadisi'ne girdi. Muhtemelen, Derâyya ve Mizzah köylerinin arasında, Şam'daki camilerin minarelerinin görüldüğü noktada durdular. İstilacılar Mezzavi sulama kanalının batısındaki meyve bahçeleri arasında mevzilenmeye çalışmış olamazlar. Aslında şehrin çevresindeki yoğun ziraatin çok büyük bir engel olduğu yakında anlaşılacaktı. Ancak her şeye rağmen, Haçlılar, su ve yiyecek sıkıntısı çekmeyecekleri bir alandaydılar.

Guillaume de Tyr, Haçlı ordusunun nasıl bir savaş düzeni aldığını birinci elden, ayrıntılarıyla aktarıyor:

Şehir [Şam] pek yakında olduğu için, Hükumdarlar kuvvetlerine Daria'da [Derâyya] savaş düzeni aldirdılar ve lejyonları intikal düzeni için münasip yerlere dizdiler... Prenslerin mutabık kaldığı üzere, memlekete âşina olduğu farz edilen Kudüs Kralı [III. Baudouin] komutasındaki kıta öncü olacak ve kendisini takip eden lejyonlara yolu açacaktı. Frankların Kralı [VII. Louis] ve ordusuna ikinci saf veyahut merkez verilmişti ki, ihtiyaç zuhur etmesi halinde, öncülere oradan imdat vereceklerdi. Aynı salâhiyetle İmparator da [III. Konrad], sayet geriden bir taarruz yapılsa diye düşmana mukavemete hazır şekilde, üçüncü veyahut ardıcı mevkiyi tutmakta idi (Babcock ve Krey, 1976; 187).

Haçlılarla Şam'ı savunanlar arasında 24 Temmuz Cumartesi günü yapılan çarpışma dar bir vadiden çıkan Barada Nehri ile ona bağlı sulama kanallarının bulunduğu küçük bir alanda yoğunlaştı ve taarruzcular lehine

İkinci Haçlı Seferi'nin Şam kuşatmasına dair hemen bütün tanıklıklarda, şehri çevreleyen ve kanallarla sulanan Guta bölgesindeki yüksek yapılardan söz edilir. Kuşatmacılara karşı gerilla taarruzları da bu yapılarda mevzilenen milis kuvvetlerince gerçekleştirilmiştir (J.H. Vincent ve J.W. Lee, *Earthly Footsteps of the Man of Galilee*, New York, 1894).

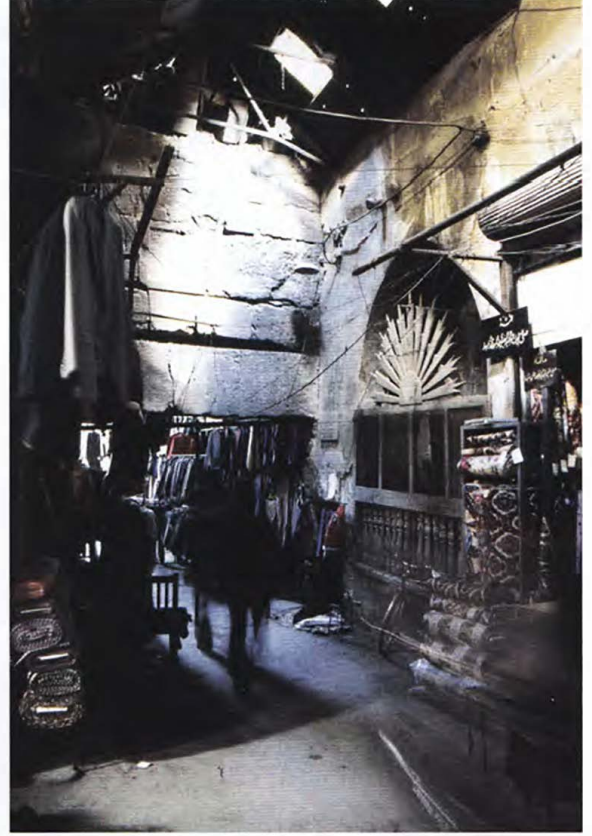
12. yüzyıl sonunda Kuzey Irak'ta neshedilmiş olan *Kitabü'l-direk*'te, Ortadoğu'nun Arap bölgelerindeki günlük hayatı ve giyim tarzlarını yansıtan ayrıntılı tasvirler yer alır (Bibliothèque Nationale, Arap Eym. 2964, var. 15, Paris).

gelişti. Savunma tarafının 24 Temmuz tarihindeki direnişine ilişkin Hristiyan aktarımları pek kabataslak olmakla beraber, nehrin ve ikisi doğrudan Şam'a giren sulama kanallarının olduğu mahalden yaklaşan Haçlıları durdurmak üzere, profesyonel ordu, Türkmen paralı askerler, Suriyeli köylüler ve *ahdas* milisleri güçlerini birleştirmişti. Meyve bahçelerinde ve iki yanında duvarlar yükselen dar yollarda sert çarpışmalar gerçekleşti, fakat Haçlıların bir süreliğine de olsa durdurulması, ancak Barada Nehri'ne kadar gelmelerinden sonra mümkün olmuştu.

Düşmanın Barada Nehri'ne ulaşmasına mani olamayan Müslümanlar, artık hasımlarının nehri

geçmesini engellemeye çalışıyordu; zira nehri geçtikten sonra Lübnan yolunu kesip bir kavis çizerek ilerler ve Şam'a kuzeyden taarruz edebilirlerdi. Guillaume de Tyr'ın aktarımıyla:

Şehirlielerin ve onlara yardıma gelenlerin süvari kuvvetleri, ordumuzun meyve bahçeleri üzerinden şehri kusatmaya geldiğini anlamış idi ve şehrin bitişinde akan nehre bu minvalde yaklaştılar. Bir yandan da yaylarını ve balisterlerini [arbalet] kullanıyorlardı ki, Latin ordusunu bertaraf edebilsinler (Brundage, 1976; 115-21).

Haçlıların Şam taarruzu sırasındaki en şiddetli çarpışma, bugün Avrupalılar tarafından "Düz Cadde" olarak bilenen caddenin batı ucundaki *Babü'l-câbiye* dışında gerçekleşti (soldaki fotoğraf kapının dışını, sağdaki içini gösteriyor). 12. yüzyıl ortalarında *Babü'l-câbiye*'de hâlâ Roma tarzı üç kemer bulunuyordu, ancak bu kemerlerden ikisi duvarla kapatılmıştı (Yazarın çektiği fotoğraf).

12. yüzyıl Suriye işi elyazmasında "Kamame Önündeki Muhafız" tasviri. Muhafızın mızrak temreni, neredeyse teber denilebilecek kadar uzun (*Süryani Dua Kitabı*, Ms. Add. 7169, var. 9 ön yüz, British Library, Londra).

Guillaume de Tyr'in dramatik tanıklığı, maalesef, Haçlı ardçılarının bütün muharebe nizamını bozmaksızın öncü safları arasından nasıl geçtiklerini açıklamamaktadır:

Ardçı kuvvetlere komuta eden İmparator [Konrad], ordunun niye ilerlemediğine dair cevap istedi. Kendisine düşmanın nehri elinde tuttuğu ve kuvvetlerimizin geçisine mahal verilmediği söylendi. Bu cevap ile cileden çıkan Konrad ve şövalyeleri tez elden atlarını dörtnala sürüp Kralın [Louis] hatlarından geçti ve nehri aşmaya çalışan savaşçıların yanına vardı. Burada atlarından indiler ve harp esnasında ağır bádire ile karşılaşan Tötonların itiyadı olduğu üzere, hepsi yaya nefer oldu (Babcock ve Krey, 1976; 189).

Ebu Şama'nın Haçlı zaferiyle ilgili tanıklığı ise, Haçlı ordusunun Barada Nehri'nin her iki yakasını birden nasıl ele geçirdiğini açıklar:

Kalabalık Ahdas [milislerin], Türk, muhârip ve şehir sakinleri kuvvetlerine tasradan gelen gönüllüler ile askerler de iltihâk etmiş olmalarına rağmen, Müslümanlar sayıca düşmanın gerisinde kaldı ve küffar tarafından mağlub edildiler. Nehri geçen küffar kendilerini bahçeler içinde buldu ve orada ordugâh kurdu. ... Frenkler, ... çit yapmada kullanmak için ağaçları kestiler. Meyve bahçelerini târumâr ettiler ve geceyi bu işlerle gecirdiler (Ebu Şama, 1898; 58-59).

KRAL VII. LOUIS, KADMOS DAĞI SAVAŞINDA KAYALIKLARIN ÜSTÜNE SİĞİNİYOR (8 OCAK 1148) (s. 60-61)

Fransız Haçlı kolunun yük katarından müteşekkil merkezi, Türkiye'nin güneybatısındaki Kadmos (Honaz) Dağı'nın hemen güneyinde mukim Kazıkbeli Geçidi'nde ilerlerken, büyük bir Türk kuvvetinin taarruzuna uğradı. Anlaşılan o ki, Bizanslı Rum eşkıya ile açlık çeken Haçlılar tarafından evleri, mahsulleri ve sürüleri yağma edilmiş yerli halktan köylüler de Türklere katılmıştı. Kral VII. Louis ve maiyetindeki şövalyelerle gedikliler ikmal malzemeleri içeren yüklerini korumak için artçı içindeki mevkillerini terk ederek derhal olay yerine gittiler, ancak çok geçmeden başları derde girdi. Louis ya atından düşürüldü ya da atı düşman oklarının hedefi oldu. Bu yüzden de, yardım gelinceye kadar düşmanlarına karşı kendini savunabilmek için, ağaç dallarından tırmanarak bir kayanın üzerine çıktı. Fransızlar sonunda geçitten çıkabildiler ancak bu iş bitene kadar, aralarında kıdemli komutanlarının da bulunduğu büyük kayıplar verdiler.

Bu resimde kayanın üzerinde görülen Louis (1), kendisine saldırmaya çalışan ve sayıları epeyce kalabalık olan Türkler (2) ile yerli halktan köylülere (3) bakıyor; bir yandan da, oklardan korunabilmek için elindeki büyük kalkanını (4) kullanıyor. Kralın yaralanan atı (5) hemen yakınında yere uzanmış halde can çekişiyor. Louis'ye yardıma gelenler ise Fransız Haçlı askerleridir (6). Bu arada, bazı Bizanslı Rum eşkıya (7) ile Müslüman ağır süvarilerin (8) Kral Louis ile uğraşmak yerine Haçlı yüklerini ya da diğer ganimetleri kapmak konusunda daha azimli oldukları da gayet açıktır.

Göründüğü kadarıyla istilacılar. Barada Nehri'nin güneyinde ve nehrin Şam'a doğal bir koruma sağlamadığı noktadaki Babü'l-câbiye karşısında derhal müstahkem bir kuşatma mevki de kurdular; ancak, ordunun büyük bir kısmı kuşatmanın ilk gecesini Barada Nehri'nin kuzeyinde geçirdi. Böylelikle savunma garnizonu ile aralarındaki nehri tutmakla kalmayıp, aynı zamanda Lübnan'dan gelebilecek takviyelerin Şam'a erişimini de engelleyebileceklerdi. Ertesi gün nehrin güneyinde, ama kendi müstahkem kuşatma mevkiilerinin batısında kalan alanda, daha yerleşik bir ordugâh kurdular.

25 Temmuz 1148 Pazar günü, Haçlılar taarruza başladı ve Kral da, Baniyas kanalının suladığı çayırılık bir süvari talimgâhı olup Haçlıların savaş atlarını otlatmasına münasip Meydanü'l-Ahdar'da (Yeşil Meydan) ordugâhını kurdu. Ebu Şama "Şehre iyice yakınlaştılar; ve evvelce, ne eski asırlarda ne de yakın mazide hiçbir muhasara ordusunda görülmedik şekilde mevzilendiler" derken, belki de Haçlıların şehir ile Kasyun Dağı arasında kalan tarım alanını kısa sürede işgal etmelerine atıfta bulunuyordu. İbn-i Âsâkir'in daha geç tarihli beyanında Faradis Mahallesi için İkinci Haçlı Seferi yüzünden "şimdi harabeye dönmüştü" demesi de istilacıların, Şam'ın kuzey bölgesine ne kadar yaklaşmış olduklarına işaret ediyor.

25 Temmuz Pazar günü, yağın ve ağır çarpışmalar oldu; esas İslam karşı taarruzu ise nehrin kuzeyinden gelmişti. Barada ile Kasyun Dağı arasındaki bölgeyi geri alma amacı güden bu harekât neticesi, Yukarı Nayrab,

Şam'ın batısındaki kenar mahalleler, 12. yüzyılda kanallarla sulanan bostanlar ve meyve bahçelerinden ibaret bölgeyi kaplamışlardır. Barada Nehri'nin çıktığı kaynak, merkezdeki vadinin hemen sağında yer alıyor (Yazarın çektiği fotoğraf).

Şeyh Yusuf Fendeleві muharebede hayatını kaybettikten sonra, düştüğü yerin yakınlarına gömülmüştü. Kısa bir süre sonra ise naaşı, Şam surlarının güneybatı kesimi önündeki büyük bir mezarlığın güney ucuna nakledildi. Mezarının kesin yeri belli değildir ama muhtemelen, küçük Bab-ı Musalla Camii'nin yakınlarında olmalıdır (Yazarın çektiği fotoğraf).

ATABEY UNUR, ŞEYH FENDELEVİ'Yİ İSTİLÂCI HAÇLILARLA ÇARPIŞMAYA GİDEN AHDAS MİLİSLERİNE KATILMAMASI İÇİN İKNA ETMEYE ÇALIŞIYOR (25 TEMMUZ 1148) (s. 64-65)

Bu sahnede, Şam'ın kuzey kapılarından biri yakınlarında toplanmış olan ahdas milisleri görülüyor. Barada Nehri'nin kuzeyinden huruç ederek geniş bir araziye akınlar yapan Haçlı kuvvetlerine karşı taarruz için, şehir yöneticilerinin küçük profesyonel ordusu olan *Asker'e* katılmaya hazır durumdalar. Ahdas milisleri, her biri bir subayın komutasında olup farklı bayrakları ile ayırt edilen birliklerden müteşkil düzenli bir kuvvetti. Büyük ölçüde zanaatkâr yahut tüccar sınıflarındaki genç adamlardan oluşan milisler arasında toplumun daha yaşlı ve deneyimli bireyleri de yer alırdı. Büyük bir şevk içinde kendi birliğini ya da elinde renkli bayrak taşıyan komutanını arayan insanlarla dolmuş olan caddede çok kalabalık. Şam atabeyi Unur'a (1) Türk muhafızlar (2 ve 3) eşlik ediyor. Sadece onlar atlıdır; milis kuvvetlerini oluşturan herkes ise yayadır. Milisler arasında her yaştan erkek olduğu görülüyor. Yaşanan vahim olaylar karşısında milis kuvvetlerine katılan gönüllülere, uzun beyaz sakallıyla göze çarpan, yaşı epeyce ilerlemiş saygın müderris Yusuf Fendelevi de (4) dâhildir.

Derviş Halhûlî de (5) Fendelevi'ye eşlik etmekte. Şam'da gerçek güç sahibi olan Atabey, çok ileri yaştaki Fendelevi'yi cenge katılma fikrinden caydırmaya çalışıyor, ancak koca fakih herkes gibi vazifesini yapmak zorunda olduğu konusunda ısrarlı. Katılacakları çarpışmada, hem kendisi hem de Derviş Halhûlî canlarını kaybedeceklerdir. Sahne, bazıları cumbalı olan yüksekçe evlerin sıralandığı geniş caddelerden birinde geçiyor. Duvarlarının zeminden itibaren yaklaşık bir metrelik bölümü kâgır olup, bu temel üzerinde yükselen duvarlar araları kerpiçle doldurulmuş ahşap iskeletle örüldükten sonra dış yüzey sıvayla kaplanmıştır. Şam'ın şehir merkezine özgü ayırt edici mimari özelliklerinden bazıları ise; bir su kulesi (6), içerideki avluda bulunan ve yüksekçe bir duvarın üzerinden sarkan portakal ağaçları (7), taştan örülmüş kemerli giriş ve geçitler (8) ve her bina duvarının üzerinde dışa doğru bir miktar çıkma yapacak şekilde inşa edilen düz çatılardır (9).

Aşağı Nayrab ve Rabva Boğazı noktalarının arasında kalan bir bölgede tam teşekküllü bir muharebe gerçekleşti. Burada Müslümanların ağır kayıplar verdiği görülüyordu ki Selâhaddin Eyyubi'nin ağabeyi Şehinşah Nurü'd-devle, 12. yüzyıl Şamı'ndaki çok önemli şahsiyetlerden ve Maliki fıkıh okulunun başmüderrisi yahut şeyhi olan Yusuf el-Fendelevi ve el-Halûli adlı ünlü sufi de ölenler arasındaydı. Bu kayıplartarihçileri genellikle Müslümanların bir kez daha yenildiğini düşünmeye yöneltmiştir. Öte yan-

dan, Barada'nın kuzey kıyısındaki Haçlılara ilişkin başkaca bir kayıt yoktur ve Lübnan'dan gelen takviye birliklerinin o aşamada savaşın dengesini Şam lehine çevirecek kadar artmış olması da muhtemeldir.

İkinci Haçlı Seferi'nin geçişi sonrasında yazdığı dizelerinde Şair Ebü'l-hakem Endülüsi, "200 Frank ve onların 90 atı" yanında "Şam'dan da, yaklaşık 70 kişinin" öldüğü şeklinde bir zayıat tahmininde bulunur ki gerçeğe yakın olması çok muhtemeldir. 25 Temmuz Pazar günü Babü'l-câbiye önünde de çar-

Haçlı komutanlarının bir sonraki taarruzu şehrin hangi noktasında gerçekleştirmeyi planladıkları bilinmiyor; ancak güney surlarındaki Babü's-sağır ya da "Küçük Kapı" yakınlarındaki bir noktadan taarruz etmeyi düşünmüş olmaları muhtemeldir. 1148'de görece zayıf olduğu söylenen buradaki surlar kerpiç tuğlayla örülmüştü (Yazarın çektiği fotoğraf).

Şam'ın etrafındaki Guta bölgesini oluşturan sulak etilebilir arazi, bostanlar ve meyve bahçeleri
Şehir ve banilyölesi
Köyler
Büyük mezarlıklar
Anayollar
Doğal nehir ve dereler
Yapay sulama ve atık kanalları
Haçlı ordusunun hareketleri
Müslüman kuvvetlerinin hareketleri

0 2 mil
0 2 km

Haçlı askerlerinin hareketleri ve Müslümanların Şam savunması hazırlıkları

1. Unur'un ordusunun başlangıçta anayolu kapatmak amacıyla Menzil-i Asakir bölgesinin kuzeyinde bir noktada 24 Temmuz'a kadar mevzilennmiş olması muhtemel.
2. Şam surları onarılarak güçlendirildi; Unur'un karargâhı ve ihtiyatları muhtemelen Şam Kalesi içinde toplanmıştı.
3. Acem Vadisi'nden aşağı yürümüş olan Haçlılar Şam, Mekke, Medine ve Mısır'ı birbirine bağlayan anayola vardılar; ardından kuzeye döndüler, ancak Menzil-i Asakir'e vardıklarında su kaynaklarının tıbbir edilmiş yahut kesilmiş olduğunu görünce A'vvaç Nehri'ne kadar geri döndüler.
4. Haçlılar 23-24 Temmuz gecesi konaklamak üzere Kiseve yakınlarında orduğâh kurdu.
5. Haçlılar 24 Temmuz cumartesi sabahı erkenden yola çıkıp Kiseve'nin kuzeyindeki alçak tepeleri geçtikten sonra Şahura Vadisi'ne indiler, ancak Şam'ın batısındaki sulak bölgeye girmeden önce burada konakladılar.
6. Haçlı keşif birlikleri muhtemelen bir tepede yerleşik Mizzah Köyü'ne gönderildi ve Müslümanların Rabva'nın bitişinde sağlam bir mevzi oluşturdukları öğrenildi.
7. Haçlı ordusu, Derâyya ve Mizzah arasında, öncü kuvvet Kodus Krallığı'nın III. Baudouin komutasındaki askerleri, merkez kuvvet VII. Louis komutasındaki Fransızlar ve artı kuvvet III. Konrad komutasındaki Almanlar olmak üzere savaş düzeni aldı.
8. Haçlı ordusu Barada Nehri'ne doğru yürüyüşe geçti.
9. Şam'a muhtemelen halihazırda destek birlikleri ve gönüllüler ulaşmaktaydı, ancak bunlar emirlik sınırları içindekiler olup uzun yoldan gelenler henüz varmamıştı.
10. Şehre yaklaşmakta olan Haçlı ordusu 24 Temmuz'da yolu değiştirince, Unur ya Rabva'ya kuvvetli bir birlik gönderdi ya da asıl savunma ordusunun önceki pozisyonunu güneyden gelen yolu da koruyacak şekilde değiştirdi. Şehri koruyan Müslümanlar şimdi Mizzah ve Rabva arasındaki yolu keserek şekilde mevzilennik, meyve bahçelerini ve birbirinden duvarlarla ayrılan bostanları da tutuyorlardı.

Ana sulama kanalları'nın, şehrin yukarıcardaki Barada Nehri'nden su çektiği noktalar

A. Yezid (sol yaka)
B. Mezzavi (sağ yaka)
C. Dava (sağ yaka)
D. Tavra (sol yaka)
E. Kanavat (sağ yaka)
F. Banias (sağ yaka)

- Unsur'un ordusunun başlangıcına atılmaya kapatmak amacıyla Menzil-i Asakir bölgesinin kuzeyinde bir noktada 24 Temmuz'da kadar mevzilenmiş olması muhtemel.
- Şam surunu onarıp güçlendirildi; Unsur'un karargahı ve ihtiyatları muhtemelen Şam Kalesi içinde toplanmıştı.
- Ancak Vadi'den aşağı yürümüş olan Haçlar Şam, Mekke, Medine ve Mısır'ı birbirine bağlayan arayola vardılar; ardından kuzeye döndüler, ancak Menzil-i Asakir'e vardıklarında su kaynaklarının tahrir edilmiş yağı kesilmiş olduğunu gördüce A'vaz Nehri ne kadar geniş dondu.
- Haçlar 23-24 Temmuz gecesi konaklamak üzere Kisev yakınında durdular.
- Haçlar 24 Temmuz Cuma günü Sabaa Erkeni yöreyle yakın Kisev'in kuzeyinde algaı tepeleri geçtikten sonra Şuhra Vadi'ne indiler, ancak Şam'ın batısında küçük bulgöze girmeden önce burada konakladılar.
- Haçlı keşif birlikleri muhtemelen bir tepede yerleşti Mizzah Köyü'ne gönderildi ve Müslimánların Rabva'nın bitişigünde sağlam bir kuvvet oluşturdular öğrenildi.
- Haçlı orduyu, Deráyya ve Mizzah arasında, şimdi merkez Kuvvetin Kozası Krallığı'nı III. Boudouin komutasındaki askerleri, merkez kuvvet VIII. Louis komutasındaki Fransızlar ve artı kuvvet XIII. Konrad komutasındaki Almanlar olarak ifade savaşı düzenledi.
- Haçlı ordusu Barada Nehri'ne doğru yürüyüşe geçti.
- Şam'a muhtemelen halihazırda destek birlikleri ve gönüllüler ulaşılmaktaydı, ancak barada emrini sürüklenirken oğlan uzun yollar gelenler henüz varmamıştı.
- Onlara yaklaşıldıkça onlar derhal 24 Temmuz'da yolunu değiştirdi. Unsur ya Rabva'yı kuvvetli bir birlik gözetiminde de asıl savanuna ordusunun öncisi pozisyonuna güveniden genel yolu da koruyacak şekilde devizlendi. Şerh'i koruması Müslimánların şimdiki Mizzah ve Rabva arasındaki yolu keserek şekilde mevzilenirken, meyve bahçelerini ve birbirinden duvarlarla ayrılan bostanlıları da tutuyorlardı.

Ana sulaama kanalla rinin, şehrin
yukarısında Barada Nehri'nden
su çıktığı noktalar

- A. Yezid (sol yaka)
- B. Mezzavi (sağ yaka)
- C. Deva'a (sağ yaka)
- D. Tavra (sol yaka)
- E. Kanavat (sağ yaka)
- F. Baniyas (sağ yaka)

pışmalar oldu. Kayda değer bir nokta da şudur ki, ne Müslüman ne de Hıristiyan hiçbir tanık kuşatma makinelerinden söz etmemektedir.

Yöreyi çok daha iyi tanıyan Müslümanların, küçük müfrez grupları ya da kişileri tek tek hedef alarak, şehre yakın Haçlı mevzilerinin çevresinde halihazırda bir gerilla savaşı yürütmekte olduğu görülmüyordu. Ancak Haçlıların morali yine de yüksekti ve Şam üzerindeki baskıları devam ediyordu. Guillaume de Tyr'in de kaydettiği üzere, Müslümanların bazı savunma tedbirleri, gerçekten çaresizlik işaretleri olarak yorumlanıyordu:

Şehrin ordugâhımıza bakan bütün mahal-
lelerinde, devasa ve uzun ahşap kirşleri üst
üste yığıyorlardı ki bunu yaparken tek ümitleri,
adamlarımız bu mâniyaları yıkmaya çalışırken
karılarıyla çocuklarını alıp aksi istikamette kaça-
bilmek olsa gerekti (Brundage, 1976; 115-21).

26 Temmuz'da, aralarında Guta ve civarın-
dan köylüler, Bedevi Arap savaşçıları, Bekaa
Vadisî okçuları, Türkmen çeteleri ve Seyfeddin
Gazi tarafından Musul'dan gönderilen Türk
gönüllüler bulunan bir hizip daha takviye şehre
geldi. Bunlar sadece Lübnan üzerinden değil,
kuzeydoğudan da geliyor ve genelde şehre giriş
yaptıkları Babü't-tûmâ'da (Aziz Tomas Kapısı)
yahut Babü's-şarki'de (Doğu Kapısı) belli ki
ahdas kıtasına katılıyorlardı. Savunma tarafı
26 Temmuz Pazartesi günü Haçlıların kuşatma
mevzileri üzerine kararlı bir taarruz da gerçek-
leşti. Hatta Ebu Şama'ya göre, Müslümanlar
Hıristiyanları kuşattı ve onlar da kazıklardan
oluşan savunma çitlerinin ardına geri çekilmek
zorunda kaldı:

Şehir sakinleri ile köylülerden mürekkep
kalabalık bir grup birden bütün nöbetçileri
bozguna uğrattı ve onları tehlike korkusu ol-
madan öldürdüler; öldürdükleri her düşmanın
kafasını kesiyor ve bu harp hatıralarına elle-
riyle dokunmak istiyorlardı. Topladıkları kelle-
lerin sayısı epeyce kabarıktı (Ebu Şama, 1898;
58-59).

Ertesi gün, yani 27 Temmuz Salı günü, Müslü-
manlar Haçlıların kuşatma mevzilerine tekrar ta-
arruz ettiler. Sibt ibnü'l-Cevzi'nin biraz karışık ol-
makla beraber çok renkli pasajlarından biri o günü
ve Hıristiyanların kutsal emaneti Gerçek Haç'ı anla-
tıyor:

Frankların uzun sakallı bir papazı vardı ki nasi-
hatlerine riayet edilmekteydi. Şam'ı kuşattıklarının

Müstahkem Rakka şehrinde bulunmuş bu seramik
süvari heykelciği, 12. yüzyıla aittir. Süvarinin yüzü,
kostümü ve spiral desenli hasır kalkanı, bunun bir Türk
savaşçı olduğuna işaret ediyor ama elindeki geniş ağızlı
kılıç tipik Arap yahut İran tarzındadır (Millî Müze, Şam;
yazarın çektiği fotoğraf).

Şam'ın güneybatı surlarındaki bu kule sonradan yapılan inşaatlar arasında neredeyse kaybolmuş. Bazı yerlerde kerpiç tuğladan örülmüş olduğu açıkça görülen bu savunma surlarının kötü inşa edilmiş olduğu fikri, Haçlıların taarruz edecekleri noktayı değiştirmeyi düşüncelerine neden oldu (Yazarın çektiği fotoğraf).

onuncu gününde [bütün hareketin onuncu günü] bu adam eşeğine bindi, boynuna bir haç astı, eline iki haç daha aldı ve bir tane de eşeğinin boynuna takıverdi. Elinde Ahitler kitabı ile haçlar, önüne serilmiş kutsal yazılar ile orduyu etrafında topladı; arkada kalıp gelmeyen bir tek çadırları koruyan nöbetçiler idi. O vakit şunu söyledi: "Meşî bana, bugün bu şehrin kökünü kazıyacagım diye vaat etti." ... O esnada Müslümanlar da şehrin kapılarını açtı ve İslam uğruna yekvücut olmuş bir halde ölüme yürüyüp taarruz eylediler. ... Şam ahdasından [milislerden] birisi, ön safta harp eden papazın yanına varıp bir vuruşla kafasını vücudundan ayırdı ve eşeğini de öldürüverdi (Gabrieli, 1969, 62-63).

KUŞATMANIN KALDIRILMASI

Kuşatmanın üçüncü gününe gelindiğinde Unur, düşman komutanları arasında fikir ayrılıkları olduğundan haberdardı. Seyfeddin ve Nüreddin'in Humus'ta, yani Unur'un Haçlıları Zengî müdahalesi tehdidiyle korkutabileceği kadar yakında olduklarını da öğrenmiş olabilir. İbnü'l-Esîr'in vakayinamesindeki ifadeler, Zengî emirlerinin Humus'a 24 Temmuz'da varmış olduğu izlenimini verir ki bu da Şam'a hâlâ beş günlük yürüme mesafesinde oldukları anlamına gelmekteydi. Unur kuzeydeki bu güçlü müttefiklerine karşı muhtemelen temkinli olmasına rağmen, bir yandan Haçlı kuşatmasının sallantıda olduğunu da biliyordu. Belki de Unur, eli kulağında ki Zengî müdahalesi tehdidini, Haçlıların güvenliğini sarsmak üzere bilerek abartmıştı. Zengîlerin, Haçlı komutanlarına ya geri çekilmelerini yahut da birleşik İslam kuvvetlerinin karşısına çıkmalarını bildiren bir mesaj göndermiş oldukları ise neredeyse kesindir.

Şam kuşatmasının, Haçlı devletlerinde yaşayan bazı Frenk kumandanlarının 'ihaneti' neticesi kaldırıldığına dair neredeyse dünya çapındaki inanç, muhtemelen, mahalli Kudüs aristokrasinin kuşatmanın daha fazla bir başarı elde edemeyeceğini ve Haçlıların gerçekten iki ateş arasında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını fark ettiklerine da-

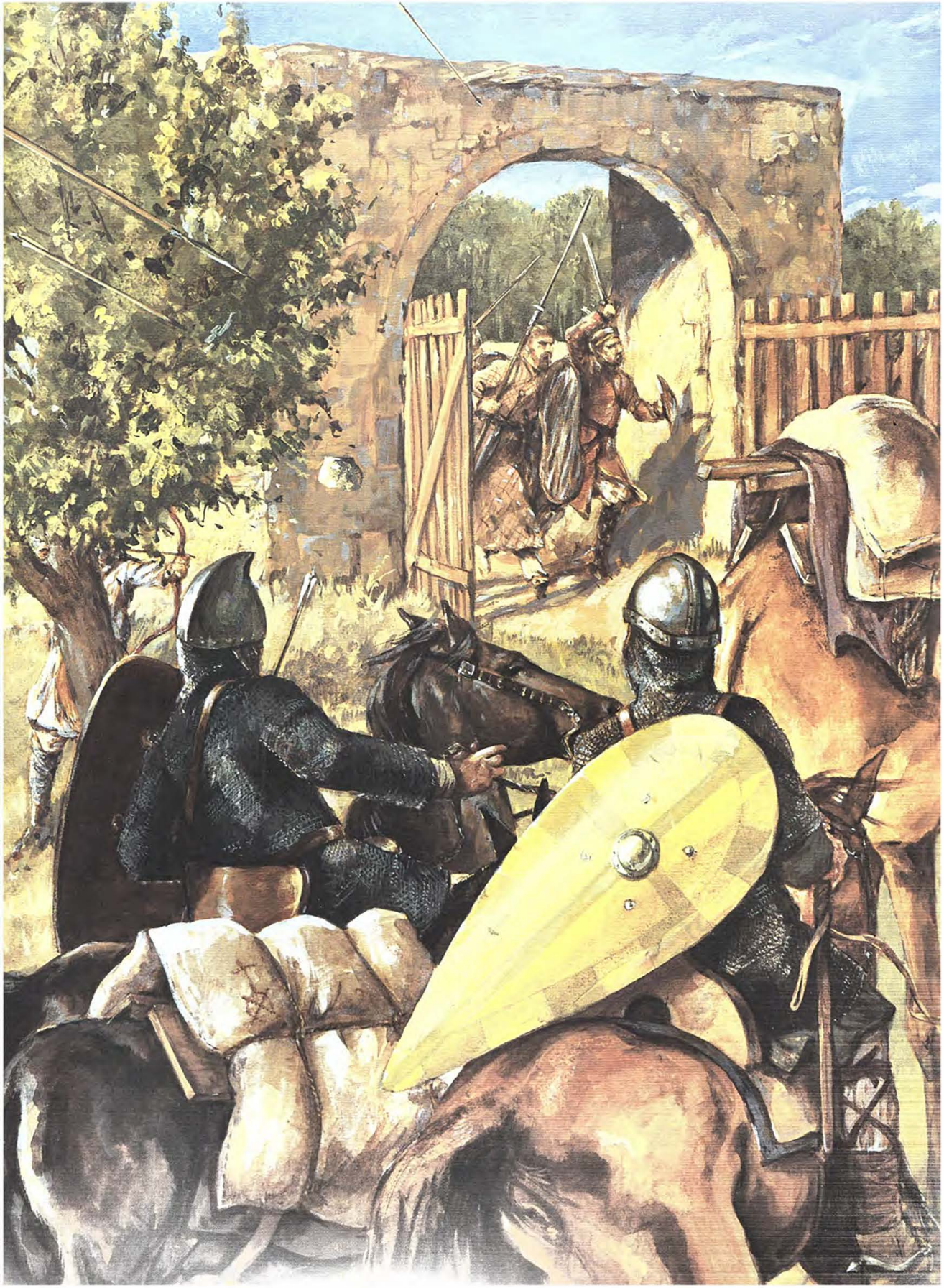
lalet etmektedir. Öte yandan, bu kimselerin Atabey Unur'dan rüşvet aldığına dair hikâyeler neredeyse kesinlikle asılsızdır ve rüşvet parasının sahte çıkması gibi kıssalar da hikâyeye ahlâki bir boyut katmak içindir.

Gerçekte olup bitenler muhtemelen çok daha sıradandı; ancak yine de, kuşatmacıların birden geri çekilmeye başlamadan önce mevzilerini ne sebeple ve ne ölçüde değiştirdikleri soruları, İkinci Haçlı Seferi'nin en büyük gizemlerinden biri oldu. Nüreddin ve Seyfeddin ile ilgili haberler ulaştığında, Haçlı komutanları stratejik bir sorunla karşı karşıya kaldılar: Bulundukları konumu muhafaza ettikleri takdirde, birkaç gün içinde Şam büyük bir takviye gücüne kavuşacak, kendileri ise büyük bir karşı saldırıya maruz kalacaklardı. Kuzeye doğru hareket ederlerse düşmanlarının güç birliğine engel olabirlerdi ama bu kez de kendileri hem önden hem de geriden taarruza açık olacaklardı.

Üçüncü bir seçenek ise, surların daha zayıf olduğu düşünülen güneyindeki bir noktadan Şam'a ani bir taarruz düzenlemektir. Olayları sonradan değerlendirmeye avantajıyla ve belki de iddialar, karşı iddialar ve bahanelerle kafası karışmış bir halde yazan Guillaume de Tyr, bu kararla ilgili olarak bölgede yerleşik prensleri suçluyor:

Kendileri, duvarın alçak ve güneşte kurutulmuş tuğladan örülü olduğunu ve daha ilk taarruzda pek azının ayakta kalabileceğini söylediler. İddia ettiler ki orada ne [kuşatmada kullanılacak] makineler ne de başka büyük bir kuvvete ihtiyaç vardır (Brundage, 1976; 115-21).

12. yüzyıl ortalarında Arapça yazılmış şehir rehberlerinde ve bugüne intikal eden en eski haritaların hepsinde, Şam'ın güneyinde sadece iki adet görece küçük bölgenin yoğun tarım bölgesi yahut nüfus yoğunluğu çok yüksek dış mahalleler olmadığı belirtiliyor. Bunlardan biri olan Kasrû'l-Haccac mahallesinde, İkinci Haçlı Seferi zamanında sadece birkaç yapı yer almaktaydı. Burada bir de koyun satışına ayrılmış geniş bir pazar alanı bulunuyordu. Mahalleye giren yolun hemen doğusunda ise *Kapı Kabristanı*

HAÇLI İKMAL BİRLİĞİ ŞAM ÖNÜNDE PUSUYA DÜŞÜYOR, 27 TEMMUZ 1148 (s. 72-73)

Şam'ı savunan kuvvetlerin kuşatmacı Haçlılara karşı yürüttüğü gerilla harekâtı epeyce başarıya ulaşmış ve belki de, Haçlı komutanlarının taarruz edecekleri noktayı şehrin batısından güneyine kaydırma düşüncelerinin başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Kuşatma, bu yeni taarruz gerçekleşmeden kaldırıldı; ancak çok sayıdaki «gerilla» baskınının yarattığı korku ve dehşet, Haçlı Seferi'ne ilişkin Hristiyan kayıtlarında açıkça yer aldı. Burada, surlarla çevrili eski Şam şehrinin batısında, birbirinden duvarlarla ayrılan dip dibe bostan ve bahçelerin bulunduğu bölgenin çok sayıdaki dar yollarından birinde, Alman ordusuna ait, içinde develerin de (1) bulunduğu küçük bir ikmal birliğinin, iki yandan saldırıyla aniden ateş altında

kaldığı görülüyor. Kaynakların da açıkça belirttiği üzere, baskını gerçekleştirenler mevcut siperlerin (2) ve şehrin bu tarım bölgesini çok iyi tanıyor olmanın avantajını sonuna kadar kullanıyor. Bazılarının kemerli kapıdan meyve bahçesine girerken hücum ettiği görülüyor (3). Bu tarz çarpışmalarda Haçlılara karşı ok, arbalet, sapan, kargı yahut elde ne varsa o kullanılıyordu. Resimde, etrafı sarılmış olan Haçlıların üzerine çok sayıda ok yağdığı görülmekte (4).

olarak anılan geniş bir mezarlık vardı. Ancak İbn-i Âsâkir, Haçlı kuşatması sürecinde bu bölgenin herhangi bir hasara uğradığından bahsetmez.

Öte yandan söz konusu üçüncü seçenek, keşif amacıyla gönderilen Langres Piskoposu tarafından yeterince ciddiye alındı; ancak, bölgede yiyecek bulunmadığını da raporuna ekledi. Belli ki raporunda, bölgeye Kuvvayat kanalından su geldiğini belirtmedi (o zamanlar Şam'dan geçen Baniyas'tan arta kalan ve bugün çevre kirliliğine uğramış olan akarsuya da sonradan bu ad verildi). Sonuç itibarıyla Haçlılar Şam'ın doğu surlarına hiç yaklaşmadıkları gibi, güney surlarına da hiçbir şekilde taarruz etmediler. Ordugâhın ya da kuşatma mevzilerinin taşınması işlemi de tamamlanmadı. Görüldüğü kadarıyla istilacılar harekete geçtiler, sonra başarılamayacak bir iş olduğunu anladılar ve ardından kuşatmadan tamamen vazgeçip ayrılmadan önce kısa bir süre daha ordugâhta konakladılar. İbn-i Âsâkir, Frenklerin şehrin güneyinde ilerlediği en uç noktanın güney surlarının batı ucunda yer alan Kayniyye mahallesi olduğunu ve buranın doğusuna geçmediklerini özellikle belirtmiştir. Guillaume de Tyr'in anlattığı büyük yer değişikliği gerçekleşmişse bile, ancak bu noktaya kadar olabilir.

Sonuçta, 1148 yılının 28 Temmuz Çarşambayahut 29 Temmuz Perşembe günü, muazzam Haçlı ordusu kuşatmadan vazgeçti ve geri çekildi. Şam'da ise, rahatlatanın yanında doğal olarak bir zafer havası da esiyordu. Guillaume de Tyr özetle, *"Kafa karışıklığı ve korku ile dolu bir şekilde, geldikleri yolun aynısını takip ederek Krallık'a geri döndüler"* diyor (Babcock ve Krey, 1976: 192); Ebu Şama'nın düştüğü kayıt ise şöyle:

Aynı günün [29 Temmuz] sabahında, geri çekildikleri öğrenildiği anda, İslam ehli ok ile taciz etmek ve en geride kalan bir sürü piyadeyi, süvariye ve hayvanı öldürmek üzere peslerine düşmek için ayaklandı. Havamız bu gövdelerin kokusuyla öyle bir kirlenmişti ki, birçok yerde âdeta nefes almak imkânsız hale gelmiş idi (Ebu Şama, 1898: 58-59).

Ancak savaş bitmemişti ve Şam ile Kudüs kuvvetleri arasında karşılıklı baskınlar devam ediyordu. Aslında Unur, Zengiler, Haçlı devletleri ve İkinci

Haçlı Seferi'nin kılıç artıkları arasında bir ateşkes için, Hıristiyanların savaşı sürdürmenin yararlarına olmadığını anlayacakları ana kadar beklemek gerekecekti. Şam kuşatması sonrasında, Eylül 1148'de yapılan en büyük harekât ise, Haçlı devletleri açısından bir başka ciddi başarısızlıktı. Trablusşam Kontluğu'nu kurmuş olan Raymond de Toulouse'un torunlarından biri olan Bertrand de Toulouse, şehrin halihazırdaki yöneticisi olan kuzeni Kont II. Raymond'un, İkinci Haçlı Seferi'nin Ortadoğu'ya varışından kısa bir süre sonra babasını zehirlediğine inanıyordu. Şimdi ise, Trablusşam Kontluğu'nu

İran yapımı bu tunç süvari heykelciğinin, 12. yüzyılda yahut 13. yüzyıl başında yapılmış olduğu düşünülüyor (İslam Sanatları Müzesi, Kahire; yazarın çektiği fotoğraf).

Atabey Unur ile kuzeydeki müttefikleri arasındaki iletişim Şam'ın kuzeydoğu yönünde uzanan yol üzerinden sağlanıyor olmalıydı. Kale duvarları üzerindeki muhafızlar da mutlaka heyecan içinde bu yöne bakıyor ve gelecek olan ulakları yahut destek kuvvetlerini gözlüyordu (Yazarın çektiği fotoğraf).

ele geçirmek yolundaki bir ilk adım olarak stratejik sınır kalesi Ureyne'yi almıştı. Şam taarruzunda yer almayı reddetmiş olan II. Raymond, Haçlı müttefik kalmadığı için, Müslüman komşularından yardım arayışındaydı.

O esnada Unur ve Nüreddin de, Ureyne'nin sadece 80 kilometre güneyinde yer alan Baalbek'te bir araya gelip görüşmüşlerdi. Onlar II. Raymond'a yardım etmek konusunda uzlaşırlarken, hâlâ Humus'ta olan Seyfeddin de üst düzey bir subayının komutasında bir kuvvet gönderdi. Bu karma Müslüman or-

dusu Ureyne'yi çabucak aldı; Bertrand de Toulouse, kız kardeşi ve garnizonda sağ kalanlar esir alınırken Ureyne'nin askerî depolarında ne varsa taşındı ve kale de yıkıldı.

Bu olanlara rağmen çarpışmalar devam etti ve işler hep Zengîlerin lehine gelişmedi. Nüreddin Antakya Prenslîği'ne ve Urfa Kontluğu'nun bakiyesine karşı, 1149 yazına kadar devam edecek olan büyük bir seferi Eylül 1148'de başlattı. Bu harekâta kendisi için onur kırıcı olan tek bir sıkıntı yaşadı; ancak ordusu, başarısızlıkla sonuçlanacak Antakya

kuşatmasını gerçekleştirmek ve Akdeniz kıyısına ulaşmak üzere prensliğin Asi Nehri'nin doğusunda kalan bütün karakollarını da fethetmeye devam etti. Nüreddin denizi hayatında ilk kez orada gördü. Sonunda Nüreddin ve Antakya prensi, ucundan kırılmış prensliğin yeni sınırlarını belirleyen bir antlaşma yaptılar: stratejik Harım Kalesi Müslümanların elinde kalırken, kalenin batısındaki topraklar Franklara iade edildi.

Nüreddin'in Şam kuşatması sırasındaki yardımlarını unutmamış olan ve Halep'le Musul'un Zengî emirlerinin Şam'dan epeyce güçlü olduğunun zaten farkında bulunan Unur, Antakya harekâtı sırasında sağlam bir askeri birlik göndererek Nüreddin'e destek oldu. Bu arada, Haçlı kuvvetlerinin tüm gücünü ortaya koyması ve ne yapıp edip Fâtîmî garnizonunu Askalân'dan atması önerisinin destek görmemesi üzerine hayal kırıklığına uğrayan III. Konrad, evine dönmek üzere 8 Eylül 1148'de yola çıktı. Deniz yoluyla gittiği Thessalonika'da (Selenik) iken, kışı Konstantinopolis'te geçirmesi için İmparator Manuil'in yaptığı daveti kabul etti. Şubat 1149'da Bizans başkentinden ayrılan Konrad baharda Almanya'ya varırken; Manuil de Sicilya-Norman

hâkimiyetindeki Korfu Adası'nın kuşatılmasına nezaret etmeye gitti.

İkinci Haçlı Seferi'ndeki çoğu Fransız komutanı, 1148 yılı yaz sonunda ya da sonbaharında Fransa'ya döndü; ancak Başrahip Suger'nin Louis'nin vatanına dönmesi yönündeki tüm ricalarına rağmen, Kral Louis ile gitgide daha fazla uzaklaştığı karısı Eleanor, Noel ve Paskalya'yı Kutsal Topraklar'da geçirdiler. Sonunda, 1149 yılı Nisan ayının son günlerinde, iki ayrı Sicilya gemisine binerek Sicilya Norman Krallığı'na doğru yola çıktılar. VII. Louis, olağanüstü olaylı bir yolculuğun ardından, 1149 yılının Kasım ayı civarında nihayet Fransa'ya vardı. Suriye'ye gelince, Atabey Unur'un Kudüs Krallığı ile yaptığı antlaşma elbette Şam'ın lehine oldu. Öte yandan Şam'ın Nüreddin Zengî ile devam eden ittifakı, bağımsızlığına yönelik halihazırdaki tehdidi sadece geçici bir süreliğine ortadan kaldırmıştı. Unur, İkinci Haçlı Seferi'nin Şam kuşatmasındaki yenilgisinden tam bir yıl bir ay sonra, 28 Ağustos 1149'da öldü. Bunun üzerinden beş yıl bile geçmemişti ki, Nisan 1154'te, bu antik şehri ve emirliğini nihayet tam hâkimiyeti altına alan Haçlılar değil Nüreddin oldu.

SEFERİN NETİCELERİ

İkinci Haçlı Seferi'nin etkileri çok geniş kapsamlı oldu; buna karşın bizzat Şam'da yaşamayan Müslüman vakanüvisler, bu olayları Irak ve Batı İran'daki gelişmelere kıyasla daha önemsiz kabul ettiler. Burada dikkatler, Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın zayıflaması ve hem dünyevi hemde dinî iktidar sıfatına sahip olan Abbasi Halifeliği'nin canlanması üzerinde yoğunlaşmıştı. Cihad kavramı ise, kültürel ve dinî bağlamlarda bile, ancak İkinci Haçlı Seferi sonrasında Ortadoğu İslam medeniyetinin en önemli unsurlarından biri haline geldi.

Şam Emirliği varlığını korudu ve Halep ile Musul'daki güçlü Zengî devletleriyle olan ilişkileri de Atabey Unur'un ölümüne kadar uyum içinde devam etti. Sonrasında genç şehzade Abak, yönetimi devraldı. Önceden hâkimiyeti kâğıt üzerinde olmakla beraber, birçok açıdan Atabey Unur'un öğrencisi olmuştu. Öte yandan, Unur'un ölümü ardından iki aydan biraz daha uzunca bir süre geçince Şehzade Abak ile şehremini ve güçlü *ahdas* milislerinin komutanı olan Reis Müeyyedüddavle ibn-ü'l- Süfi arasında bir iktidar mücadelesi patlak verdi. Reis, kardeşi Haydar'la birlikte topladığı çok sayıda *ahdas* askerini isyana kışkırttı. Haçlı kuşatmasının kırılmasında *ahdas* milislerinin şüphesiz çok emeği vardı ve belki bu nedenle daha fazla saygı görmeyi hak ettiklerini düşünüyorlardı.

Bu olayları bir siyasî mücadele ve karışıklık dönemi izledi. Bu dönem, bizzat Şehzade Abak'ın devrilmesi hedeflenmiş görünmese de, Nüreddin'e Şam'ın iç işlerine müdahale edebilme fırsatı sundu. Abak, Nüreddin'in Haçlıların elindeki topraklar üzerine düzenlediği bir başka sefere asker göndermeyi reddedince, Halep Emiri bu kez Şam'a taarruz etti. 1150'deki bu saldırı şiddetli yağmur nedeniyle ak-

sadı. Buna rağmen Abak, Nüreddin'in askerî gücünü tanıdı ve Şam'daki Cuma hutbelerinde düşmanının adının hayırla anılacağını kabul etti. Bir yöneticinin üstünlüğünü tanımak anlamına gelen bu sembolik jest, İslam tarihi boyunca başvurulan bir yöntemdi. Bir sonraki sene Nüreddin yine Şam duvarlarının önünde dikildi, ancak bu kez taarruz etmek yerine şehrin çevresindeki mahsullerin biçilmesini emrederek fiyatların yükselmesine ve ekonomik güçlüklerle yol açtı. Kudüs kralı Baudouin'in olaya müdahale girişiminden de bir sonuç alınamadı. Sonraki birkaç yıl Nüreddin baskıyı artırırken, ağırlıkla ekonomik yöntemlere başvurdu. Sonra da, Mart 1154'te, doğrudan şehre taarruz etmesi için bir ordu gönderdi. Bir sonraki ay kendi de bizzat kuşatmaya katıldı ve Nisan ayında, Şam'ın son Böri emiri Abak ibn-i Muhammed Ebu Said Mücirüddin, şehri teslim ederek kendisine bir iktâ tahsis edilen Humus'a gitti.

İkinci Haçlı Seferi'nin yenilgisini müteakip onyıllar boyunca Şam'daki Sünnî nüfuzu sürekli artarken, Şii etkisi de buna paralel şekilde azaldı. Sadece Haçlılara karşı savaşıyla değil, aynı zamanda Sünnî cemaatinin önde gelen şahsiyetlerinden olması nedeniyle de kahraman kabul edilen Şeyh Yusuf ibn-i Dunas Ebû Haccac Fendelevî, seferin en önemli şehitlerinden biri olarak kabul edilmekteydi. Bu arada, İkinci Haçlı Seferi'nin Zengî idarecileri üzerinde yarattığı etki, Şam'da yarattığı etkiden daha azdı. Ailenin en büyüğü olan Musul emiri I. Seyfeddin Gazi bir yıl sonra öldü ve kardeşleri arasından yerine geçen Kutbeddin Mevdûd'un Musul'daki uzun emirlik yılları 1170'e kadar sürdü. Bu arada Nüreddin Mahmud'un Halep'teki ve daha sonra da Şam'daki hâkimiyeti ise, 1174'te ölümüne kadar devam etti.

Askerî ve siyasî açıdan hareketli bu olayların da ötesinde, İkinci Haçlı Seferi sonrasındaki on yıllar,

İslam kültür hayatının ağırlık merkezindeki bir kaymaya da tanıklık etti; Zengî devletleri eski merkezler olan Orta Irak ile İran'ın yerini aldılar. Selâhaddin ile haleflerinin yönetimi altındaki Kahire'nin de katılımıyla Şam, Halep ve Musul, Müslüman Ortadoğu'nun kültür merkezleri haline gelecekti.

İkinci Haçlı Seferi fiyaskosunu izleyen yirmi yıllık süreçte İsmâîliler, Suriye'nin kuzeybatı kıyılarındaki dağlarda küçük, bağımsız ve epeyce ürkütücü bir devlet kurdular. Batılı tarihçilerin genelde andığı adıyla "Assassins Devleti"nin, Haçlıların Ortadoğu'da devam eden tarihinde önemli bir yeri oldu. Uzun vadede ise, Anadolu'da gelişen olayların, özellikle de Avrupa tarihini etkiler nitelikte daha büyük yankıları oldu. Burada, günümüzde Türkiye olarak bilinen ülke ve halkının yaradılış süreci başlarken, Rum Sultanlığı da fetih ve hayatta kalma ile karakterize olmuş "kahramanlık çağı"nın ardında bırakıp, yükselen ekonomik refaha eşlik eden dikkat çekici bir kültürel canlanma dönemine girdi.

Avrupa'da ise, İkinci Haçlı Seferi'nin Kutsal Topraklar'daki Latin devletlerini desteklemek yönündeki baş hedefini gerçekleştirilememiş olması, Haçlı Seferleriyle ilgili coşkunun sönmesine neden olmuş gibi görünüyordu; ya da en azından doğrudan seferle bağlantılı kişiler arasında durum böyleydi. Çok geçmeden daha başka seferler de düzenlenecek, veya en azından girişimlerde bulunulacaktı. Daha 1149-1150 yıllarında bile, Fransa kralı VII. Louis ile Kral II. Rogerio, İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığı için suçladıkları Bizans imparatoru Manuil'e karşı ittifak girişiminde bulundular. Bu iddianın Rogerio cephesinden gelmesi şaşırtıcıydı; zira kendisi, Yunanistan ve Batı Balkanlar üzerindeki ihtirasları için Haçlıların Bizans topraklarından geçişinden yararlanmıştı. Öte yandan III. Konrad, Manuil ile süregiden ilişkisini kesmeyi kabul etmediğinden bu öneriler hiçbir şekilde gün yüzüne çıkmadı.

Ancak yine de, başarısızlığı kabullenmek Batı ve Orta Avrupa askeri aristokrasisi için zordu. Gerçek-

te Batı dünyası, Müslüman elinden yenilgiye uğramak konusunu açıklayacak her türlü mazerete dört elle sarılmaya eğilimliydi. Şimdi olduğu gibi o zaman da başkalarını suçlamak daha kolaydı ve büyük ihtimalle de bu nedenle, İkinci Haçlı Seferi'nin "Suriyeli Franklar"ın, yani Haçlı devletlerinde yaşayan sömürgeci aristokrasinin ihanetine uğradığına bu kadar yaygın şekilde ve çabuk inanıldı.

12. yüzyıl öncesine ait Müslüman saraylarında yahut dini özelliği olmayan diğer önemli Müslüman yapılarında, taş oyma veya alçı paneller üzerine insan figürleri de işlenir; bunlardan bazıları askerlik hayatını, saray çevresini ve yönetici sınıfın eğlencelerini betimlerdi (Özel koleksiyon).

İkinci Haçlı Seferi'nin tarihindeki bilinmeyen en önemli unsurlardan biri, Halep emiri Nüreddin ile Musul emiri Seyfeddin'in ordularının Suriye'nin merkezinde yer alan Humus şehrine ne zaman ulaştıklarıdır. Şehrin surları, depremde aldığı ağır hasarın ardından (H 565) 1169-70 yıllarında Nüreddin tarafından tamir ettirilerek güçlendirilmiştir (Yazarın çektiği fotoğraf).

Bu arada, birkaç âlim ve kilise büyüğü ile edebiyat dünyasından kişilerin de olduğu bir grupta, Haçlıların ilâhî onay almadığına dair giderek güçlenen inanç, İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığının sebebi olarak görülüyordu. Bernard de Clairvaux da bu sorunla boğuşmaktaydı ve Tanrı'nın sağduyusunu neredeyse eleştirdiği görülüyordu:

Besbelli ki, günahlarımızla cileden çıkan Rabbimizin, gayet tabii haklı olarak ve fakat merhametini bir kenara koyup, bir şekilde, yeryüzünü evvelce tayin edilmiş olan tarihten evvel yargılamış olduğu görmek. Ne kullarını esirgedi ne de kendi adını. Milletler arasında şimdi "nerede bunların Tanrısı" denmiyor mu? (Switten [Gervers'da], 1991; 75).

Kudüs Haçlı Krallığı'nda da, Guillaume de Tyr İkinci Haçlı Seferi'nin etkilerini gayet üzgün bir dille özetliyordu:

Buna mukabil, bahtsız şartlarda ve uğursuz alametlerle göçtüler [yola çıktılar]. Zira bu yola girileri, gazaba gelmiş olan Tanrı'nın iradesi hilâfına ve insanoglunun günahlarını cezalandırmak üzere idi. Bu hac yolculuğunun tamamında, kendisini [Tanrı'yı] memnun edecek hiçbir başarı elde edemediler. Üstüne üstlük imdadına koşmaya niyet ettikleri kişilerin durumunu daha da vahim hale getirdiler (Babcock ve Krey, 1976; 165).

Ortaçağ tarih yazarları, sadece aristokrasi ya da seçkin ruhban mensuplarını ayrıntılarıyla kaydet-

tikleri için. İkinci Haçlı Seferi'nde savaşanların büyük çoğunluğuna ne olduğu pek bilinmiyor. Hıristiyan tarafında yer almış olup adları kaydedilen 113 kişiden 22'sinin kesin olarak ölmüş ve 42'sinin memleketine dönmüş olduğu bilinirken, geri kalan 49 kişiye ne olduğu gizemini korumaktadır. Esir düşenlerin sonunun ne olduğuna ışık tutan az sayıda kaynaklardan biri de, *Annales Herbipolenses*'in Würzburg'lu anonim yazarıdır. Kendisi, özellikle ilgi duyduğu bir konu olduğu için, Anadolu'da Türkler tarafından esir alınıp sonra serbest bırakılan pek çok askerle tanıştığını ifade ediyor. Bazıları karalıktaki kalmış çeşitli kaynaklar ise, bu Haçlıların fidye ile serbest bırakılmalarında, yahut fidye işlemlerinin düzenlenmesinde büyük ölçüde Ermenilerin aracı olduğuna işaret ediyor.

Haçlı devletleri askerî ve malî açılardan artık neredeyse tükenmişlerdi; dolayısıyla başlangıçtaki savaşma heveslerinin 12. yüzyıl ortalarından itibaren yerini sağ kalmaya yönelik temkinli bir kararlılığa bırakmış olması pek şaşırtıcı değildir. Keza, Haçlı devletlerinin başlangıçtaki dayanışma ruhlarını da kaybetmiş olduğu görülüyordu. Urfa Kontluğu enkazının Nüreddin tarafından alınmasından iki yıl sonra, 1152'de, Trablusşam kontu II. Raymond bir suikasta kurban gitti ve yerine III. Raymond geçti. Aynı yılın Paskalya'sında Kral III. Baudouin, sonunda Kudüs Krallığı'nın tek hâkimi olmasını sağlayacak şekilde, annesi Kraliçe Mélisende'ı tahtın paylaşımı hakkında feragat etmeye zorladı. Ardından 22 Ağustos 1153'te, Haçlı Krallığı kendisine toprak kazandıran son bir başarıyla, çok uzun süren bir abluka ve dokuz aylık bir kuşatmanın ardından nihayet Fâtîmî karakolu Askalân'ı teslim aldı. Tampliyeler Şövalyeleri'nin bir savaş gücü olarak şöhreti, Şam kuşatması sırasında düşmanlarından sözümona rüşvet aldıkları yolundaki kanıtlanmamış eleştirilere rağmen, giderek arttı. Bu arada, sebebi belli olmakla beraber, rakipleri olan St. Jean Tarikatı'nın İkinci Haçlı Seferi sürecindeki tutumlarına yönelik hiçbir eleştiride bulunulmadı.

III. Konrad ile Roma-Germen İmparatorluğu İkinci Haçlı Seferi'nde böylesine başat bir önderlik konumunda olduğu için, seferin başarısızlığı en derinden burada hissedildi. Otto von Freising de,

baştan başa esef verici bu macerayı olumlu yorumlarla yaldızlamaya çalışanların duygularına tercüman oluyordu: "Seferimiz sınırların genişletilmesi, yahut kendi insanlarımızın refahı açısından iyi olmamışsa bile, pek çok ruhun kurtuluşu açısından iyi oldu." Diğer vakanüvisler ise eleştirilerini acımasızca dile getirdiler. Gerhoch von Reichersberg, baştan sona seferi şeytanın telkin ettiğini söylüyordu. *Annales Herbipolenses*'in adı bilinmeyen Würzburg'lu yazarı ise, seferin vaizlerini "yalancı peygamberler, Belial'in oğulları ve Deccal'in adamları" sözleriyle tanımlayacak kadar ileri gitti.

Daha dünyevi işler bakımından, III. Konrad ile yeğeni ve müstakbel imparator Friedrich Barbarossa, İkinci Haçlı Seferi'nden dönüşlerinde Almanya'da dikkat çekici bir toplumsal şiddet artışı teşhis ettiler. Konrad kanun ve nizamı yeniden tesis etmek için elinden geleni yaptı; ancak yine de, 1152'de tahta çıkan varisi Friedrich'e çetin bir ahval miras kalmıştı.

12. yüzyıl sonuna veya 13. yüzyıl başına ait İran yapımı tabakta, çevresini saran muhafızları ve belki önde gelen askerî komutanları arasındaki bir Selçuklu Türk şehzade tasvir edilmiş (Museum of Fine Arts, inv. 63. 1386, Boston).

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NİN SONUÇLARI: 29 TEMMUZ 1148 - AĞUSTOS 1149

Kudüs Krallığı açısından sonuçlar

1. Haçlı ordusu, gelirken izlediği rotada geri yürüyerek, Kiske ile Baniyas arasında Kudüs Krallığı'na çekildi (29 Temmuz-Ağustos başı, 1148).
2. Haçlılar, kuşatma sonundaki yenilgilerine misilleme olarak Şam vilayetine bir akın düzenlediler (muhtemelen Ağustos ve Eylül 1148).
3. Unur, hasatta toplanan ürünleri korumak ve Şam'a sevk edilmelerini sağlamak üzere ordusuyla birlikte Havran'a gitti.
4. III. Konrad, Fatimilerin elindeki Askalân'a büyük bir taarruz düzenlemeyi önerdi ancak destek görmedi (Ağustos 1148).
5. III. Konrad, Selanik'e gitmek üzere Akkâ'dan yelken açtı (8 Eylül 1148).
6. Nüreddin ile Unur Baalbek'te bir araya geldiler (Eylül 1148).
7. Unur, Freng akınlarına misilleme olarak, Busrâ ve Salhad'daki Arap ve Türkmen aşiretlerini Celile üzerine gönderdi (muhtemelen Mart-Nisan 1149).
8. Kudüs ve Şam iki yıl süreli bir antlaşma yaptı (Mayıs 1149).
9. VII. Louis ile Eleanor, iki ayrı Sicilya gemisiyle ülkelerine yelken açtılar (Nisan sonu, 1149).

Trablusşam Kontluğu açısından sonuçlar

10. Bertrand de Toulouse ile ordusu Akkâ'dan hareketle kuzeye yürüdü; deniz yoluyla ülkesine dönmesi beklenirken, Trablusşam kontu Raymond'un garnizonunun bulunduğu Ureyne Kalesi'ni zapt etti (Ağustos sonu yahut Eylül başı, 1148).
11. Haçlı mütefriklerden yoksun kalan kont Raymond, Unur ve Nüreddin'den askerî yardım talep etti (Eylül başı, 1148).
12. Unur ve Nüreddin, Seyfeddin'in Humus'tan gönderdiği İzzeddin komutasındaki birliğin de kendilerine katılmasının ardından, Ureyne'ye yürüdüler (Eylül ortaları, 1148).
13. Kısa bir kuşatmanın ardından Ureyne teslim oldu; Nüreddin, Bertrand de Toulouse ile kız kardeşini Halep'e götürdü; Bertrand 12 yıl esir kaldı.
14. Unur Şam'a döndü.
15. İzzeddin, Kuzey Irak'a dönen Seyfeddin'e eşlik etti.

Antakya Prensiği ve Urfa Kontluğu'nun kalıntıları açısından sonuçlar

16. Anadolu Selçukluları Maraş'ı istila etti (ilkbahar ya da yaz başı, 1148).
17. Antakya prensi Raymond Selçuklu topraklarına saldırdı (yaz ayları, 1148).
18. Nüreddin'in Ureyne'yi alması (Eylül 1148) üzerine Rum sultanı Mesud, Antakya ordusunun Sultanlığı üzerindeki baskısını azaltmak üzere Nüreddin'den destek istedi.

19. Nüreddin Afrin Nehri'ni geçti, aşağı Karasu bölgesini istila etti ve Antakya-Maraş yolunu keserek Yagra'da ordugâh kurdu (Ekim-Kasım 1148).
20. Antakya Prensi Raymond, Yagra'daki Nüreddin'i altetmek üzere, mütefrik olduğu İsmâîli komutanı Ali ibn-i Vela eşliğinde Cebele'den hareket etti (Kasım 1148).
21. Nüreddin geri çekilerek döndüğü Halep'te Şii karşıtı yasalar çıkarttı (1148-49 kışı).
22. Prens Raymond Halep'teki Symeon'a saldırdı, ancak Nüreddin tarafından geri çekilmeye zorlandı (1149 ilkbaharı).
23. Nüreddin'in yardım talebi üzerine Unur, Mücahidüddin Buzan komutasında bir birlik gönderdi ve Nüreddin, Antakya'nın Asi Nehri'nin doğusunda kalan topraklarına büyük bir taarruz gerçekleştirdi (sonbahar ayları, 1149).
24. Unur, hasat edilen ürünleri korumak için Havran'da kaldı.
25. Nüreddin, Mücahidüddin ile birlikte İnab'a taarruz etti, ancak Prens Raymond'un yaklaşığını duyunca geri çekildi. O geri çekilirken, Raymond da İnab garnizonunu takviye etti; ancak Ali ibn-i Vela'nın uyarısını dikkate almayarak İnab yakınlarında ordugâh kurdu. Raymond'un ordugâhını kuşatan Nüreddin ve Mücahidüddin, düşman karşısında ezici bir zafer elde ettiler; Prens Raymond, Maraşlı Renaud ve Ali ibn-i Vela hayatlarını kaybettiler (29 Haziran 1149). Bu arada Nüreddin'in ordusundaki bir tâli birlik de Apameia'yı ablukaya aldı.
26. Prens Raymond'un öldüğü ve ordusunun imha olduğu haberi üzerine Antakya Prensiği'nde panik başgösterdi.
27. Asi Nehri vadisindeki Haçlı topraklarının neredeyse tamamını düşmandan temizleyen Nüreddin, sonra da Aşağı Asi Vadisi boyunca Saint Symeon'a (Samandağ) kadar ilerledi. Harim'i alıp orada büyük bir garnizon kurmak suretiyle Antakya'yı da ablukaya aldı.
28. Apameia sonunda Nüreddin'e teslim oldu (26 Temmuz 1149).
29. Kudüs kralı III. Baudouin, Antakya'dan aldığı yardım çağrısı üzerine harekete geçerek tamamlanmamış haldeki ablukayı kıldı.
30. Kudüs ordusunun Harim'i geri alma girişimi başarıya ulaşamadı.
31. Nüreddin Antakya kuşatmasını takviye etti, ancak şehir çepeçevre sarmalayacak kadar büyüktü. Taralları arasındaki bir antlaşmayla Harim'in doğusundaki bölgeler Nüreddin'e bırakıldı, batısındaki topraklar ise Antakya Prensiği'ne iade edildi.

Avrupa'nın Almanca konuşulan bölgelerindeki kültürel yansımalar, utanç verici bir olayı unutmak için duyulan toplumsal arzuyla karartıldılar. Neyse ki kişisel öyküleriyle savaştan dönen seçkin şövalyelerin sayısı, sonraki on yılların edebiyat dünyasını beslemeye yetecek sayıdaydı. Nitekim, Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki savaşlara dair Wolfram'ın yaklaşık 1170 yılında yazdığı *Willehalm* destanında yer alan bazı tasvirlerin, İkinci Haçlı Seferi'ndeki olayları yansıttığı öne sürüldü. İhtiva ettiği bütün şiddet dolu ifadelere rağmen bu destan, düşman "Sarazenlerin" cesaret, dirayet ve asaletini, dikkat çekecek derecede yüksek takdir duygularıyla över.

Benzer şekilde, İkinci Haçlı Seferi fiyaskosu Fransa'nın büyük bölümünde de Haçlılık coşkusun-

da geçici bir sönmeye yol açtı. Ancak yine de Kral Louis'nin komutanlığı Konrad'a kıyasla daha az doğrudan eleştiriye maruz kaldı ve şahsi prestijine halel gelmedi. Aslına bakılırsa dindarlığı, yaşadığı çile ve mağlubiyetleri tevekkülle kabullenmeye hazır oluşu, VII. Louis'nin bir Haçlıdan ziyade bir hacı olarak görülmesine yol açıyordu. Louis'nin hac yolculuğu için duyduğu ve savaşçı Haçlı duygusundan farklı dini vecd hissi, Kutsal Topraklar'da yaşadıkları yüzünden azalmış da değildi. Kudüs'ten döndükten sadece birkaç yıl sonra, Kuzeybatı İspanya'da bulunan ve önemi giderek artan hac merkezi Santiago de Compostela'yı ziyaret etti.

İkinci Haçlı Seferi, Ortaçağ Fransız kültürü üzerinde Almanya'ya kıyasla daha görünür etkiler ya-

rattı. Bununla birlikte, şairler ve *troubadour*lar ile özellikle de Güney ve Batı Fransa'daki Oksitanca konuşanların dikkatini, Kraliçe Eleanor'un Prens Raymond'la yaşadığı iddia edilen ilişkiye dair öykü çekti. Keza Antakya Prenslığı'nin de *troubadour* edebiyatının merkezlerinden biri olduğu görülüyordu: *Chanson des Chétifs* adlı destan, 1149 senesi arifesinde Raymond'un sarayında bestelenmişti. Orijinal metin günümüze kalmamıştır ama Graindor de Douai'nin 12. yüzyıla yahut 13. yüzyıl başlarına ait daha geç tarihli bir *Chanson des Chétifs* uyarlaması sonradan Birinci Haçlı Seferi destanlarına eklenecektir.

İngiltere'de ise, Lizbon kuşatmasının başarısıyla Şam kuşatmasının başarısızlığını karşılaştırma yönünde bir doğal eğilim vardı. Huntingdon'lı Henry, asilzadelerin Şam kuşatmasının Tanrı'nın lütfundan nasiplenmediği yorumunda bulundu. Ona göre Tanrı, Portekiz'deki mütevazı Haçlılarla birlikteydi. Keza bu adamların büyük kısmının İngiltere'den gitmiş olması nedeniyle açıkça da gururlanmaktaydı. Güney İtalya'daki Norman Sicilya Krallığı, bu savaş yıllarını kendi hâkimiyet alanını genişletmek için bir fırsat olarak değerlendirdi ve Kral II. Rogerio'nun Bizans İmparatorluğu'na karşı harekâtı başarısız olmasına rağmen Sicilya-Norman donanmasının Tunus'taki sahil şehri Mehdiye'yi 1148'de ele geçirmesi, Normanlara kısa süreli bir hâkimiyet dönemi sağladı. Esasen Kral Rogerio'nun muazzam hırslarını, kılıcının namlusu üzerine kazınmış sözcükler de yansıtiyordu: "*Apulyalılar ve Kalabriyalılar, Sicilyalılar ve Afrikalılar bana biat ederler.*"

İkinci Haçlı Seferi'nin Bizans İmparatorluğu üzerindeki etkisi büyük ölçüde olumsuzdu. Bizanslılarla Fransızların ilişkisi zedelenmişti; zira Kral Louis, Piskopos Eudes ve diğer Fransız komutanlar, Anadolu'yu geçişleri sırasında uğradıkları Türk saldırılarını, İmparator Manuil'in teşvik ettiği sonucuna varmışlardı. Piskopos Eudes de Deuil'in Konstantinopolis surlarının genelde inanıldığı kadar dayanıklı olmadığı yönünde görüş bildirmesi, Bizans İmparatorluğu'nun geleceğine dair neredeyse aynı derecede kaygı verici bir diğer konuydu. Esasen Bizans imparatorluk başkentini yarım yüzyıldan biraz daha uzun bir süre sonra taarruzla zaptedecek olan

da, büyük ölçüde Fransızların katıldığı Dördüncü Haçlı Seferi olacaktı.

Bizans'ın Türklerle gizli bir ittifak yaptıklarını da dair Haçlı suçlamaları büyük ölçüde temelsizdir, zira Bizans idarecileri İkinci Haçlı Seferi'nin yarattığı tehdidi fark etmiş ve bununla başa çıkmak için meşhur siyasi becerilerinden yararlanmışlardır. Bu nokta, İmparator Manuil için Selanikli Başpiskopos Eustathios tarafından yazılan daha ileri tarihli bir methiyede, İmparator'un aniden çıkagelen iki büyük orduyu idare etmedeki başarısının altı çizilerek, açıkça ifade edilmektedir:

[İmparator,] barış ve huzurun temini maksadıyla, düşmanların birini ötekine imrenilesi bir maharetle kırabiliyordu (Harris, 2003; 95).

Askerî açıdan ise, Haçlı ordularını zapturapta alabilmiş ve Sicilya Normanları ile Kıpçak Türklerini yenmiş olan Bizans İmparatorluğu, İkinci Haçlı Seferi'nin hemen sonrasında güçlü gibi görünüyordu. Bizans donanması zirvede olduğu dönemlerinden birini yaşıyordu, ancak daha sonra giderek zayıfladı. İmparator Manuil, Batı Anadolu'da Adramytteion (Edremit), Pergamon (Bergama) ve Khliara (Kırkağaç) çevresindeki bölgenin savunması için bir dizi ilave kale inşa edilmesini emretti. Bu iş başarılıydı, ancak kapsamı sınırlı bir uygulama olarak kaldı. Kâğıt üzerinde Bizans'a ait olan Anadolu topraklarının başka birçok bölgesinde, Yunanca konuşan Hristiyan nüfus azalmaya devam etti. İkinci Haçlı Seferi'ndeki Fransız ve Alman ordularının 1147 Noel'ini geçirdiği Efesos'taki nüfus, zaman içinde nehir kıyısındaki antik şehirden ve bugün alüvyonla dolmuş olan limandan, tepe üzerindeki surlarla çevrili ve şimdiki adı Ayasuluk olan kasabaya doğru kaydı. 13. yüzyılda yapılmış olan muazzam Bizans kalesi, bugün yerleşime hâkim bir pozisyonadadır. Ancak yine de, Antikçağ'a ve erken Hristiyanlık dönemlerine ait kalıntılarıyla çok geniş bir alanda yer alan eski "aşağı şehir", nihai olarak 1304'te, Türk fethi ile terk edilmiştir.

11. yüzyıl sonu ve 12. yüzyılda Bizans'ın Batı Anadolu'daki topraklarını geri alma harekâtı sürecinde çok sayıda Türk beyi bu bölgede kaldı; hatta imparatorlar Aleksios, İoannis veya Manuil tarafından

Bu dönemde, Müslüman iktidar seçkinlerini, saray mensuplarını ya da muhafızlarını betimleyen figürler, her tür süsleme formunda, hatta buradaki Musul yapımı toprak muhafaza kabı gibi gündelik kullanıma yönelik eşyalarda bile yer alırdı (Milli Müze, Şam; yazarın çektiği fotoğraf).

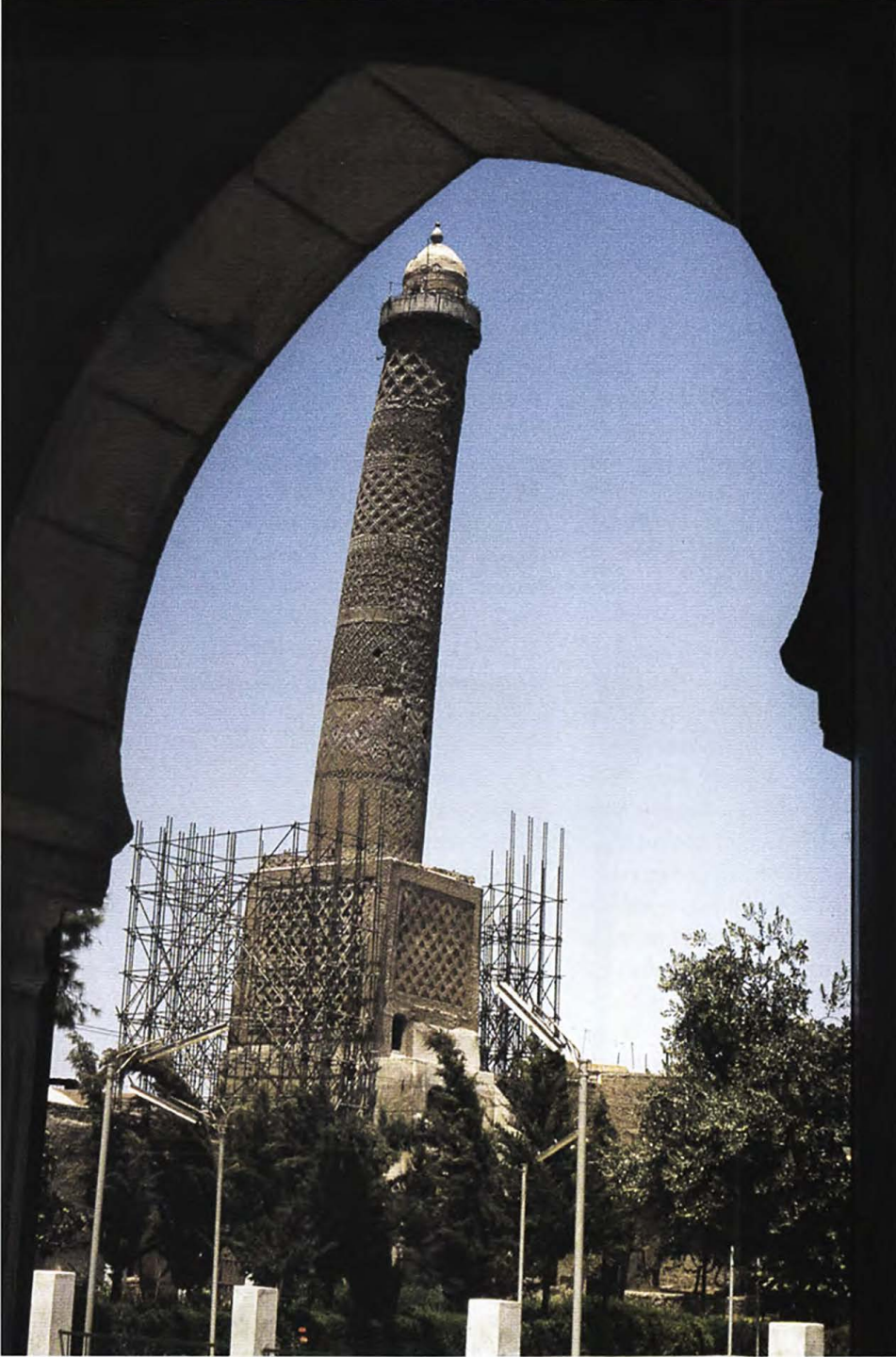
yenilgiye uğradıklarında da aşiretleriyle birlikte Hristiyanlığı kabul etmişlerdi ve artık Bizans adına savaşıyorlardı. Keza Yunanlarla Türkler arasında kız alıp vermek de söz konusuydu ve bu evlilikler hem bu dönemde hem de sonrasında devam etti. Bu, ileride Anadolu İslamı'nı derinden etkileyecek bir süreçti, zira Anadolu nüfusunun büyük çoğunluğu tekrar İslam dinine girdiğinde, kimisi Ortodoks kimisi ise dikkat çekici derecede heterodoks pek çok Hristiyan inanç ve adetini muhafaza edecekti.

Güneydoğu Kilikya'da, Bizans idarecileri Ermeni tehdidini ilk başta pek ciddiye almış gibi görünmemektedir. İkinci Haçlı Seferi'nin yaklaşmasından ve Sicilya Normanlarının istilasından kaygılanan Konstantinopolis'teki devlet erkânı bir tavır koymadı ve 1150'ye gelindiğinde neredeyse bütün Kilikya, yeni Küçük Ermenistan kralı II. Toros'un yönetimindeki Ermenilerin eline geçmişti. İmparator Manuil, kuzeni ve müstakbel imparator Andronikos komutasındaki bir orduyu 1152'de buraya gönderdi. Ne var ki, başlangıçtaki birkaç başarının ardından, Andronikos yenildi ve Bizans'ın en önemli Ermeni müttefiklerinden bazıları Toros'a esir düştüler.

Bir zamanlar Urfa Kontluğu olan bölgedeki dağların karşısında, Frankların Ranculat, Arapların Kalatü'r-Rum, Ermenilerin Horomkia ve Türklerin şimdi Rumkale olarak adlandırdığı bir kale yükselmekteydi. Yukarı Fırat'a hâkim bir konumda ki kale, 1150 yılı itibarıyla Urfa kontesi Béatrice'in halihazırda Fırat bölgesinde elinde kalmış olan bir avuç istihkâmdan biriydi. Diğer kaleler o günlerde Kilikya'yı geri almaya çabalayan Bizanslılara satılmıştı; ancak Rumkale, Kontes tarafından, Ortadoğu'nun bu bölgesindeki en üst rütbeli Ermeni din adamı olan Katolikos'a verilmişti. Yakın çev-

redeki Müslüman Türk Artuklu hanedanına bağlı Ermeni uç beyi Karkarlı Vasil Pehlevanî de 1150 yılında, aynı biçimde, Ermeni Katolikosu'nun resmî ikametgâhını Ranculat Kalesi'ne taşıması için ısrarcı oldu. Kilikya'daki Bizans seferi halihazırda fiyaskoyla sonuçlanmıştı ve yeniden canlanan Küçük Ermenistan Krallığı'nın hâkimiyeti de, o güne kadar, doğuda hiç bu kadar uzak bir noktaya ulaşmamıştı. Sonuçta Rum Kalesi, bir buçuk asır boyunca Türk yönetimi altındaki Ermeni Katolikosu'nun resmî ikametgâhı olarak kaldı.

İkinci Haçlı Seferi, Batı dünyasında, dikkatleri çekerek hayal gücünü meşgul eden Birinci, Üçüncü ve hatta Dördüncü Seferler gibi bir ilgi odağı asla olmadı. Bu çarpıcı sefere daha geniş bir tarihî perspektiften bakan az sayıdaki kişilerden Alman düşünür Nietzsche, İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığıyla Napoléon'un Büyük Ordu'sunun 1812'de Rusya'da yenilmesi arasında paralellikler kurdu. Daha geniş kültürel bağlamlarda bakıldığında, İkinci Haçlı Seferi'ne bizzat katılan Fransız *troubadour* Jaufré Rudel'in, 19. yüzyıl Romantizmi üzerinde muazzam bir etkisi olacaktı. Daha yakın bir tarihte de, Rudel'in yaşamı, Finlandiyalı besteci Kaija Saariaho tarafından yazılan ve librettosu Haçlılar konusunda uzman Lübnanlı yazar Amin Maalouf tarafından kaleme alınan bir operaya konu oldu. Eserin prömiyeri 2000 yılında gerçekleştirildi.

Haçlıların yenilmesi şerefine Seyfeddin Zengî'nin Musul'da inşa ettirdiği Cami-i Kebîr ya da Büyük Cami'nin eğri minaresi, 1170-1172 arasındaki büyük çaplı tadilat kapsamında Nüreddin Zengî tarafından yapıldı (Yazarın çektiği fotoğraf).

GÜNÜMÜZDE HARP MEYDANLARI

Birinci sefer gibi İkinci Haçlı Seferi de Batı Avrupa'dan birkaç ordu gönderdi ve bunların çoğu da Ortadoğu'ya uzanan yollar üzerinde savaşmak zorunda kaldı. Sonuç olarak Şam kuşatmasına ilaveten birkaç farklı "savaş alanı" daha vardı. Hatta bu kuşatma fiyaskosundan sonra yaşanan bir karşılaşmanın, yani Nûreddin'in Ureyne'yi fethinin de İkinci Haçlı Seferi'nin hikâyesi kapsamında ele alınması gerekir.

Seferdeki asıl kara birliklerinin ayak izlerini takip etmek isteyenler, rotalarının iyi durumdaki modern yolları izlediğini ve bunun yanında yol üstündeki büyük şehirlere demiryoluyla da erişebildiklerini göreceklerdir. Sadece, izlenen rota bugünkü Türkiye'nin Anadolu topraklarına eriştiğinde yolculuk biraz daha zahmetli hale gelir. Kral III. Konrad ve Alman ordusu Eskişehir'den geçtikten sonra, bugün Ankara'ya doğrudan erişim sağlayan bir anayol üzerindeki Konya'ya doğru yola çıktılar. Ardından rotalarını güneydoğuya, bugün Akşehir'e uzanan asfaltlanmış, ancak tâli bir yola çevirdiler. Hangi noktaya kadar devam ettikleri bilinmiyor, ancak Emirdağ'a varmadan geri dönmeye zorlanmış olmaları muhtemel görünüyor. Orta Anadolu'nun bu bölgesi, daha doğuda yer alan Kapadokya'nın aksine, pek turist çekmez; dolayısıyla konaklama tesislerinin sayısı da kısıtlıdır. Birkaç pahalı otel dışında kalanlar görüldüğü kadarıyla ekseriyetle uzun yol kamyon sürücülerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktirler.

Fransız ordusunun ve Eskişehir'i geçtikten sonra yenilgiye uğrayan Almanların izlediği daha batıdaki rotada ise hem işlek turistik yollardan hem de görece kısa mesafeli ama daha meşakatli rotalardan ibarettir. Örneğin, söz konusu orduların izlediği rotanın Ege kıyılarına uzanan ilk etabı, şimdi Balıkesir üze-

rinden geçen, biraz virajlı ama iyi bir yoldur. Burası uygun küçük otellerin bulunduğu, verimli topraklarla kaplı bir bölgedir. Edremit yakınında sahile ulaşıldığı noktadan itibaren yol, bazı yerleri gayet hoş, bazı yerleri ise fazla gelişmiş olan önemli bir turistik bölgenin içinden geçer. Burada her fiyat aralığında, bol miktarda otel bulunmaktadır. Bugünkü yol, Ortaçağ'da olduğu gibi, sürekli kıyı şeridini izlemez. Ancak İzmir'e vardıktan sonra kara içlerinde ilerleyerek önemli bir turist bölgesi olarak gelişmeye devam eden kıyı şeridinden uzaklaşır. Antik Efes'in Klasik Dönem ve Erken Hristiyan dönemlerine ait kalıntıları da turistler açısından önemli bir cazibe merkezidir.

Her ne kadar birkaç sene önce yolun tamamı düzgünce asfaltlanmışsa da, Efes ve Antalya arasında gidiş daha zor hale gelir. Fransız Haçlılar, yolculuklarının görece kısa olan bu bölümünde, ilki bereketli Menderes Vadisi'nin bilinmeyen bir noktasında; ikincisi Denizli'nin hemen ilerisine düşen ve bugün bile geçmesi güç olan Kazıkbeli Geçidi'nin tepe noktasına yakın bir yerde; üçüncüsü de muhtemelen Acıpayam'ın hemen ötesinde, Dalaman Nehri'nin çift geçişli noktasında gerçekleşen üç çarpışmaya girdiler. Bu bölge hâlâ Türkiye'nin turistik açıdan az gelişmiş bir yöresidir.

Akdeniz sahil şeridinin Antalya'ya eriştiği noktada yollar güzel ve her türden turistik tesis bol miktardadır. VII. Louis'nin kaç askerinin kıyı şeridinde ilerlemeyi başarıp Antakya'daki krallarına katıldığı bilinmiyor. Öte yandan asıl Haçlı birliklerinin rotasını izlemek isteyen seyyah, Türkiye'nin Akdeniz kıyısı boyunca uzanan uzun, virajlı, ancak bakımlı ve pitoresk yolları kolaylıkla takip edebilir. Sonrasında rota kara yönüne döndüğünde bereketli

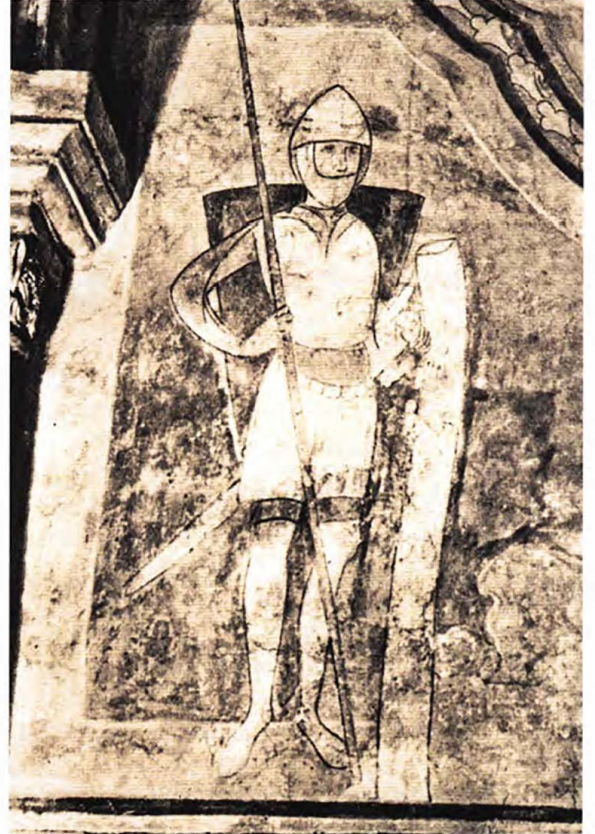
fakat ne hikmetse pek tesisin bulunmadığı Kilikya bölgesinden geçerek Hatay yönünde güneye döner ve dağlık bölgeyi aşıp Antakya'ya varır. Türkiye'nin esas turizm yöresi olarak kabul edilebilecek olan bölgenin sınırında yer alan ve kısmen Suriye-Arap kültürünü de yansıtan Antakya, mükemmel tesisleri, muazzam sayıdaki tarihi mekânları ve özellikle de uzayıp giden surlarının en yüksek noktasında yer alan, bir kısmı Haçlılardan kalmış kalesi ile büyüleyici bir şehirdir.

Haçlıların ilerleyişi dikkate alınırsa, seferlerinin sonraki aşamaları bugün Suriye, Lübnan ve Fi-

listin-İsrail sınırları dahilindeki topraklarda devam etti. Fransa kralı Louis ve ona eşlik eden Haçlıların pek çoğu Filistin'de, Hristiyanların en önde gelen kutsal mekânlarını ziyaret etmek arzularını ifade etmişti. Bunlar bugün İsrail ile Batı Şeria olarak anılan işgal altındaki Filistin topraklarında yer alır. İkinci Haçlı Seferi'nin Şam'a yürüyüş rotaları da keza Golan Tepeleri'nden geçer. Kısa bir süre öncesine kadar, birçok tarihçi muazzam Sübeybe Hısarı'nın, Baniyas'ın kalesi olduğunu varsayıyordu. Aslında Baniyas 12. yüzyılda çok fazla el değiştirmişti. Haçlıların da yol danışmak üzere bir süre konakladıkları

Belval Manastırı'na ait "Geri Dönen Haçlı" heykeli, muhtemelen İkinci Haçlı Seferi'nden birkaç yıl sonra 1149'da evine dönen Vaudémont Kontu I. Hugues ile karısı Burgonyalı Aigeline'i betimliyordu (Musée Lorrain, env. D.2004.0.2, Nancy; fotoğraf: P. Mignot).

Vahiy Kitabı'nı yazan Aziz Yuhanna'nın muhafızlığını yapan askerin tepesi düz ve neredeyse üçgen şekilli kalkanı, sanatçının Bizans tarzı bir kalkanla betimlediği askere Romalı kimliği kazandırmak istediğine işaret ediyor olabilir (*in situ* St. Clement Kilisesi, Schwarzheldorf; fotoğraf: M. Kranz).

Sicilya ve Güney İtalya'nın Norman hükümdarı Kral II. Rogerio, Bizans İmparatorluğu'nun batı eyaletlerini işgal etmek için İkinci Haçlı Seferi'nin ilerleyişini fırsat bildi. 1150'lere ait bir elyazmasında yer alan tasvirde, biri Hristiyan, diğeri Müslüman iki muhafız eşliğindeki II. Rogerio betimlenmiştir (*Regestum di Sant Angela in Formis*, Ms. Reg. 4; Monte Cassino Manastır Kütüphanesi).

Ortadoğu'nun gerçekten muazzam şehirlerinden biri olan Şam'a gelmeden önce, Lübnan'dan da söz etmek gerekir. Bekaa Vadisi ve çevresinden dengeleri Şam lehine değiştiren çok sayıda asker geldiği gibi, antik Baalbek şehri bu olay örgüsünde önde gelen bir rol oynamıştı. Şehir kesinlikle ziyaret edilmeye değer, özellikle de Ortaçağ'da kale olarak kullanılmış muhteşem Roma Tapınak Kompleksi mutlaka görülmelidir.

Suriye yönünde ve ülke içinde seyahat kolay; yollar iyi, kiralık otomobiller ucuz, tesisler de mükemmel ve ülkenin tamamına yayılmış durumdadır. Ancak ne yazık ki, 1148 kuşatması ile doğrudan bağlantılı mahallerin çoğu, bugün Suriye'nin giderek genişleyen, yer yer karmaşık, gürültülü, telaşlı ancak sıcakkanlı başkenti içinde yer alır; tek belirgin istisna ise surların yer aldığı ve Eski Şehir olarak anılan bölgedir. Neyse ki kültür ve şehir planlama konularındaki Fransız etkisine, Suriyelilerin yeşil alan sevgisi de eklendiği için, Şam'ın sadece küçük bir bölümü beton yığını olarak tanımlanabilir. Her şeye rağmen, şehrin batısında yer alan Teşrin Parkı ve neredeyse Eski Şehir'in doğu surlarından bugünkü yerleşim bölgesine kadar devam eden alanda yer alan küçük çiftlikler, Şam'ın Ortaçağ'daki yemyeşil çevresi hakkında bir fikir verir. Surlarla çevrili Eski Şehir'in tamamı UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine alınmış bir SİT alanıdır ve bir-iki talihsiz istisna haricinde, şehrin karakteri ile yapıları çok sıkı mimarlık ve şehir planlama yasaları sayesinde korunmuştur (2011'de patlayan ve ülkeyi parçalayan iç savaş sebebiyle bu tasvir tarih olmuş, Suriye bugün gezilebilecek bir yer olmaktan çıkmıştır –e. n.).

merkez, Suriye sınırında yer alan ve bugün hâlâ adı Baniyas olan küçük bir sınır kasabasıdır. Sübeybe yakınlarındaki ise, 13. yüzyıla tarihlenen ve tamamen İslami üsluptaki bir kaledir. Baniyas'ı Şam'a bağlayan eski yol kapalıdır. Hem İsrail'e hem de Suriye'ye seyahat etmek isteyen bir turist, her ülkeye ayrı giriş yapmak ve iki kez pasaport kontrolünden geçmek zorundadır.

- Abu Shama, "Kitab al-Rawdatayn", *Recueil des Historiens des Croisades: Historiens Orientaux*, cilt 4-5 (Paris, 1898).
- Amedroz, H.R., "Three Arabic MSS. on the History of the City of Mayyafariqin", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 34 (1902), s. 785-812.
- Anon. (çev. J.C. Meisami), *Bahr al-Fawa'id: the Sea of Precious Virtues* (Salt Lake City, 1991). 12-13. yüzyıllarda Suriye'de yazılmış olan cihad konusundaki metinleri de içeriyor.
- Arnold, B., *German Knighthood 1050-1300* (Oxford, 1985).
- Azhari, T.K. el-, *The Saljuqs of Syria during the Crusades 463-549 A.H./1070-1154 AD* (Berlin, 1997).
- Bar Hebraeus (çev. E.W. Budge), *The Chronology of Gregory Abu'l Farag. Commonly Known as Bar Hebraeus* (Londra, 1932).
- Bedier, J. ve P. Aubry, *Les Chansons de Croisade avec leur Mélodies* (Genevre, 1974).
- Beech, G.T., "The crusader Lordship of Marash in Armenian Cilicia", 1104-1149', *Viator*, 28 (1996), s. 35-52.
- Bombaci, A., "The Army of the Saljuqs of Rum", *Istituto Orientale di Napoli, Annali*, 38 (1978), s. 343-69.
- Braune, M., "Die Stadtmauer von Damaskus", *Damaszener Mitteilungen*, 11 (1999), s. 67-88 ve levhalar 13-14.
- Brundage, J.A (çev.), *The Crusades: a Documentary Survey* (Milwaukee, 1976).
- Bull, M., "The Capetian Monarchy and the Early Crusade Movement: Hugh of Vermandois and Louis VII", *Nottingham Medieval Studies*, 40 (1996), s. 25-46.
- Bull, M.G., ve C. Leglu (ed.), *The World of Eleanor of Aquitaine: Literature and Society in Southern France between the Eleventh and Thirteenth Centuries* (Woodbridge, 2005).
- Cole, P.J., *The Preaching of the Crusades to the Holy Land, 1095-1270* (Cambridge, MA, 1991).
- Constable, G., "A Note on the Route of the Anglo-Flemish Crusaders of 1147", *Speculum*, 28 (1953), s. 525-26.
- "The Financing of the Crusades in the Twelfth century", B.Z. Kedar (ed.), *Outremer: Studies in the History of the Crusading Kingdom of Jerusalem* (Kudüs, 1982), s. 64-88.
- "The Second Crusade as seen by Contemporaries", *Traditio*, 9 (1953), s. 213-79.
- Dadayan, S.B., *The Fatimid Armenians: Culture and Political Interaction in the Middle East* (Leiden, 1997).
- Dajani-Shakeel, H., "Diplomatic Relations between Muslim and Frankish Rulers 1097-1153 AD", M. Shatzmiller (ed.), *Crusaders and Muslims in Twelfth-Century Syria* (Leiden, 1993), s. 190-215.
- Dédéyan, G., "Razzias 'Turcomanes' et contre-razzias Arméniennes dans le Diyâr Bakr au début du XIIe siècle...", R. Curiel ve R. Gyselen (ed.), *Itinéraires d'Orient: Hommages a Claude Cahen* (Bures-sur-Yvette, 1994), s. 49-58.
- "Un émir arménien de Hawrân entre la principauté turque de Damas et le royaume latin de Jérusalem (1147)", M. Balard (ed.), *Dei gesta per Francos* (Aldershot, 2001), s. 179-85.
- Eidelberg, S. (ed. ve çev.), *Jews and Crusaders: The Hebrew Chronicles of the First and Second Crusades* (Madison, 1977).
- Elisseeff, N., *La description de Damas d'Ibn 'Asakir* (Şam, 1959).
- *Nur al-Din: un Grand Prince Musulman de Syrie au Temps des Croisades* (Şam, 1967).
- Fawtier, R. (çev. L. Butler & R.J. Adam), *The Capetian Kings of France: Monarchy and Nation* (987-1328), (Londra, 1960).

- Fink, H.S., "The Role of Damascus in the History of the Crusades", *Muslim World*, 40 (1950), s. 41-53.
- Forey, A.J., "The Failure of the siege of Damascus in 1148", *Journal of Medieval History*, 10 (1984), s. 13-23.
- France, J., "Logistics and the Second Crusade", J.H. Pryor (ed.), *Logistics of Warfare in the Age of the Crusades* (Aldershot, 2006), s. 77-94.
- Gabriel, F. (çev.), *Arab Historians of the Crusades* (Londra, 1969).
- Gerish, D., "The True Cross and the Kings of Jerusalem", *Journal of the Haskins Society*, 8 (1996), s. 137-55.
- Gervers, M. (ed.) *The Second Crusade and the Cistercians* (New York, 1991).
- Grabois, A., "The Crusade of King Louis VII: a Re-consideration", P.W. Edbury (ed.), *Crusade and Settlement* (Cardiff, 1985), s. 94-104.
- Hampe, K. (çev. R. Bennet), *Germany under the Salian and Hohenstaufen Emperors* (Oxford, 1973).
- Hanisch, H., "Die seldschukischen Zitadelle von Damaskus", *Damaszener Mitteilungen*, 6 (1992), s. 479-99 ve levhalar 79-82.
- Harris, J., *Byzantium and the Crusades* (Londra, 2003).
- Hillenbrand, C., *A Muslim Principality in Crusader Times: Tarikh Mayyafariqin* (kısmi çev. İbn el-Azraq) (Leiden, 1990).
- Hoch, M., "The Choice of Damascus as the Objective of the Second Crusade; a Re-evaluation", M. Ballard (ed.), *Autour de la Première Croisade* (Paris, 1996) s. 359-69.
- Ibn al-Qalanisi (çev. H.A.R. Gibb), *The Damascus Chronicle of the Crusades* (Londra, 1932; 2. Basım: Londra, 1967).
- (çev. R. Le Tourneau), *Damas de 1075 à 1154: traduction annotée d'un fragment de l'histoire de Damas d'Ibn al-Qalanisi* (Şam, 1952).
- Jubb, M., "Enemies in the Holy War, but brothers in chivalry: the crusaders' view of their Saracen opponents", H. Van Dijk (ed.), *Aspects de l'épopée romane: mentalités, idéologies, intertextualités* (Gröningen, 1995), s. 251-59.
- Kelly, A., *Eleanor of Aquitaine and the Four Kings* (Cambridge, MA, 1950).
- Kinnamos, J. (çev. C.M. Brand), *The Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos* (New York, 1976).
- La Monte, J.L., *Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem* (Cambridge, MA, 1932).
- Leclercq, J., "L'attitude spirituelle de S. Bernard devant la guerre", *Collectanea Cisterciensis*, 36 (1974), s. 195-225.
- Lewis, A.R., "Northern European Sea Power and the Straits of Gibraltar, 1031-1350 AD", W.C. Jordan ve diğ. (ed.), *Order and Innovation in the Middle Ages: Essays in Honor of Joseph R. Strayer* (Princeton, 1976), s. 139-64.
- Leyser, K.J., *Medieval Germany and its Neighbours* (Londra, 1982).
- Libertini, C.G., "Practical Crusading: the transformation of Crusading practice 1095-1221", M. Ballard (ed.), *Autour de la Première Croisade*, (Paris, 1996), s. 281-91.
- Lillie, R.-J., (çev. J.C. Morris ve J.E. Ridings), *Byzantium and the Crusader States 1096-1204* (Oxford, 1993).
- Loud, G.A., "Some Reflections on the Failure of the Second Crusade", *Crusades*, 4 (2005), s. 1-14.
- Luchaire, A., *Études sur les Actes de Louis VII* (Paris, 1885).
- Mayer, H.E., "The Crusader Principality of Galilee between Saint-Omer and Bures-sur-Yvette", R. Curiel ve R. Gyselen (ed.), *Itinéraires d'Orient: Hommages à Claude Cahen* (Bures-sur-Yvette, 1994), s. 157-67.
- Mayer, H.E., "The Wheel of Fortune: Seigneurial Vicissitudes under Kings Foulque and Balwin III of Jerusalem", *Speculum*, 65 (1990), s. 860-77.
- Mentgen, G., "Kreuzzüge und Judenpogrome", H.-J. Kotzur (ed.), *Kein Krieg ist Heilig: Die Kreuzzüge* (Mainz, 2004), s. 65-75.
- Mirza, N.A., *Syrian Isma'ilism* (Londra, 1997).
- Mouton, J.-M., "Yusuf al-Fandalawi, cheikh des malkites de Damas sous les Bourides", *Revue des Études Islamiques*, 51 (1983), s. 63-75.
- Mouton, J.-M., *Damas et sa principauté sous les Seljoukides et les Bourides, 468-549/1076-1154* (Kahire, 1994).
- Murray, A.V., "Galilee and Damascus in the period of the Crusades", *Nottingham Medieval Studies*, 40 (1996), s. 190-93.

- Nickerson, M.E., "The seignury of Beirut in the Twelfth Century", *Byzantion*, 19 (1949), s. 141-85.
- Nicolle, D., *Crusader Warfare* (2 vols.) (Londra, 2007).
- Otto of Freising (çev. C.C. Mierow ve R. Emery), *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising and his Continuator, Rahewin* (New York, 1953).
- Phillips, J.P., *The Second Crusade: Extending the Frontiers of Christendom* (New Haven, 2007).
- Phillips, J.P. ve M. Hoch (ed.), *The Second Crusade: Scope and Consequences* (Manchester, 2001).
- *Defenders of the Holy Land: Relations between the Latin East and the West*, 1119-1187 (Oxford, 1996).
- "The Murder of Charles the Good and the Second Crusade: Household Nobility and the Traditions of Crusading in Medieval Flanders", *Medieval Prosopography*, 19 (1998), s. 55-75.
- Rassow, P., "Zum byzantinische-normanischen Krieg 1147-49", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 62 (1954), s. 213-18.
- Rheinheimer, M., *Das Kreuzfahrerfürstentum Galiläa* (Kiel, 1990).
- Richard, J., "Le siège de Damas dans l'histoire et la légende", M. Goodrich (ed.), *Cross-cultural convergences in the crusader period: essays presented to Aryeh Grabois on his sixty-fifth birthday* (New York, 1995), s. 225-35.
- Roche, J.T., "Conrad III and the Second Crusade: Retreat from Dorylaion", *Crusades*, 5 (2006), s. 85-98.
- Rogers, R., *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century* (Oxford, 1992).
- Salibi, K.S., "The Maronites of Lebanon under Frankish and Mamluk Rule (1099-1516)", *Arabica*, 4 (1957), s. 288-303.
- *Maronite Historians of the Medieval Lebanon* (Beirut, 1959; 2. basım: Beyrut, 1991).
- Sayar, I.M., "The Empire of the Salcuqids of Asia Minor", *Journal of Near Eastern Studies*, 10 (1951), s. 268-80.
- Sesan, M., "La Flotte Byzantine á l'époque des Comnènes et des Anges (1081-1204)", *Byzantino-Slavica*, 21 (1960), s. 48-53.
- Siberry, E., *Criticism of Crusading 1095-1274* (Oxford, 1985).
- Sivan, E. (ed. ve çev.) (al-Sulami, 'Kitab al-Jihad'), "Un traité Damasquin du début du XIIe siècle", *Journal Asiatique*, 254 (1966), s. 197-224.
- Southern, R.W., *Western Views of Islam in the Middle Ages* (Cambridge, MA, 1978).
- Talmon-Heller, D., "Muslim martyrdom and the quest for martyrdom in the Crusading period", *Al-Masaq*, 14 (2002), s. 131-39.
- Tarsusi, 'Ali Ibn Murdi al- (çev. A. Boudot-Lamotte), *Contribution á l'étude de l'Archerie Musulmane* (Damascus, 1968).
- Taylor, W.R., "A New Syriac Fragment Dealing with Incidents in the Second Crusade", *Annual of the American School of Oriental Research*, 11 (1929-30), s. 120-30.
- Tritton, A.S. ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle (Part Two)", *Journal of the Royal Asiatic Society* (1933), s. 273-305.
- Usamah Ibn Munqidh (çev. P.K. Hitti), *Memoires of an Arab-Syrian Gentleman* (New York, 1927; 2. basım: Beyrut, 1964).
- (çev. P.M. Cobb), *The Book of Contemplation: Islam and the Crusades* (Londra, 2008).
- Von Kremer, A., *Topographie von Damas* (Viyana, 1854-55).
- Wheeler, B., *Eleanor of Aquitaine: Lord and Lady* (Londra, 2003).
- William of Tyre (çev. E. Babcock ve A.C. Krey), *A History of Deeds Done beyond the Seas* (2. basım: New York, 1976).
- Yared-Riachi, M., *La Politique extérieure de la principauté de Damas. 468-549H/1076-1154* (Şam, 1997).
- Yovitchich, C., "La Citadelle de Borsa", N. Faucher ve diğ. (ed.), *La Fortification au Temps des Croisades* (Rennes, 2004) s. 205-17.
- Zanki, J.H.M.A. al-. *The Emirate of Damascus in the Early Crusading Period 488-549/1095-1153* (Doktora tezi, St. Andrews Üniversitesi, 1989).

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

- Abbasi Halifeliği 31, 78
Akitanya, Eleanor (Düşes) 16, 18, 18, 19, 27, 28, 37, 54, 84
Raymond (Kont) 6, 12, 14-16, 37, 38, 53, 54, 77, 83, 84
İkinci Haçlı Seferi'ne gidişi 18, 77
Akkâ 4, 6, 15, 16, 28, 37, 46, 54, 56, 83
Amédée III, Savoya Kontu 4, 37, 42, 50
Alman Haçlı ordusu 11, 13, 15-18, 25, 27, 34, 37, 39-44, 46-47, 68,
77, 81, 84
devam edememe durumu 46, 47
disiplinsizliği 40
erken dönüşü 46
gemi kullanımı 16
izledikleri yol 34, 37, 39, 50, 88
kayıplar 41
muharebe sırasında konumları 27
piyade olarak şövalyeler 25, 27, 32
savaşlar 37, 74, 81, 84
Anadolu 4, 10, 11, 13, 14, 15, 84, 88
Anadolu'ya saldırılar 39, 43, 46, 47, 84
Bizans iktidarı 10, 11, 13-15, 35, 46, 86
Germen Haçlıların geçtiği yerler 23, 37, 41, 41-43, 47, 88
Hristiyanlığın/İslam'ın yayılması 38, 86
ve Türkiye'nin oluşumu 79
Anadolu Selçuklu (Rum) Sultanlığı 11, 13, 14, 22, 36, 37, 38, 42, 83
ve Abbasi Halifeliği 4, 10, 11, 14, 78
Fransız birliğine pusu 37, 42, 43
Haçlılar tarafından saldırıya uğraması 15, 22, 36
kadınlar: kültürel ve politik rolleri 39
Şam'daki kale 6, 20, 52
tasvirleri 30,
Antalya 15, 37, 43, 46, 50, 53, 88
Antakya 4, 6, 11, 14-16, 35, 36, 37, 38, 40, 46, 52-54, 56, 76, 77, 83,
84, 88, 89
Antakya Prensligi 6, 14, 40, 76
Arap aristokrasisi, tasviri 54
Arap eri, tasviri 28
arbalet (balister) 9, 32, 74
Askalân, savunması 11, 81
askeri birlikler 6
atlar 27, 46, 58, 59
Baalbek (Lübnan) 9, 12, 15, 36, 37, 76, 83, 90
Baudouin II, Kudüs Kralı 5, 6, 14, 19
Baudouin III, Kudüs Kralı 15, 18, 19, 37, 83
Busrâ ve Salhad'ın alınması 15, 39
Haçlı ordusunun öncü kolunda 44, 57, 68
Kraliçe Mélisende ile ortak hükümdarlığı 6, 7, 12, 19, 39, 54, 56,
81
Şam'a saldırı 15, 19, 37, 39, 54, 55, 56, 78
Balkanlar, Fransızların geçişi 34, 40, 41, 79
Baniyas 40, 47, 55, 56, 75, 83, 90
Barada Nehri 16, 44, 50, 63
nehir için savaş 27, 44, 48, 51, 52, 57-59, 63, 66, 68,
bayrakların kullanımı 66
Bedevi Araplar 33, 69
Bernard de Clairvaux, Başrahip 12, 13, 15, 19, 28, 40, 80
Bekaa Vadisi (Lübnan) 44, 48, 90
okçular 33, 69
Birinci Haçlı Seferi 5, 8, 8, 10, 11, 13, 22, 23, 25, 30, 34, 35, 42, 43,
52, 84
Bizans İmparatorluğu 19, 26, 27, 34, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 46, 50,
62, 77, 84, 89, 90
Anadolu'daki durumu 4, 22, 38, 41, 42, 46, 84, 86
Antakya Prensligi'ni işgali 5, 14, 15, 40
askeri gücü 10, 41, 54
donanma, gücü/sınırları 37, 51, 84
İkinci Haçlı Seferi'ndeki etkisi 11, 18, 43, 79, 84
Kilikia'daki Ermeniler 13-15, 87
Selçuklu Devleti'ni işgali 10, 13, 15, 36, 42, 50, 51, 63
Türklerle gizli anlaşma 84
Boğazı geçiş 23, 27, 35, 41, 43, 46, 48, 50.
Bourgogne'lu Aigeline 89
Böri, Tuğtekin'in oğlu 8
Böri hanedanlığı (Şam) 8, 14, 15, 20, 21, 36, 39, 78
Busrâ kalesi 39
Büyük Selçuklu Sultanlığı 10, 14, 78
büyüklüğü/ordularının gücü 28
camiler, ve Zümürüd Hatun 8, 39
Cami-i Kebir'in eğri minaresi 87
dama taşı 27
Dânişmendîler 10, 14, 15, 22, 37
deve ulaşımı 55, 74,
Dorylaion (Eskişehir) 15, 37, 41, 46,
Edessa (Urfa), Kont ve Kontesi 14, 35, 37, 87
Edessa (Urfa), Kontluğu 87
ve Anadolu Selçukluları 83
Hristiyan (Ermeni) desteği 5
İkinci Haçlı Seferi'nin sonuçları 83
ve İmâdüddin Zengi 9, 15
konumu ve saldırıya açık durumu 5
müstahkem yerleşimler 5
Nüreddin'in Urfa'ya karşı düzenlediği sefer 16, 38, 76, 81, 83
Urfa'yı yeniden almak için Haçlı Seferi düzenlenmesi 34
Edessa (Urfa) Şehri 35
Müslümanlar tarafından yeniden fethedilmesi 5
Şehrin düşüşü 12
Ermeniler 5, 11, 13-15, 33, 39, 81, 86
Ermeni Katolikosu 86
Eudes de Deuil, piskopos 26, 50, 51, 53, 84

Raymond III, Trablusşam Kontu 81
 Rogerio II, Sicilya Kralı 11, 16, 34, 42, 43, 79, 84, 90
 bölgesel hırsırları 79
 ve Fransız birliğinin rotası 42
 Rudel, Jaufré: Blaye Prensi 28, 86
 Sainte-Marie-Madeleine (Vézelay) 6, 24, 26
 Sâkine Hatun, İmam Hüseyin'in kızı 63
 sapan 74
 Seyfeddin Gazi Bin Zengî 15, 16, 20, 21, 22, 36, 37, 55, 56, 67, 71, 76, 78, 80, 83, 86
 İkinci Haçlı Seferi'nin yenilgisindeki rolü 19
 Şam devleti ile ilişkiler 48
 ve Şam'ın savunması 48
 Sicilya 11, 16, 83, 84, 90
 Sicilya Krallığı 4, 84
 Sicilya Normanları 4, 41, 77, 84, 86
 sikkeler, tasvirleri 18, 21, 29
 Suriye 6-8, 10, 14, 15, 19, 21, 24, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37-39, 40, 42, 43, 46, 51, 54, 54, 57, 59, 77, 79, 80, 89, 90
 Bizans'a karşı yapılan seferler 10, 11, 13, 38
 güneyde Bôri egemenliği 4, 8, 14, 15, 19-21, 36, 39, 78
 Halepli Nüreddin tehdidi 38, 71, 77
 savunma hazırlıkları 42
 Sünniler 7, 78
 Şehname, tasvir 30
 Şam (emirlik) 4, 5, 6, 33, 36, 44, 56, 68, 78, 82
 Şam (şehir)
 banliyöler 68
 çevredeki tarımsal faaliyetler 9, 34, 57, 63, 71
 bahçeler ve meyvelikler 57, 74
 sulama faaliyetleri 44, 51, 56, 57, 68
 dar geçitler/yollar/sokaklar 21, 41, 42, 50, 51, 55, 57, 62, 66, 68, 74, 88, 90
 duvarlar 32, 44, 52, 55, 57, 57, 58, 66, 68, 71, 74, 76, 78
 Eskişehir 90
 genel görünümü 7
 içindeki ya da etrafındaki camiler 7, 35, 39, 48, 57, 86
 kapılar/girişler 45, 48, 49, 58, 66, 74
 Babü'l-bîn İsmail 45, 49
 Babü'l-câbiye 44, 45, 48, 49, 58, 59, 63

Babü'l-cinan 45, 49
 Babü'l-cinik 45, 49
 Babü'l-farâdis 45, 49
 Babü'l-hadîd 45, 49
 Babü'l-kissan 45, 49
 Babü'l-mâra 45, 49
 Babü'l-murabba 45, 49
 Babü's-sagîr (Küçük Kapı) 45, 49, 67
 Babü's-şarki 45, 48, 49, 69
 Babü't-tümâ 45, 48, 49, 69
 kutsal İslâmî yerler 63
 medreseler 7, 22, 39
 meydanlar 32, 33, 40
 mezarlık 63, 68, 75
 minareler 57, 86
 yapılar/evler 21, 39, 53, 55, 66, 79, 90
 Şam (şehir): Haçlı kuşatması 5, 16, 27, 31-33, 38, 39, 44, 48, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 63, 68, 69, 71, 74, 75-78, 81, 83, 84, 88, 90
 geri çekilme 9, 15, 37, 39, 46, 48, 50, 51, 52, 55, 69, 71, 75
 kayıplarla ilgili tahminler 63
 saldırılar 33, 37, 44, 71, 74, 78
 askeri kuvvetlerin yerleşimi 16, 24, 44
 birliklerin hareketleri 4, 15, 34, 35, 36, 39, 44, 48, 62, 68, 88
 müstahkem kuşatma düzeni 48, 59
 ordugâh 37, 41, 44, 48, 50, 52, 56, 59, 67, 75, 83
 saldırılacak yerin değiştirilmesi 68
 yiyecek/içecek ihtiyaçları 40, 41, 43, 46, 48, 55, 57, 75
 yanlış saldırı kararı 37
 Şam (şehir): Müslüman savunması 31, 32, 38, 42, 44, 48, 51, 57, 68, 69
 Haçlılara saldırılar 39, 74, 78
 kuşatma konumları 71
 gerillasavaşı 48, 54, 63, 74
 karşı saldırılar 71
 kayıplarla ilgili tahminler 63
 kuvvetlerin yerleşimi 16, 24, 44
 müttetiklerle haberleşmeler 29
 savunmadakilerin dağılımı
 ahdas (Şehirli milisler) 29, 30, 33, 44, 48, 57, 58, 66, 69, 71, 78
 mücahitler 29, 33, 44, 48, 51, 58, 66, 67, 68
 haramiler 33
 köylüler 40, 57, 62, 67, 69
 mütetaviye 33
 savunma hazırlıkları 42

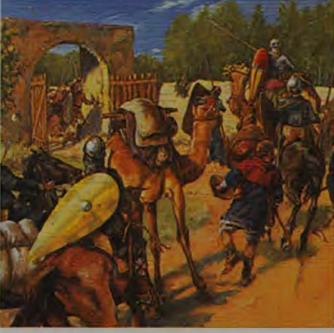
su kaynaklarının kesilmesi ya da yönlerinin değiştirilmesi 38, 55, 68
 Şiiler 7, 11, 30, 78, 83
 Şövalyeler, sanatsal tasvirleri 81
 Tampliye Şövalyeleri 56
 Tampliye Tarikatı 6
 Trablusşam Kontluğu 36, 56, 75, 82
 Türk muhafızlar 66
 Türkmen gönüllüler 44, 48
 ve Şam'ın savunması 44, 48
 Unur, atabey Muînüddin 8, 16, 19, 19, 20, 36, 38, 39, 44, 45, 48, 49, 52, 54, 55, 66, 68, 71, 75, 76, 78, 83
 Kudüs Krallığı ile ittifak 8, 15, 76
 Nüreddin ile ittifak 8, 15, 36, 39, 76, 83
 Şam'ın inşası ve savunması 20, 68, 76, 77
 Unur'un biyografisi 19-21
 Yahudi katliamları bkz. ilk Yahudi soykırımı
 Yahudiler, ve ilk Yahudi soykırımı 13, 15, 35
 yaylar 31, 58
 Yunanistan 15, 41, 79
 Yusuf el-Fendelevî, Seyh 48, 63, 66
 Zengî kuvvetleri/hükümdarları 71, 76

SERİNİN DİĞER KİTAPLARI

- 1- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99
- 2- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148
- 3- BİZANS PİYADESİ
- 4- ATTİLA VE GÖÇER KAVİMLER
- 5- ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1191
- 6- ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI
- 7- SPARTACUS VE KÖLE SAVAŞI
- 8- OSMANLI PİYADESİ 1914-18
- 9- BALKAN HARPLERİ'NDE
ORDULAR 1912-13
- 10- WATERLOO 1815
- 11- DOĞU ROMA ORDULARI 306-886
- 12- İSLAM ORDULARI 600-1100
- 13- DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1202-04
- 14- OSMANLI ORDULARI 1300-1774
- 15- HAÇLILAR ÇAĞI'NDA BİZANS,
BALKAN VE MACAR ORDULARI
1100-1568
- 16- MALAZGİRT 1071
- 17- BİZANS ORDULARI
900-1461

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, hasım kuvvetlerin stratejileri, taktikleri, askerî harekâtın düğüm noktaları.

Urfa Kontluğu'nun düşüşü ve Zengîlerin yükselişi, Bizans İmparatorluğu'nun gücünü toparlayışı, İkinci Haçlı Seferi'nin vazedilişi, Kutsal Topraklar'a yürüyüş, Şam kuşatması fiyaskosu ve sonuçları.

Renkli savaş sahneleri

3 boyutlu harekât haritaları

Fotoğraflar

Coğrafi haritalar

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148

İkinci Haçlı Seferi'nin başta gelen nedeni, Urfa (Edessa) Kontluğu'nun Müslümanlar tarafından geri alınmasıydı. Bu olay, ilk kurulan Haçlı devletinin yıkılışını da simgeliyordu. Öte yandan, İslam devletleri de Kutsal Topraklar'ı Hristiyanlara kaptırmanın şokundan sıyrılmaya ve Musul'daki Türk Zengî hanedanı önderliğinde karşı saldırıya geçmeye başlamışlardı. Neticede, Ortadoğu'daki diğer Haçlı devletleri de gerileme emareleri gösteriyordu. Bu koşullarda, Başrahip Bernard de Clairvaux'nun Fransa'da verdiği ateşli vaazlarla başlayan İkinci Haçlı Seferi'nin en stratejik hedefi, kilit önemdeki Şam şehrini ele geçirmek oldu. Elli yıl önceki ilk seferin zaferleri Batı Avrupalıların belleğinde henüz tazeydi ve askeri üstünlüğün yeniden sağlanacağından kimsenin kuşusu yoktu. Ama Haçlılar Şam kuşatmasında tam bir bozguna uğradılar ve Haçlı Seferleri tarihinde bir dönüm noktası olan bu olay, Batılı kaynaklara "Şam Felaketi" olarak geçti.

9 786053 602538

KDV dahil fiyatı
20 TL

